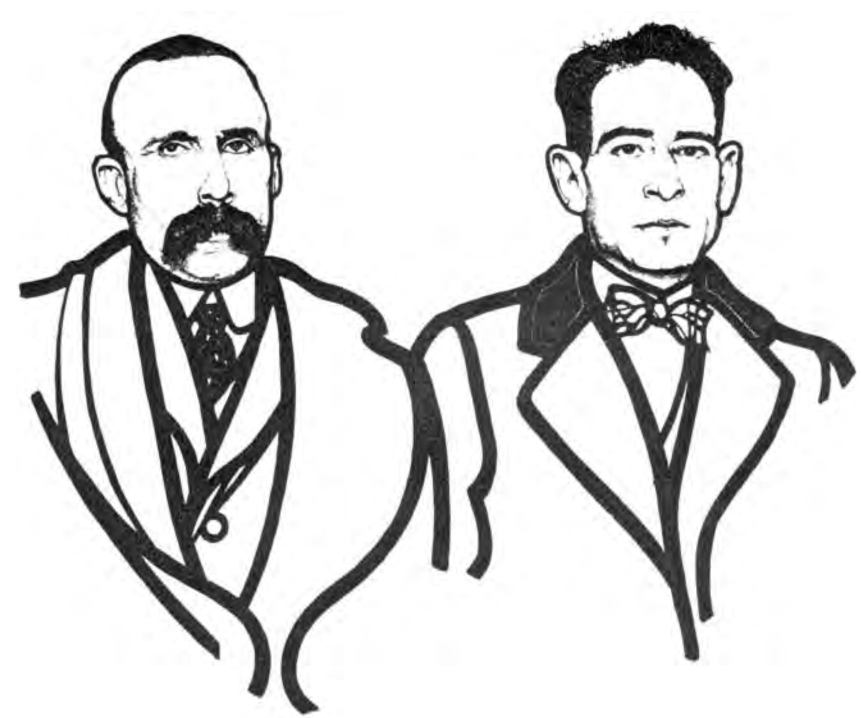

Prijs van dit nummer 9,- euro

De AS *167* **-** Sacco en Vanzetti

SACCO EN VANZETTI

DE AS 167

de AS

anarchistisch tijdschrift

37ste jaargang, nummer 167, najaar 2009.
De AS verschijnt in vier afleveringen per jaar en is een uitgave van Stichting de AS, Moerkapelle.
ISSN-nummer 0920-3257.
Bestelling: door storting op postgiro 4460315 van de AS te Moerkapelle.
Jaarabonnement: 20,- euro; buiten Nederland 25,- euro.
Druk: BGS, Schiedam.
Opmaak: Atalanta, Utrecht.
Adreswijzigingen: per post of per e-mail (wimdelobel@planet.nl).
Nieuwe abonnementen: gaan in met het eerste nummer van de jaargang, tenzij anders aangegeven bij bestelling. Zonder opzegging worden abonnementen verlengd.
Adres: postbus 43, 2750 AA Moerkapelle; wimdelobel@planet.nl
Redactie: André Bons, Boudewijn Chorus, Marius de Geus, Arie Hazekamp, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Jaap van der Laan, Peter Lanser, Wim de Lobel, André de Raaij, Hans Ramaer (eindredacteur), Martin Smit, Rymke Wiersma, Hanneke Willemse.
Verder werkten mee: Jan Bervoets, Dick Gevers (gastredacteur), Ed' Korlaar, Ida Lamers-Versteeg, Kees Stad, Dick de Winter.
Publicatie van een bijdrage impliceert niet dat daarin of daardoor redactionele standpunten worden weergegeven.
Internet: http://tijdschriftdeas.wordpress.com/
Bestellingen: wimdelobel@planet.nl

SACCO EN VANZETTI

Redactioneel

'Onze woorden – ons leven – ons lijden – ze betekenden niets! Maar nu ons het leven ontnomen wordt – het leven van een brave schoenmaker en een arme visventer – alles! Dat laatste moment is voor ons – deze doodsstrijd is onze triomf.' Beroemde, vaak gereproduceerde en geciteerde woorden – op affiches, op pamfletten, in boeken – toegeschreven aan Bartolomeo Vanzetti, enige maanden voordat hij en Sacco op de elektrische stoel ter dood werden gebracht.
Weliswaar zijn deze zinnen door Vanzetti niet letterlijk zo geuit – journalist Philip Stong van de Boston Globe ***destilleerde ze uit een lang interview dat hij met Vanzetti had – maar ze geven wel de essentie van de innerlijke overtuiging van Sacco en Vanzetti weer, niet alleen over hun zaak, hun terechtstelling en de toekomst van het anarchisme, maar ook hun rol daarin.****

Op 5 mei 1920 worden in de buurt van Boston, in de staat Massachusetts in de Verenigde Staten, twee Italiaanse arbeiders gearresteerd die ervan worden beschuldigd een bloedige roofoverval te hebben gepleegd: de schoenmaker Nicola Sacco en de visventer Bartolomeo Vanzetti. In South Braintree zouden zij een geldloper heb-

ben beroofd en gedood. Een jaar later acht een jury hen schuldig en worden zij tot de elektrische stoel veroordeeld. Beiden verklaren echter dat zij onschuldig zijn en om politieke redenen te zijn veroordeeld.
Zeven jaar lang zullen zij blijven getuigen van hun onschuld en herziening van het proces eisen. In hun protest worden zij gesteund door een verdedigingscomité dat erin slaagt een wereldwijde protestbeweging op gang te brengen die haar weerga niet kent.
De zaak Sacco en Vanzetti groeit uit tot een proces dat in zekere zin vergelijkbaar is met dat van de Franse legerkapitein Dreyfus – veroordeeld wegens verraad – maar mondiaal een veel grotere weerklank vindt. In deze zaak vinden de radicale stromingen elkaar, ondanks hun onderlinge meningsverschillen: hier is immers sprake van twee linkse arbeiders die het slachtoffer zijn van klassejustitie en etnische discriminatie.
Het proces tegen Sacco en Vanzetti moet gezien worden tegen de achtergrond van de heersende sociale onrust in de Verenigde Staten en als onderdeel van de welhaast hysterische hetze tegen alles wat links is, vooral tegen anarchisten, die een belangrijke rol spelen in het sociale verzet in mijnen en fabrieken.
Vooraanstaande intellectuelen, geleerden en kunstenaars steunen Sacco en Vanzetti en bekende schrijvers maken Sacco en Vanzetti's lijdensweg tot onderwerp van hun werk. Zo groeien de in 1920 volslagen onbekende Sacco en Vanzetti uit tot een ware mythe. Hun proces wordt hèt proces van de eeuw, waarover honderden boeken en artikelen worden geschreven. Hun lijdensweg wordt door de bekende schrijver John Dos Passos terecht getypeerd als 'de Passie van de twintigste eeuw.'
Door de bestudering van de strijd en het lijden van Sacco en Vanzetti wordt niet alleen duidelijk hoe meedogenloos de staat en het kapitalisme hebben gereageerd op de zaak, maar ook hoe diep menselijk Sacco en Vanzetti hun ideaal van vrijheid en gerechtigheid gestalte hebben gegeven.
Dat blijkt onder meer uit de brieven van Sacco en Vanzetti, waarin zij blijk geven van hun strijd, hun medeleven met anderen, hun anarchistisch ideaal, en hun momenten van verdriet, hoop en verlangen tonen. Het bovengenoemde citaat van Vanzetti ligt in het verlengde daarvan: Vanzetti identificeerde zich met de menselijke figuur Jezus Christus, die vermoord werd omdat hij streed tegen onrecht en voor de vrijheid, en door zijn dood – zijn triomf – een symbool werd van alle verdrukten.
Vanzetti vond hun aangekondigde dood daarmee vergelijkbaar. In hun rol als martelaren van de anarchistische beweging, wordt daar ook vaak naar verwezen. De dood van Sacco en Vanzetti – 'onze triomf' – leidde echter niet tot een opleving van de anarchistische beweging. Dat was wèl het geval na de ophanging van de Martelaren van Chicago in 1887, de Haymarket-affaire. Justitie meende toen door de terdoodveroordeling van enkele anarchisten, de beweging in haar hart te kunnen treffen, maar bereikte juist het tegendeel: in de jaren daarna groeide de anarchistische beweging aanzienlijk, mede door de miljoenen immigranten die vanuit Europa naar de VS kwamen.

*Op 18 augustus 1927 spreekt Emma Goldman in Toronto op een protestbijeenkomst tegen de terdoodveroordeling van Sacco en Vanzetti. In een brief aan Alexander Berkman schrijft ze dat een dergelijke meeting slechts een pleister op de wonde is, die aan het lot van Sacco en Vanzetti niets zal veranderen. De Amerikaanse justitie lijkt onvermurwbaar, ondanks de internationale protesten. In Europa zou een dergelijk protest rechters en jury nog wel op andere gedachten hebben kunnen brengen, meent Goldman, maar '***In America they don't give a damn and Sacco and Vanzetti will probably have to die.'** *Ze schrijft over de onmacht die zij voelt en ziet dat de mogelijkheden van de anarchistische beweging in de VS beperkt zijn. Deze beweging was door de* **Red Scare** *nogal geminimaliseerd: in de door de Russische revolutie ontstane paniekerige antisocialistische stemming in de VS, werden op last van minister van Justitie Palmer, vergaderingen van socialisten en anarchisten binnengevallen, duizenden mensen opgepakt, burelen van tijdschriften gesloten, verzending van 'ondermijnende' tijdschriften verboden en 'lastige radicalen' gedeporteerd.*
Had met de de redding van Sacco en Vanzetti, ook de anarchistische beweging gered kunnen worden? De brede internationale beweging die na de veroordeling van beide mannen op gang komt, betreft vooral het besef dat twee mannen onschuldig op de elektrische stoel komen, en niet het feit dat beiden anarchist zijn. Een reactie als na Haymarket, ten gunste van de anarchistische beweging, blijft uit. Met een brede steun van de gehele Amerikaanse arbeidersbeweging zouden Sacco en Vanzetti misschien nog te redden zijn geweest, denkt Goldman: **'If American labor had come to the rescue, it would have been different, but labor is the most reactionary element in America.'**
Op 22 augustus 1927, een dag voor de executie van Sacco en Vanzetti, spreekt de anarchistische voorman Carlo Tresca op Union Square in New York een enorme menigte toe en roept hij op tot een algemene proteststaking. Zijn oproep is tevergeefs. Het tekent de staat van verval in de Amerikaanse (anarchistische) arbeidersbeweging op dat moment.

Dit is slechts één van de aspecten van de affaire Sacco en Vanzetti. De zaak is weliswaar als zodanig niet complex, maar haar geschiedenis en ontwikkeling kent vele kanten en de discussie erover, duurt voort tot op de dag van vandaag. Het is onmogelijk dit alles in het bestek van een nummer van **de AS** *te kunnen behandelen. Een benadering van de zaak kan dan ook slechts fragmentarisch zijn. In deze AS allereerst een uitgebreid overzichtsartikel over de zaak. Verder wordt ingegaan op de wijze waarop in Nederland door links op de zaak werd gereageerd en is een overzicht van de kunst- en cultuuruitingen over Sacco en Vanzetti opgenomen. Met de autobiografische schets van Vanzetti, enkele brieven uit de gevangenis, Vanzetti's petitie aan gouverneur Fuller en enige woorden over de zaak in actueel perspectief, is beoogd een evenwichtig beeld van de zaak te bieden.*
(Dick Gevers & Martin Smit)

*De volledige tekst van het aan Vanzetti toegeschreven citaat luidt: 'If it had not been for these thing, I might have live out my life talking at street corners to scorning men. I might have die, unmarked, unknown, a failure. Now we are not a failure. This is our triumph. Never in our life could we hope to do such work for tolerance, for joostice, for man's understanding of man as now do by accident. Our words – our lives – our pains – nothing! The taking of our lives – lives of a good shoemaker and a poor fishpeddler – all! That last moment belongs to us – that agony is our triumph.'

DE ZAAK SACCO EN VANZETTI

Dick Gevers

Na de Amerikaanse burgeroorlog (1861-1865) komt in de Verenigde Staten een industriële ontwikkeling op gang die zich voltrekt binnen een economisch en politiek systeem van ongebreideld kapitalisme, waarin de arbeiders volkomen rechteloos zijn. In de behoefte aan arbeidskrachten voor het realiseren van deze industriële revolutie wordt voorzien door immigranten uit Europa naar de Verenigde Staten te halen. Na de Engelse, Ierse, Scandinavische en Duitse immigratiegolven zijn het vooral emigranten uit Oost- en Zuid-Europa die zich met honderdduizenden vestigen in grote steden als New York en Chicago. Vooral deze laatsten brengen het anarchistische gedachtegoed, dat in hun landen van herkomst veel aanhangers kent, over naar de Verenigde Staten.

In 1881 wordt in Chicago een eerste anarchistisch congres georganiseerd, The Black International Congress, waarop afgevaardigden uit veertien steden zich uitspreken voor de vorming van een anarchistische maatschappij, die volgens hen alleen door geweld tot stand kan worden gebracht.

In 1883 organiseert de Duitser Johann Most in Pittsburg het International Anarchist Congress. Tijdens dit congres wordt een manifest uitgevaardigd dat oproept tot de vernietiging van het bestaande klassensysteem met gebruikmaking van alle middelen.

Voorts bepleit het manifest de vestiging van een vrije maatschappij, die gebaseerd is op coöperatieve organisatie van de productie, vrije uitwisseling van producten – dat wil zeggen zonder tussenhandel – tussen producerende organisaties, onderwijs op niet-religieuze, wetenschappelijke grondslag en op basis van gelijkheid van beide seksen, gelijke rechten voor alle mensen zonder onderscheid naar geslacht of ras, en regeling van alle publieke zaken door middel van vrijwillige samenwerking op basis van federalistische principes.

Als gevolg van de snel voortschrijdende mechanisering van de arbeid in alle takken van industrie, in combinatie met een economische depressie, ontstaat een hand over hand toenemende werkloosheid, die leidt tot groeiende sociale onrust. In 1886 neemt deze een ongekende omvang aan: 340.000 arbeiders in 12.000 fabrieken leggen het werk neer en eisen een achturige werkdag. Om de staking te breken wordt door de politie en door ordediensten van bedrijven hard opgetreden.

In Chicago vallen door het brute politieoptreden verscheidene doden en gewonden onder de stakers. Naar aanleiding daarvan roepen de anarchisten in Chicago op tot een protestdemonstratie op 4 mei. Aan deze demonstratie nemen 80.000 arbeiders deel. De demonstratie zelf verloopt vreedzaam, maar heeft een bloedige nasleep. Nadat de demonstratie het einddoel van de protestmars, de Haymarket, had bereikt en de demonstranten uiteengegaan waren, voert de politie een aanval uit op ongeveer tweehonderd nog achtergebleven demonstranten. Een bom explodeert tussen de agenten, van wie er één gedood wordt en zeventig gewond.

Wie de bom gegooid heeft is nooit duidelijk geworden. Er is nooit vastgesteld dat de bom door één van de demonstranten is gegooid. De anarchisten hebben altijd volgehouden dat dit het werk was van een agent-provocateur. Acht anarchisten werden voor deze aanslag gearresteerd. Ondanks een wereldwijd protest werden vier van hen opgehangen en de anderen tot levenslang veroordeeld. Zes jaar later worden de overlevenden vrijgelaten en alle veroordeelden officieel onschuldig verklaard.

LEVENSSTIJL

Ondanks de repressie winnen de anarchistische opvattingen snel terrein. Een invloedrijke groep is die rond de Italiaanse anarchist Luigi Galleani, een talentvol redenaar en redacteur van het blad *Cronaca Sovversiva*. Galleani meent dat de sociale revolutie op handen is en propageert gewapend verzet tegen de repressie door de staat. In de *Cronaca Sovversiva* en tijdens zijn spreekbeurten hamert Galleani vooral op het thema dat het verzet begint bij het individu, wat tot uiting komt in zijn leus 'La salute è in voi.' Al een paar jaar lang houdt de politie dossiers bij over de leden van deze groep, waartoe ook Sacco en Vanzetti behoren.

In 1905 wordt een anarcho-syndicalistische vakbond opgericht, Industrial Workers of the World (IWW). Het ledental van deze vakbond zal oplopen tot 100.000 en er worden ook afdelingen opgericht in Zweden, Finland, Argentinië, Chili, Mexico, Canada en Engeland. Het lidmaatschap van de IWW stond open voor arbeiders uit alle bedrijfstakken. De IWW wilde de arbeiders in een revolutionaire vakbond organiseren, met als uiteindelijk doel, door middel van een algemene werkstaking en bezetting van de bedrijven het kapitalisme te breken, zodat de arbeiders de productiemiddelen in handen zouden krijgen. De IWW steunde tal van stakingen, zoals die in de textielstad New Jersey, in de auto-industrie in Detroit, in de mijnstreek in Minnesota en die van de landarbeiders in Kansas en Oklahoma. De IWW streed niet alleen tegen de grote kapitalistische ondernemingen, maar ook tegen reformistische vakbonden als de American Federation of Labor, die een revolutionaire verandering afwezen.

Naast deze vakbondsstrijd vonden er ook individuele acties plaats, zoals die van de van oorsprong Russische anarchisten Alexander Berkman en Emma Goldman. In 1892 werden stakende staalarbeiders in Homestead, Pennsylvania, door de bedrijfspolitie neergeschoten. Berkman en Goldman besluiten als vergelding een aanslag te plegen op de directeur van de staalfabriek Henry Clay Frick. Berkman lost enige schoten op de directeur, die licht gewond raakt, en wordt veroordeeld tot 14 jaar gevangenisstraf.

De anarchisten beperken zich echter niet tot de bestrijding van het kapitalisme en het uitdragen van het anarchistische gedachtegoed. Zij beijveren zich ook voor de ontplooiing van de mens. De anarchistische pers speelt een belangrijke rol in de beweging. Er worden vele kranten, tijdschriften en pamfletten gepubliceerd in vele talen, onder meer in het Engels, Duits, Italiaans, Jiddisch en Russisch.

Ook worden er bibliotheken, culturele clubs en alternatieve scholen opgericht, zoals bijvoorbeeld de Modern School in New York, die bezocht werd door de schilder George Henri en de vooral om zijn surrealistische foto's beroemd geworden kunstenaar Man Ray.

Er ontstaat een anarchistische levensstijl, die mede bevorderd wordt door het gezamenlijk organiseren van picknicks, theatervoorstellingen, zang-, poëzie- en schilderactiviteiten. Emma Goldman is daarbij een van de belangrijkste activisten; zij geeft de krant *Mother Earth* uit, die in de jaren na 1910 een oplage haalt van 10.000 exemplaren en zij organiseert talloze lezingen over onderwerpen als vrouwenkiesrecht, huwelijk, geboortebeperking, anarchisme. Haar uitspraak: 'Heb je geen werk, eis werk, krijg je geen werk, eis brood, krijg je geen brood, neem het,' leverde haar een jaar gevangenisstraf op.

RAZZIA'S

In de anarchistische beweging zijn twee stromingen te onderkennen: de meerderheid, die anarcho-pacifistisch is, en een minderheid, die voorstander is van gewelddadige directe actie en die zich richt tegen de staatsinstellingen en hun symbolen. De Galleanigroep behoort tot deze minderheid. Deze groep pleegt een aantal aanslagen. Een voorbeeld daarvan is een mislukte aanslag op de magnaat Rockefeller in 1914. De voor Rockefeller bestemde bom explodeerde tijdens het transport en doodde de anarchisten. De aanslag was bedoeld als vergeldingsactie voor het feit dat Rockefeller in Ludlow, met steun van de federale troepen een mijnwerkersopstand had neergeslagen. Hierbij werden elf mensen vermoord, voornamelijk vrouwen en kinderen.
De regering – daarbij gesteund door het Congres – zet alles op alles om de sociale onrust de kop in te drukken en de vakbond IWW, de Galleanigroep en ook andere radicalen uit te schakelen. De angst dat de Russische revolutie naar de Verenigde Staten zou overslaan is daar niet vreemd aan.
Stakingen worden gebroken door leger, politie en knokploegen van ondernemers; huizen van activisten worden overvallen en vernield, radicalen worden gearresteerd, op politiebureaus in elkaar geslagen en gemarteld (de beruchte derdegraads verhoren), tot lange gevangenisstraffen veroordeeld en het land uitgezet. Linkse kranten worden verboden en kantoren en drukkerijen vernield.
In 1917 wordt een immigratiewet aangenomen, waarbij de immigratie van Italianen wordt beperkt en die immigranten iedere politieke activiteit verbiedt, op straffe van uitzetting.
Naast het monolithische blok van de trusts die zich stevig hadden verankerd in de Amerikaanse samenleving, moest er een even krachtige bureaucratie worden opgebouwd die naadloos aan zou sluiten op de belangen van het kapitalisme. Tot dan toe was de inzet van de federale troepen en de politie ter ondersteuning van de grote ondernemingen nog incidenteel geweest. Nu organiseert en coördineert de regering alle diensten die een rol kunnen spelen in de onderdrukking van de arbeidersstrijd: de immigratiedienst, het ministerie van Binnenlandse Zaken, de geheime diensten, zoals het Bureau of Investigation (voorloper van FBI en CIA), het leger en zelfs de posterijen, die weigerden radicale kaarten en literatuur te verzenden. Het ministerie van Justitie krijgt grotere bevoegdheden: het heeft de zeggenschap over de politie en de geheime diensten, intervenieert in processen door instructies te geven aan de openbare aanklagers over de te volgen strategie en door druk uit te oefenen op rechters en het organiseert uitzetting van radicalen.

De deelname van de Verenigde Staten aan de Eerste Wereldoorlog werd door de anarchisten veroordeeld, omdat zij oorlog beschouwen als een uitvloeisel van het kapitalistisch systeem, dat immers uitsluitend zou leiden tot verdere verrijking van de rijken, terwijl gestreefd moest worden naar een wereldwijde sociale revolutie. Dit werd door de regering aangegrepen om de 'roden' en in het bijzonder de anarchisten, die verantwoordelijk werden gesteld voor het antimilitarisme, de arbeidersstrijd en de aanslagen, te elimineren. In 1918 wordt een wet aangenomen die protesteren tegen de oorlog strafbaar stelt met gevangenisstraffen van vijftien tot twintig jaar. In 1919 worden Alexander Berkman en Emma Goldman samen met 249 anderen per schip teruggestuurd naar Rusland.
De officiële instanties staan letterlijk op voet van oorlog met de 'binnenlandse vijand.' Vanaf november 1918 organiseert de minister van Justitie, A. Mitchell Palmer, een aantal razzia's. De grootste daarvan vindt plaats op 2 januari 1920; dan worden in drieëndertig steden, 2500 radicalen gearresteerd, vakbondskantoren vernield, organisatoren gevangengezet, gemarteld en soms doodgeschoten; een groot deel van de arrestanten wordt vervolgens het land uitgezet. Dat betekent het einde van de IWW en de uitschakeling van de Galleanigroep.
De represailles tegen linksradicalen gaan door. Op 5 mei 1920 worden Sacco en Vanzetti gearresteerd. Hun proces en veroordeling betekenen in feite het einde van een periode van strijd voor een radicale verandering van de maatschappij.

SACCO

Nicola Sacco en Bartolomeo Vanzetti maakten deel uit van de 130.000 Italiaanse immigranten die in 1908 in de Verenigde Staten voet aan wal zetten. In de jaren daarvoor waren al enkele miljoenen Italianen hen voorgegaan, die net als zij de Verenigde Staten zagen als het land van de onbegrensde mogelijkheden.
Ongehuwd, avontuurlijk van geest, ontvluchtten Sacco en Vanzetti het Italiaanse platteland voor een beter en vrijer bestaan. Zij geloofden dat 'het land van de vrijheid' hen daartoe de mogelijkheden zou bieden. Armoede of politieke motieven speelden in hun keus geen rol. Zij namen de beslissing om te emigreren onafhankelijk van elkaar. Zij ontmoetten elkaar pas in 1917, toen beiden naar Mexico vluchtten om de dienstplicht te ontlopen. In de Verenigde Staten werden zij anarchistische militanten en propageerden zij de gewapende strijd om de staat en het kapitalisme te vernietigen.
Nicola Sacco werd op 22 april 1891 geboren in Torremaggiore, een stadje in het zuiden van Italië, gelegen aan de voet van de Apennijnen in de buurt van de provinciehoofdstad Foggia. Hij was de derde zoon in een gezin met zeventien kinderen. Zijn werkelijke voornaam is Ferdinando; in 1917 overleed zijn broer Nicola, en ter nagedachtenis aan hem noemt Ferdinando zich sindsdien Nicola.
Zijn vader was een wijnhandelaar die aan het hoofd stond van een bloeiend bedrijf en die een aantal arbeiders in dienst had. Hij bezat ook een stuk grond met wijngaarden en een groentekwekerij. Sacco had een gelukkige jeugd en werkte met plezier in de wijngaard en de kwekerij van zijn vader. Hij had bovendien een grote interesse voor machines. De industrialisering in de

Verenigde Staten en de snelle ontwikkeling van de techniek, fascineerden hem. ‘Amerika,’ zou hij later zeggen, ‘was altijd in mijn dromen.’ Die dromen werden gedeeld door zijn broer Sabino.
Ondanks verzet van hun ouders besloten beide broers te emigreren. Calzone, een vriend van hun vader die enkele jaren daarvoor geëmigreerd was, nodigde hen uit naar Milford (Massachusetts) te komen. Begin april 1908 namen zij de trein naar Napels en ze kwamen op 12 april 1908 per schip aan in Boston. Sacco en Sabino trekken bij Calzone in. Al snel vindt Sacco werk als handlanger in de wegenbouw. Met hulp van Calzone krijgt hij een baan in een fabriek die machines produceert voor de textielindustrie. Sabino keert in 1909 terug naar Italië.
Sacco heeft inmiddels wel geconstateerd dat een ongeschoolde arbeider niet bepaald een glorieuze toekomst te wachten staat en besluit daarom een opleiding tot schoenmaker te gaan volgen. Een dergelijke opleiding bestond op dat moment bij de Milford Shoe Company. Met het geld dat hij had weten te sparen betaalde hij de lessen, die gegeven werden door Michael F. Kelley. Zijn inzet en bekwaamheid waren zo groot dat de Milford Shoe Company hem na afloop van de cursus in dienst nam, en van september 1910 tot mei 1917 had Sacco daar een goed betaalde baan. Zijn werkgever had zoveel vertrouwen in hem dat hij toestemming kreeg in zijn vrije tijd een stuk land te bewerken waarvan de opbrengst verdeeld werd tussen zijn werkgever, hemzelf en de armen van Milford.
Behalve als schoenmaker werkte Sacco ook als nachtwaker in de fabriek. Voor dit werk kocht hij een Colt .32. Verder volgde hij een avondcursus om Engels te leren. Zijn lerares, Mary de Pasquale herinnert zich hem als een hard werkende, nette en intelligente leerling.
In 1911 ontmoet hij de zestienjarige Rosa Zambelli, die toen net in de VS was aangekomen. Haar vader was enkele jaren eerder geëmigreerd met zijn vrouw en drie oudere kinderen. Rosa was in een klooster ondergebracht tot ook zij naar de VS kon overkomen. In 1912 trouwden Sacco en Rosa en in 1913 werd hun zoon Dante geboren. Sacco had een gelukkig gezinsleven, een hechte kring van vrienden die hem nooit in de steek lieten en er altijd van overtuigd zijn gebleven dat hij niet tot een roofmoord in staat was. Hij stond in hoog aanzien bij zijn werkgever.
Hoewel het hem persoonlijk goed ging, was hij niet blind voor het lijden van anderen en begon hij zich te interesseren voor wat hij noemde ‘de onrechtvaardigheid en wrede vervolging in deze vrije maatschappij van vandaag’ en in het bijzonder voor de armen. In 1912 werd hij een regelmatig lezer van het weekblad *Il Proletario*, dat werd uitgegeven door de IWW. Tijdens een staking van textielarbeiders in Lawrence zamelde hij geld in om de stakingskas te steunen en in 1913 werd hij lid van de anarchistische studiegroep Circolo di Studi Sociali in Milford en abonneerde hij zich op de *Cronaca Sovversiva* van de Italiaanse anarchist Luigi Galleani.
In het anarchisme zag Sacco de oplossing voor de problemen waarmee hij worstelde. Anarchisme betekende voor hem een wereld zonder regering, zonder politie, zonder rechters, zonder bazen, zonder gezag, een maatschappij bestaande uit autonome groepen, waarin het volk zelf over alles beslist, waarin sprake is van werk in gemeenschap en voorziening naar behoeften, van gelijkheid, rechtvaardigheid, kameraadschap en wederzijdse liefde.
Sacco werd een militant anarchist en propagandist, hij steunde elke staking, was bij elke demonstratie aanwezig, zamelde geld in en schreef in de *Cronaca Sovversiva*. In 1916 werd hij wegens deelname aan een staking tot drie maanden gevangenis veroordeeld, wegens verstoring van de openbare orde, maar vervolgens in hoger beroep vrijgesproken. Vanaf dat moment staat hij echter bij de plaatselijke autoriteiten te boek als een ‘fanatieke anarchist.’
Op 6 april 1917 neemt de Amerikaanse regering het besluit dat de VS met de geallieerden mee zullen strijden in de Eerste Wereldoorlog. Een van de consequenties daarvan is dat alle jonge mannen – ongeacht of ze wel of niet Amerikaans staatsburger zijn – zich moeten laten registreren, zodat ze eventueel opgeroepen kunnen worden voor het leger. Galleani roept in zijn *Cronaca Sovversiva*, in een artikel met de titel ‘Matricolati’ (geregistreerden), de anarchisten op zich niet te laten registreren.
Voor Sacco was de oorlog een zaak van en voor de rijken. ‘Welk recht heb ik een ander te doden? Ik heb met Ieren, met Duitsers, met Fransen en mensen van andere nationaliteiten gewerkt... Waarom zou ik hen doden? Wat hebben zij mij gedaan? Zij hebben mij niets gedaan, dus geloof ik niet in oorlog. Ik wil die geweren vernietigen.’
Sacco geeft zijn baan op en besluit naar Mexico uit te wijken met een vijftigtal andere leden van de Galleanigroep, onder wie Bartolomeo Vanzetti. Het was voor het eerst dat zij elkaar ontmoetten, hoewel zij van elkaar artikelen hadden gelezen in de *Cronaca Sovversiva.* Deze ontmoeting betekende het begin van een hechte vriendschap en een gedeelde passie voor het anarchisme.

VANZETTI

Bartolomeo Vanzetti werd op 11 juni 1888 geboren in het Noord-Italiaanse stadje Villafalletto, in de provincie Cuneo, in de Piëmont. Zijn vader was een handelaar in fruit, graan en wijn, en bezat een stuk land, een mooie tuin en een comfortabel huis in het centrum van de stad. Vanzetti was de oudste van vier kinderen. Zijn drie jaar jongere zuster Luigia zal een belangrijke rol in zijn leven spelen. Op school is Vanzetti een intelligente, ijverige leerling. Hij slaagt als de beste van zijn klas, maar zijn vader besluit dat hij beter niet verder kan studeren, omdat er toch al teveel werkloze academici zijn. De dertienjarige Vanzetti komt bij een banketbakkerij terecht, waar hij van zeven uur ’s morgens tot tien uur ’s avonds werkt. Hij houdt het er bijna twee jaar uit.
In 1907 overlijdt zijn moeder. De lijdensweg van zijn moeder – die aan kanker stierf – grijpt Vanzetti zo aan dat hij in de weken na haar dood bijna tot zelfmoord komt. In zijn autobiografie *Het leven van een proletariër*, die hij in 1923 in de gevangenis schreef, noemt Vanzetti als belangrijkste reden voor zijn emigratie, de smartelijke dood van zijn moeder en het immense verdriet dat hij voelde toen hij haar verloor.
Op 9 juni 1908 verlaat Vanzetti Villafalletto en reist per trein naar Frankrijk, waar hij op 13 juni in Le Havre scheep gaat naar de VS; op 20 juni komt hij aan op Ellis Island. Aanvankelijk vindt hij onderdak in New York bij een neef die enkele jaren eerder was geëmigreerd. Zijn neef is kok en bezorgt Vanzetti een baantje als bordenwasser. Het is op dat moment zeer

moeilijk om werk te vinden vanwege de economische crisis waarin de VS zich bevindt. Het huis van zijn neef is niet groot genoeg om langdurig te kunnen inwonen, zodat Vanzetti vertrekt, in logementen woont en soms zelfs op straat overnacht. Er volgen moeilijke jaren waarin hij honger en ontberingen lijdt, en vuil en slecht betaald werk verricht.

Hoe moeilijk en zwaar zijn leven in die periode ook is, toch weet hij zijn leeshonger te stillen. Hij leest Tolstoj, Hugo en Zola, Darwin, Spencer en Laplace, Dante's *Divina Comedia*, maar vooral politieke en sociale schrijvers: Marx, Mazzini, Kropotkin en Malatesta. Een van zijn meest geliefde boeken is *Het leven van Jezus* van Ernest Renan, die Jezus vooral beschrijft als een mens die opkomt voor de armen en misdeelden, en rechtvaardigheid nastreeft.

In 1912 komt hij in contact met een groep anarchisten in Worcester en abonneert hij zich op Galleani's *Cronaca Sovversiva*. Hij kiest voor het anarchisme omdat het, als enige van alle radicale theorieën, de afschaffing van iedere staatsvorm voorstaat, omdat die gezien wordt als de belangrijkste oorzaak van tirannie en onderwerping.

In 1913 vestigt Vanzetti zich in Plymouth, waar hij een kamer huurt in het huis van Vincenzo Brini, een anarchistische kameraad. Met hulp van Brini vindt Vanzetti werk in de grootste touwfabriek ter wereld, de Plymouth Cordage Company. In januari 1915 neemt hij ontslag en gaat in de bouw werken. Een jaar later breekt er een staking uit bij de Plymouth Cordage Company. Hoewel Vanzetti er niet meer werkt, speelt hij een actieve rol in de staking. Hij houdt redevoeringen, zamelt geld in voor de stakers, schrijft verslagen voor *Cronaca Sovversiva*, en organiseert zelfs een demonstratie van de stakers, waarbij hij een spandoek meedraagt met de tekst 'Verwachten jullie dat wij zo ons hele leven blijven leven?'

De vakbonden American Federation of Labor en de Industrial Workers of the World willen de leiding van de staking overnemen, maar de stakers weigeren daarop in te gaan. Vanzetti is ervan overtuigd dat hij vanwege zijn actieve rol tijdens de staking op een zwarte lijst is gezet, met als gevolg dat het hem daarna vrijwel onmogelijk wordt werk te vinden.

Vanzetti brengt bij de familie Brini een aangename tijd door. Hij wordt er gewaardeerd om zijn intelligentie, gevoeligheid, hulpvaardigheid en zijn belangstelling voor de kinderen. Vooral de zoon Beltrando Brini, die in het proces tegen Vanzetti als getuige à décharge zal optreden, wordt door hem beschouwd als 'zijn geestelijke zoon.'

Zestig jaar later zal Beltrando Brini, die na een universitaire studie directeur van een school is geworden, maar ook enige tijd dirigent van het Brooklyn Symphony Orchestra is geweest, zeggen dat Vanzetti als een vader voor hem was: 'Hij stond meer klaar voor mij dan mijn vader, als hij niet op de fabriek moest werken. Hij had overal belangstelling voor en behandelde mij met liefde en respect. En dieren behandelde hij op dezelfde manier [...] Hij hield van de natuur, van bloemen, van de zee, met dezelfde zuivere liefde. Als wij wandelden in de bossen of op het strand, wist hij mij door zijn gesprekken en zijn daden waarden en deugden bij te brengen, die mij mijn hele leven zijn bijgebleven...'

Aan deze gelukkige jaren komt een eind als op 6 april 1917 president Wilson de oorlog verklaart aan Duitsland en Oostenrijk. Zeven weken later wijkt Vanzetti uit naar Mexico.

REVOLUTIE

De vlucht van Sacco en Vanzetti met een groep aanhangers van Galleani werd niet alleen ingegeven door hun afkeer van de oorlog – die voor hen slechts een imperialistische strijd was om macht en winst – maar ook omdat drie maanden eerder in Rusland de Februarirevolutie was uitgebroken. Zij verwachtten dat deze elk ogenblik naar Italië kon overslaan. Het was hun bedoeling onmiddellijk naar Italië af te reizen zodra dit gebeurde; zij meenden dat zij na de invoering van de registratieplicht moeilijker de VS zouden kunnen verlaten.

De groep vestigde zich in enkele huizen in een buitenwijk van Monterey. Zij leefden daar in een commune en deelden met elkaar wat ze met hun werk verdienden. Vanzetti vond werk bij een bakker en liet zich soms in brood uitbetalen.

Tot deze groep behoorden mensen die in de zaak Sacco en Vanzetti later een belangrijke rol zouden spelen: de mijnwerker Emilio Coda uit Oost-Ohio, die bij elke staking in de mijnen zeer actief was en felle kritiek had op het bestuur van de vakbond United Mine Workers; Amleto Fabbri, een schoenmaker uit Beverley, die later secretaris wordt van het Verdedigingscomité Sacco en Vanzetti; Mario Buda, die kort voordat Sacco en Vanzetti gearresteerd werden nog in hun gezelschap was, werd er door de autoriteiten van verdacht medeplichtig te zijn aan de overval in South Braintree, maar wist aan arrestatie te ontkomen.

In Italië brak echter geen revolutie uit. Ook werd duidelijk dat degenen die niet voldeden aan de registratieplicht, daarvan geen kwalijke consequenties ondervonden. Daarom keerde de groep geleidelijk aan terug naar de VS. Sacco en Vanzetti gingen in juli 1917 als eersten terug.

Sacco had aanvankelijk moeite weer werk te vinden, maar in 1918 kon hij aan de slag als schoenmaker bij de Three-K Shoe Company in Stoughton, het bedrijf van Michael Kelley, de man die hem indertijd het vak had geleerd bij de Milford Shoe Company en later voor zichzelf begonnen was. Daar bleef hij tot zijn arrestatie werken, tot volle tevredenheid van zijn werkgever. Veel later zal Kelley over Sacco zeggen: 'Een man die 's morgens om vier uur in zijn tuin is en om zeven uur op de fabriek, en die na het avondeten weer tot negen of tien uur 's avonds in zijn tuin werkt, met water loopt te zeulen en meer groenten kweekt dan hij nodig heeft en deze dan bij mij brengt om ze aan de armen te geven, is geen roofovervaller.'

Vanzetti ging na zijn terugkeer uit Mexico weer in de bouw werken. Hij zocht een ander onderkomen, omdat bij de Brini's, vanwege hun opgroeiende kinderen geen ruimte meer was. Enige tijd later kocht hij een handkar, een weegschaal en een stel messen en werd hij visverkoper in Plymouth, in de wijken waar veel Portugese en Italiaanse immigranten woonden.

Op 25 februari 1920 wordt Salsedo, de drukker van *Cronaca Sovversiva*, in New York gearresteerd en opgesloten in een cel in het Bureau of Investigation. Sacco en Vanzetti komen onmiddellijk in actie om Salsedo te steunen: Vanzetti houdt spreekbeurten, zij verspreiden informatiemateriaal en zamelen geld in om Salsedo's verdediging te bekostigen. Na uitputtende kruisverhoren en mishan-

deling, wordt het lijk van Salsedo op 3 mei aangetroffen op de stoep van het Bureau of Investigation. Vanaf de elfde verdieping is hij daar terechtgekomen. Zelfmoord, zeggen de autoriteiten. Moord, zeggen de anarchisten.
Sacco en Vanzetti besluiten deze politieke moord direct aan de kaak te stellen. Er wordt een vlugschrift gemaakt waarin wordt opgeroepen tot een demonstratieve bijeenkomst waarop Vanzetti zal spreken. Met de auto van Mario Buda – die ook tot de Galleani-groep behoort – willen zij dit geschrift gaan verspreiden. Op 5 mei halen zij met Buda en Riccardo Orciani, ook een kameraad, de auto van Buda op bij garagehouder Simon Johnson. Dan lopen zij echter in een val, die door de sheriff, Michael E. Stewart, is opgezet.
Deze is op zoek naar Buda vanwege diens politieke activiteiten en heeft de garagehouder opdracht gegeven hem te bellen als de verdwenen Buda zijn auto komt ophalen. De garagehouder probeert de mannen aan de praat te houden en tijd te rekken door Buda erop te wijzen dat er een nieuwe kentekenplaat op de auto moet, dat hij die helaas niet in voorraad heeft, en dat Buda problemen kan krijgen door zonder de juiste kentekenplaat de weg op de gaan. Buda besluit toch, samen met Orciani weg te rijden en ontspringt de dans. Sacco en Vanzetti gaan te voet en met de tram terug en worden onderweg gearresteerd. Sacco draagt het vlugschrift bij zich. Beiden zijn gewapend.

PROCES

Sacco en Vanzetti worden in de tram gearresteerd. De reden van hun arrestatie wordt hen niet verteld. Maar beiden twijfelen er niet aan dat zij gearresteerd worden wegens hun anarchistische activiteiten: die gedachte is niet zo verwonderlijk gezien de dan aan de gang zijnde hetze tegen alles wat links is. Bovendien weten ze maar al te goed hoe het hun vriend Salsedo is vergaan. Hun eerste indruk over de reden voor hun arrestatie wordt bevestigd en nog versterkt door de vragen die bij de ondervraging door sheriff Stewart op hen worden afgevuurd: Bent u Amerikaans staatsburger?; Bent u lid van een of andere club of groepering?; Bent u communist?; Of anarchist?; Gelooft u in onze regering?; Wilt u door middel van geweld een andere regering aan de macht helpen?; Bent u geabonneerd op anarchistische kranten?'
Tijdens de eerste verhoren door Stewart en later door de openbare aanklager Frederick Katzmann, verklaren beiden dat ze gewapend zijn omdat Sacco ook nachtwaker op de schoenenfabriek is en Vanzetti als vishandelaar soms veel geld op zak heeft. Aannemelijker is echter dat zij wapens bij zich hadden vanwege hun revolutionaire activiteiten (zo waren volgens Vanzetti de revolver- en geweerpatronen die zij bij zich hadden bestemd om door te verkopen aan een vriend ten behoeve van de beweging). En juist daarover willen zij zwijgen of liegen om anderen niet in gevaar te brengen.
Pas veel later wordt hen duidelijk gemaakt dat zij beschuldigd worden van twee roofovervallen die in Massachusetts gepleegd werden: de eerste op 24 december 1919 in Bridgewater, de tweede op 15 april 1920 in South Braintree. In beide gevallen ging het de roofovervallers om geld dat bestemd was om arbeiders van schoenenfabrieken uit te betalen. De eerste mislukte, maar de tweede – waarbij twee werknemers werden doodgeschoten – leverde de overvallers 16.000 dollar op: geld dat nooit is teruggevonden.
De strategie van politie en justitie speelt de aanklager een machtig argument in handen dat van grote invloed was bij de schuldigverklaring door de jury: Sacco en Vanzetti hadden gelogen tegen de politionele en gerechtelijke autoriteiten! De aanklager weet de jury er namelijk van te overtuigen dat zij niet hadden gelogen omdat zij hun kameraden wilden beschermen, maar dat hun leugens voortkwamen uit hun *'consciousness of guilt'*, waarmee wordt bedoeld dat personen door hun uitingen en gedragingen laten blijken dat zij weten dat zij schuldig zijn aan wat hen ten laste wordt gelegd.
Sacco en Vanzetti moesten bewijzen dat ze op 24 december en 15 april niet, respectievelijk in Bridgewater en South Braintree aanwezig waren. Sacco had voor de 24ste december een alibi: hij was gewoon aan het werk in zijn schoenenfabriek.
Een alibi van een visverkoper is moeilijk te geven en daarom wordt alleen tegen Vanzetti een proces aangespannen voor de mislukte roofoverval in Bridgewater op 24 december 1919. Dit proces vindt plaats in Plymouth op 22 juni 1920. De rechter is Webster Thayer, die in eerdere processen al van zijn vooringenomenheid tegen radicalen blijk had gegeven, ondermeer door zich te verzetten tegen de vrijspraak van een anarchist door een jury. Anarchistische opvattingen stonden bij hem gelijk aan criminaliteit. Ook aanklager Katzmann had al naam gemaakt als een verbeten vervolger van alles wat links was.
Vanzetti werd verdedigd door de advocaat P. Vahey, die een zwakke verdediging voerde en bovendien na afloop van het proces voor het openbaar ministerie ging werken en één van Katzmanns naaste medewerkers werd. Hij verbood Vanzetti tijdens het proces het woord te voeren, omdat hij vreesde dat het proces daardoor een politiek karakter zou krijgen. Vanzetti's zwijgen werd door de jury echter uitgelegd als *'consciousness of guilt'*.
Er waren vier ooggetuigen van de overval, die één van de daders konden beschrijven. Aanvankelijk deed niets in hun beschrijvingen denken aan Vanzetti; tijdens het proces veranderden zij echter hun getuigenis en wezen Vanzetti aan als de dader die zij hadden gezien.
Getuigen à décharge, die verklaarden dat zij op 24 december vis bij Vanzetti hadden gekocht, werden niet serieus genomen. Traditioneel is de dag voor kerst een dag waarop de Italiaanse gemeenschap aal eet. Tijdens het proces waren er dan ook vele Italiaanse huisvrouwen aanwezig die getuigden dat zij die dag aal bij Vanzetti hadden gekocht, die precies wisten aan te geven op welk tijdstip dat was gebeurd, en soms zelfs zover gingen dat zij de bereidingswijze van de aal vertelden. Deze verklaringen werden door rechter Thayer weggewuifd en de getuigenis van de dertienjarige Beltrando Brini – die op 24 december Vanzetti had vergezeld bij het verkopen van zijn vis – werd door hem beschouwd als 'een uit zijn hoofd geleerd lesje.' Op 1 juli 1920 eindigt het proces tegen Vanzetti. Hij wordt veroordeeld tot de maximumstraf: vijftien jaar dwangarbeid wegens poging tot diefstal.

VEROORDELING

Dit proces vormde echter slechts het voorspel tot een tweede proces in verband met de overval in South Braintree op 15 april 1920, waarbij twee doden waren gevallen. In het eerste proces was

Sacco buitenspel gebleven, omdat Katzmann wist dat hij voor de betreffende datum een waterdicht alibi had. Voor de tweede datum was dat in de ogen van Katzmann niet het geval. Op die dag had Sacco namelijk vrij genomen om een visum aan te vragen om naar Italië terug te keren. De Italiaanse ambtenaar – die voor hem getuigde – wist zich Sacco nog goed te herinneren, omdat hij een ongeschikt formaat foto had aangeboden. Deze getuigenis werd door rechter Thayer niet serieus genomen, omdat – zoals Thayer het uitdrukte – een Italiaan, ook al was hij beambte van de Italiaanse ambassade, niet te vertrouwen was.

Dit proces voor de roofoverval in South Braintree, dat in Boston plaatsvindt, eindigt op 14 juli 1921 met de terdoodveroordeling van Sacco en Vanzetti. In beide processen tonen rechter Thayer en openbare aanklager Katzmann openlijk hun vooroordelen tegen de Italiaanse getuigen: 'Hebben jullie gezien hoe ik laatst [bij een eerder proces] die anarchistische smeerlappen heb aangepakt? Ik veronderstel dat hen dat wel een tijdje zal tegenhouden,' zei Katzmann. En na de terdoodveroordeling van Sacco en Vanzetti zei hij tegen journalisten: 'Hebben jullie gezien hoe ik dit gedaan heb?'

De 'bewijzen' die Katzmann aanvoert missen zozeer elke grond, dat alleen door intimidatie en manipulatie van de getuigen en het bespelen van de met zorg op anti-Italiaanse gevoelens en conservatieve ideeën geselecteerde juryleden, het 'schuldig' door de jury kon worden uitgesproken.

De gehele rechtsgang past in de hetze tegen alles wat radicaal en Italiaans is en doet sterk denken aan een frame-up, een vooropgezet plan om door een gerechtelijke moord twee anarchistische arbeiders uit de weg te ruimen, en hun activiteiten en idealen te bezoedelen door hen een roofmoord aan te wrijven, om zodoende het rode gevaar te bezweren en de sociale onrust door terreur te onderdrukken.

Aanklager Katzmann beschikt over drie 'bewijzen.' Ten eerste dat Sacco en Vanzetti gelogen hebben tijdens hun eerste verhoren. Hun antwoord dat zij niet wisten waarom zij gearresteerd waren en hun vrienden niet wilden verraden, wordt niet geaccepteerd. 'Waarom zouden zij liegen als zij niets te vrezen hadden?' vroeg Katzmann aan de jury.

Het tweede bewijs is de getuigenis van drie ooggetuigen. De getuigen veranderen echter van mening tijdens het proces, kennelijk onder druk van Katzmann. Aanvankelijk onzeker en vaag, wordt hun beschrijving van de overvallers in de loop van het proces steeds preciezer en beginnen deze steeds meer op Sacco en Vanzetti te lijken.

De procedure om Sacco en Vanzetti te identificeren als degenen die de roofmoord in South Braintree zouden hebben gepleegd, week geheel af van wat gebruikelijk is. De normale gang van zaken is dat ooggetuigen geconfronteerd worden met een aantal personen van ongeveer gelijk postuur en voorkomen, om te zien of zij dan inderdaad de verdachte kunnen aanwijzen als degene die zij de misdaad hebben zien plegen. Bij Sacco en Vanzetti was van een dergelijke *line-up* geen sprake. De getuigen kregen alleen Sacco en Vanzetti te zien, die bovendien gedwongen werden dezelfde houding aan te nemen als de roofovervallers. Professor Felix Frankfurter, hoogleraar rechten aan de Universiteit van Harvard en later lid van het Amerikaanse Hooggerechtshof, noemde in zijn verdedigingsschrift van Sacco en Vanzetti (*The Case of Sacco and Vanzetti*, augustus 1927) de identificatieprocedure dan ook een farce. In deze scherpzinnige analyse van de zaak laat hij van de getuigenverklaringen geen spaan heel.

GETUIGEN

Eén van de belangrijkste getuigen is Mary Splaine, die Sacco identificeerde als één van de inzittenden van de vluchtende auto. Zij werkte op de eerste verdieping van de schoenenfabriek en zag de wegrijdende auto van bovenaf van een afstand van ongeveer twintig meter, en nog geen drie seconden lang. Direct na de arrestatie – veertig dagen na de overval – werd zij tijdens de eerste hoorzitting geconfronteerd met Sacco. Zij was niet in staat Sacco te identificeren als één van de inzittenden van de auto. Een jaar later was zij er absoluut zeker van dat Sacco in de auto had gezeten en wist zij zich zijn lengte, zijn gewicht, de vorm van zijn hand en de manier waarop hij gekleed was te herinneren, en kon zij tot in details zijn gezicht en zijn kapsel beschrijven.

Felix Frankfurter citeert naar aanleiding van deze getuigenverklaring dr. Morton Prince, hoogleraar in de psychologie aan de Universiteit van Harvard: 'Ik verklaar ronduit dat de hoofdgetuige voor de rechtbank een getuigenis heeft afgelegd – ongetwijfeld in alle oprechtheid – die psychologisch gezien onmogelijk is. Mevrouw Splaine legde een verklaring af, hoewel zij Sacco op het ogenblik dat er geschoten werd alleen maar gezien heeft van ongeveer twintig meter afstand, en niet langer dan anderhalf à drie seconden, in een auto die wegreed met een snelheid van vijftien tot achttien mijl per uur, en waarvan de snelheid toenam. Zij noemde zestien details van zijn uiterlijk op, die zij zegt gezien te hebben en zich na een jaar nog te kunnen herinneren, zoals de grootte van zijn hand, de lengte van zijn haar – dat tussen de vijf en zes en een halve centimeter lang was – en zelfs de kleur van zijn wenkbrauwen! Het is heel eenvoudig te bewijzen dat een dergelijk waarnemingsvermogen en geheugen onder zulke omstandigheden psychologisch onmogelijk zijn. Dat weet elke psycholoog - zoals ook Houdini dat wist. En wat moeten we denken van de oprechtheid en de eerlijkheid van het openbaar ministerie dat een dergelijke getuigenverklaring accepteert, in de wetenschap dat de jury onvoldoende deskundig is om er geen geloof aan te hechten.'

Eén van de belangrijkste getuigen van de aanklager tegen Vanzetti was Le Vangie, een spoorwegarbeider, die net de overwegbomen wilde neerlaten omdat er een trein aankwam, toen de auto met de overvallers wilde passeren. Eén van hen bedreigde hem met een pistool om hem te dwingen de slagbomen open te laten. Tijdens het proces beweerde Le Vangie dat Vanzetti de bestuurder van de auto was. Deze getuigenis werd tegengesproken door de stoker McCarthy, die drie kwartier na de gebeurtenis met Le Vangie sprak. Le Vangie vertelde McCarthy dat er een pistool op hem was gericht en dat hij ervandoor was gegaan en zich had verscholen in de loods. McCarthy: 'Ik vroeg hem of hij ze kende. Hij zei: "Nee, ik ken ze niet." Ik vroeg hem of hij ze zou herkennen als hij ze weer zag. Hij zei: "Nee." Hij zei dat hij alleen maar oog had gehad voor het pistool en dat hij de loods in gevlucht was.'

Daar komt nog bij dat getuigen van

beide zijden verklaarden dat de chauffeur van de auto een jongeman was met blond haar en een tenger postuur, en in geen geval Vanzetti kon zijn. Toch wist de openbare aanklager de jury ervan te overtuigen dat Le Vangie, hoewel hij verklaarde dat Vanzetti de bestuurder was, eigenlijk bedoelde dat Vanzetti op de achterbank zat.

Bovendien waren volgens de aanklager de getuigenverklaringen van weinig of geen belang voor het oordeel van de rechtbank en de jury; doorslaggevend was de *'consciousness of guilt'* van Sacco en Vanzetti.

Reeds eerder is aangegeven waarom Sacco en Vanzetti ontwijkende antwoorden gaven of leugens vertelden bij hun arrestatie. Hun gedrag tussen 15 april – de dag van de roofoverval – en 5 mei, toen ze werden gearresteerd, zou eerder tot de overtuiging moeten leiden dat er van *'consciousness of guilt'* absoluut geen sprake was. Zij veranderden niet van levensstijl, uitgavenpatroon of werk; van de 16.000 dollar die zij buit zouden hebben gemaakt is geen spoor teruggevonden. Ze hielden zich niet schuil en leefden niet onder valse namen. Bij hun arrestatie had Sacco een pamflet bij zich dat een oproep bevatte voor een vergadering waar Vanzetti zou spreken. Ze verzetten zich niet toen ze gearresteerd werden. Doorgewinterde criminelen die zo'n bloedige roofoverval op hun geweten hadden, zouden terdege beseft hebben wat een arrestatie betekende en zouden zich gewapenderhand hebben verzet.

WAPENS

Het derde bewijs betreft de wapens van Vanzetti en Sacco. Aanklager Katzmann beweerde dat de revolver die Vanzetti bij zich droeg toen hij gearresteerd werd van Berardelli was, die bij de roofoverval was omgekomen. Sacco zou Berardelli deze revolver afhandig hebben gemaakt. Niemand kon echter getuigen dat Berardelli een revolver bij zich had, noch had iemand gezien dat één van de moordenaars Berardelli van zijn wapen had beroofd. Toch wist de openbare aanklager hiermee een rookgordijn op te trekken, waardoor de verdediging er niet achter kwam wat Katzmann wel wist, namelijk dat het serienummer van de revolver van Berardelli anders was dan dat van Vanzetti's revolver: Berardelli beschikte over een Harrington and Richard.31, Vanzetti over een Harrington and Richard.38.

Nog subtieler waren de machinaties van de rechtbank wat betreft het wapen van Sacco, een Colt, waarmee de moord op Berardelli zou zijn gepleegd. De wapendeskundige Proctor, hoofd van de staatspolitie, die zich ruim twintig jaar met roofovervallen had beziggehouden, kreeg de opdracht te onderzoeken of de kogel die een eind had gemaakt aan het leven van Berardelli uit het pistool van Sacco was gekomen. Vóór het proces waarschuwde Proctor rechter Thayer en de openbare aanklager Katzmann dat hij niet het geringste bewijs had dat de bewuste kogel inderdaad door Sacco's pistool was afgeschoten. De vragen werden tijdens zijn getuigenis dan ook zo ingekleed dat Proctor naar waarheid kon antwoorden zonder meineed te plegen.

Thayer: 'Hebt u een mening over de vraag of kogel nr. 3 uit het bewuste automatische Colt-pistool afkomstig is?'

Proctor: Ja.'

Thayer: 'En wat is uw mening?'

Proctor: 'Mijn mening is dat hij kenmerken vertoont die overeenkomen met die van een door dat pistool afgevuurde kogel.'

Dit dubbelzinnige antwoord, dat de vraag openliet of de kogel werkelijk door dit pistool was afgeschoten, was voldoende voor rechter Thayer en de officier van justitie Katzmann om de jury ervan te overtuigen dat de kogel werkelijk door Sacco's pistool was afgeschoten. Dat was overigens een niet al te moeilijke taak. Daags voor het proces had Ripley, de voorzitter van de jury, tegen één van zijn vrienden, die twijfelde aan de schuld van Sacco en Vanzetti, gezegd: 'Die rotzakken, hangen moeten ze sowieso.'

Na het vonnis legde Proctor een beëdigde verklaring af, waarin hij het bovenstaande bevestigde en tot zijn verontschuldiging aanvoerde: 'Had men mij rechtstreeks gevraagd of ik enig overtuigend bewijs had gevonden dat die zogenaamde dodelijke kogel uit Sacco's pistool was afgeschoten, dan zou ik toen, zoals ik nu ook zonder aarzelen doe, ontkennend hebben geantwoord.'

De evidente manipulatie van getuigen, de intimidatie van getuigen à décharge, de machinaties van de rechter en zijn openbare aanklager met betrekking tot het wapen van Vanzetti, de afgedwongen verdraaide verklaring van de wapenexpert Proctor, die ervan overtuigd was dat alleen professionele criminelen een roofoverval als die van South Braintree zouden kunnen uitvoeren, wettigen de conclusie dat Sacco en Vanzetti ten onrechte zijn veroordeeld en dat hun executie een gerechtelijke moord was.

De rechtszitting eindigt onder luid protest van Sacco: 'Ik ben onschuldig,' roept hij. Zijn vrouw Rosa werpt zich om zijn hals en zegt huilend: 'Wat moet ik doen? Ik heb twee kinderen. Oh! Nick. Zij doden mijn man.' Als Sacco en Vanzetti worden weggevoerd, schreeuwt Sacco tot de rechter en de jury: 'Denk eraan! Zij doden twee onschuldigen.'

MADEIROS

In 1924 wordt Fred Moore als verdediger vervangen door de advocaten Thompson, een conservatieve maar uiterst bekwame jurist, en Ehrmann. Sommigen zijn van mening dat het proces anders verlopen zou zijn als de competente Thompson in een eerder stadium met de verdediging zou zijn belast. Moore voelt zich door zijn vervanging in zijn eer aangetast en gaat zelfs zover dat hij verklaart dat Sacco schuldig is! Een verklaring die gretig door het andere kamp wordt uitgebuit. Thompson en Ehrmann proberen tevergeefs de rechtszaak heropend te krijgen door te wijzen op de onregelmatigheden in de procesvoering. Zelfs de bekentenis van een andere gevangene, de Portugees Celestino F. Madeiros, dat hij als lid van de Morelli-groep – een groep gangsters die zich gespecialiseerd had in roofovervallen -– de overvallen had helpen uitvoeren en dat Sacco en Vanzetti er niets mee te maken hadden, mocht niet baten.

Het openbaar ministerie ging er van uit dat een dergelijke bekentenis Madeiros niet kon schaden, omdat hij toch de doodstraf zou krijgen voor andere roofovervallen en dus niets te verliezen had. Maar Madeiros deed zijn bekentenis op het moment dat hij nog niet ter dood was veroordeeld en maakte zo zijn kansen om de doodstraf te ontlopen er niet groter op. Hij werd inderdaad ter dood veroordeeld en tegelijk met Sacco en Vanzetti geëxecuteerd.

De verklaring die Madeiros aflegde,

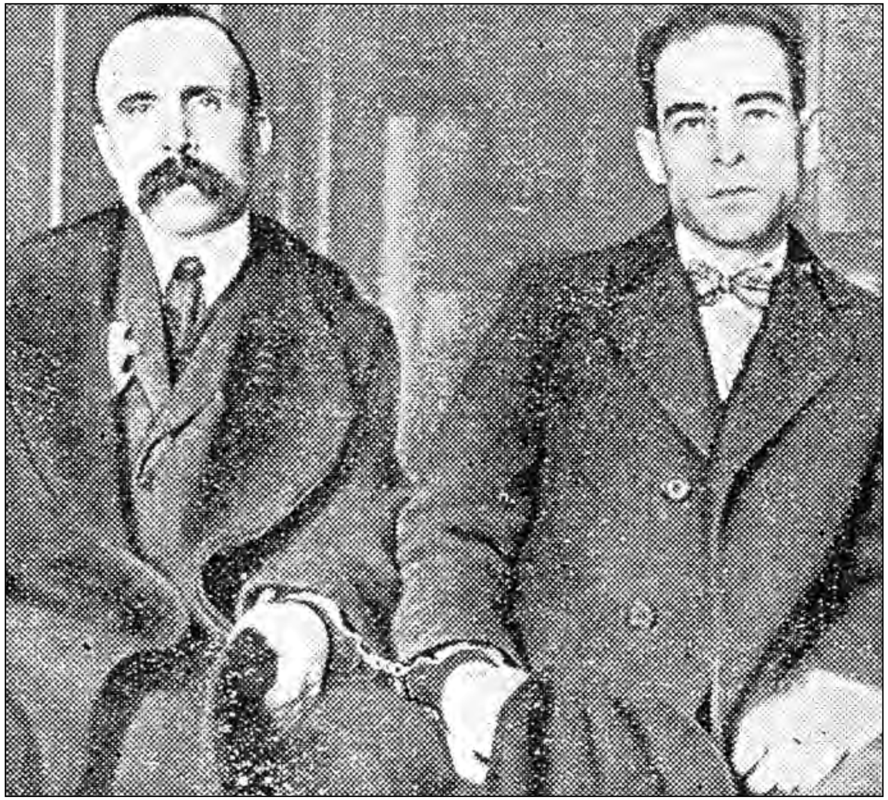
klopt echter met de gebeurtenissen in South Braintree. Volgens hem waren behalve hijzelf nog vier anderen bij de overval betrokken, drie Italianen en de chauffeur van de auto, een Noord-Europeaan met blond haar. Hij weigerde de identiteit van de overvallers te onthullen, maar Thompson ging naar aanleiding van Madeiros' verklaring op onderzoek uit en wist hun identiteit te achterhalen: de leider van de bende was Joe Morelli en de blondharige chauffeur was een Pool, bijgenaamd Steve the Pole.
Al tijdens het proces hadden twee vrouwen die in de schoenenfabriek werkten verklaard dat zij Steve the Pole hadden gezien. Twee andere getuigen hadden verklaard dat Joe Morelli één van de mannen was die geschoten hadden. Joe Morelli bezat een Colt.32, en Mancini – een andere overvaller – had een wapen van een kaliber dat overeenkwam met de andere vijf kogels die in de lichamen van de slachtoffers waren aangetroffen. De Morelli's waren in de VS geboren, hetgeen verklaart dat de overvallers volgens getuigen goed Engels spraken; wat niet voor Sacco en Vanzetti gold.

EXECUTIE

Sacco en Vanzetti zullen elkaar na hun veroordeling zes jaar lang niet zien. Vanzetti wordt opgesloten in de gevangenis van Charlestown, Sacco in de gevangenis van Dedham. Een week voor de executie op 23 augustus 1927 zien ze elkaar weer in de dodencel van de staatsgevangenis in Charlestown.
Deze jaren zijn een onbeschrijflijke lijdensweg voor hen geweest. Het Verdedigingscomité Sacco en Vanzetti stelt alles in het werk om de publieke opinie te mobiliseren en geld bijeen te brengen om hun verdediging te betalen. Wat aanvankelijk een zaak was die voornamelijk beperkt was tot de anarchisten, groeide met behulp van linkse intellectuelen en schrijvers uit tot een wereldomspannend protest dat in de laatste jaren van hun gevangenschap zijn weerga niet heeft gehad in de geschiedenis.
Het leed dat Sacco en Vanzetti in die zeven jaar is aangedaan is onbeschrijflijk. Onophoudelijk beklemtoonden zij hun onschuld, gingen in hongerstaking, maar verloren nooit hun waardigheid en hun geloof in de anarchie. Voor Sacco, die een diepe liefde voelde voor zijn vrouw Rosa en zijn kinderen Dante en Ines, en die zich alleen gelukkig voelde in de natuur en zich het liefst bezighield met tuinieren, was deze tijd zo'n kwelling dat hij lange tijd opgenomen moest worden in een penitentiair psychiatrisch ziekenhuis. Vanzetti hield zich overeind door een biografie te schrijven, te lezen, te studeren en te vertalen.
De kameraadschap tussen Sacco en Vanzetti is altijd ononderbroken geweest. Slechts één keer ontstond er wanbegrip. Dat is op 3 mei 1927, als Sacco weigert zijn handtekening te zetten onder een gratieverzoek aan Alvan T. Fuller, de gouverneur van Massachusetts, dat door Vanzetti was opgesteld op initiatief van hun advocaat Thompson. Gratie vragen als men recht eist, gaat Sacco te ver. Bovendien heeft hij geen enkel vertrouwen meer in het rechtssysteem.
In juni 1927 stelde Fuller een 'onafhankelijke'commissie' in waarvan de belangrijkste man A.Lawrence Lowell was, voorzitter van de Harvard Universiteit, teneinde na te gaan of de rechtspleging eerlijk was verlopen.Velen geloofden – zelfs Vanzetti – dat de commissie objectief te werk zou gaan en Sacco en Vanzetti snel vrij zouden zijn. Maar van objectiviteit was geen sprake: de commissie was slechts ingesteld om de rechtspleging een schijn van wetenschappelijke objectiviteit te geven. De zoveelste manipulatie in de zaak Sacco en Vanzetti. Lowell leende zich daarvoor en verklaarde hen schuldig. Het gratieverzoek, dat geen echt gratieverzoek is, omdat het nogmaals de beschuldigingen tegen Sacco en Vanzetti ontzenuwt en slechts eist dat hen recht gedaan wordt, dat wil zeggen dat zij vrijgesproken worden, wordt verworpen. Sacco krijgt gelijk en Vanzetti erkent dat.
Ondanks de internationale druk, de nieuwe bewijzen van hun onschuld en van de ondeugdelijkheid van de procesvoering, weigerde Webster Thayer – die ook het verzoek om hoger beroep behandelde – het proces te heropenen, en wordt beslist dat Sacco en Vanzetti in de nacht van 22 op 23 augustus 1927 ter dood zullen worden gebracht op de elektrische stoel in de staatsgevangenis van Charlestown (Mass.).
Aan de vooravond van de gerechtelijke moord op Sacco en Vanzetti, als honderdduizenden mensen over de gehele wereld protesteren, Amerikaanse ambassades door leger en politie worden afgeschermd, er een stroom telegrammen binnenkomt van vooraanstaande intellectuelen en schrijvers, is Charlestown een belegerde stad.
Als Sacco kort na middernacht de executieruimte wordt binnengebracht, roept hij twee keer in het Italiaans: 'Leve de Anarchie! en zegt: 'Gegroet, mijn vrouw en kinderen, gegroet, u allen, mijn vrienden.' Zijn laatste woord is: 'Moeder.' De executie op de electrische stoel is een gruwelijke marteling. De doodsstrijd van Sacco duurt elf minuten.
Als Vanzetti wordt binnengeleid, verklaart hij: 'Ik wil u zeggen dat ik onschuldig ben, dat ik nooit een misdaad heb begaan, enkele zonden misschien, maar nooit een misdaad. Ik ben onschuldig aan elke misdaad, niet alleen aan deze, maar aan alle, ik ben onschuldig.' Zijn laatste woorden zijn: 'Ik wil nu sommigen vergeven wat zij doen.'

REHABILITATIE

Pas in 1977 zullen Sacco en Vanzetti gerehabiliteerd worden door de toenmalige gouverneur van Massachusetts, Michael Dukakis. Hiermee lijkt de zaak Sacco en Vanzetti afgesloten te zijn.
Toen echter de gemeenteraad van Boston (waar het proces tegen beiden in 1921 had plaatsgevonden) besloot om naar aanleiding van de zeventigste sterfdag van Sacco en Vanzetti een gedenkteken te plaatsen – een bas-reliëf van de kunstenaar Gutzon Borglum – ontstond er weer heftige beroering. De reactionaire krant *The Boston Herald* schreef dat het niet gepast was een monument op te richten voor Sacco en Vanzetti, die immers wegens moord ter dood waren veroordeeld. De burgemeester haastte zich te antwoorden dat het besluit het bas-reliëf te plaatsen geen onschuldigverklaring van Sacco en Vanzetti impliceerde, maar dat daartoe besloten was omdat 'zij nu eenmaal deel uitmaakten van de geschiedenis van Massachusetts.'
Al eerder hadden enkele reactionaire historici een 'revisionistische' opvatting over de zaak Sacco en Vanzetti verkondigd en beiden – en zeker Sacco – schuldig verklaard. Een parallel met de revisionistische mening van sommige historici over de zaak Dreyfus dringt zich hier op. Blijkbaar betekent een erkenning van hun onschuld de erkenning

van het falen van een economisch, politiek en justitieel systeem.

KOGEL

In 1986 publiceerde Francis Russell zijn boek *Sacco &Vanzetti*, met als triomfantelijke ondertitel *The case resolved* (De zaak is opgelost). Hierin kwam hij tot dezelfde conclusie als in zijn in 1962 verschenen werk *Tragedy in Dedham*, namelijk dat de kogel die de bankloper Berardelli doodde wel degelijk de kogel was uit de Colt van Sacco en hij inderdaad schuldig was. Het sluitend bewijs was voor hem een test door middel van microscopische vergelijking van de Colt .32 van Sacco, in 1962 door twee wapendeskundigen, die het exclusieve recht kregen van de politie van Massachusetts een test met de Colt van Sacco uit te voeren. Een toestemming die Ehrmann, de advocaat van Sacco en Vanzetti, die de test ook wilde herhalen, niet kreeg. Een toestemming die waarschijnlijk verband hield met de verklaring van de wapendeskundigen, Jury en Weller, die zij aflegden voorafgaande aan de aanvraag van de test, dat zij Sacco schuldig achtten. Russel schreef in zijn verzoek dat hij wilde bewijzen, dat Sacco de dodelijke kogel had afgevuurd. Weller, die in een moordzaak enkele jaren eerder een vergissing had begaan, verklaarde dat hij nooit een conclusie zou trekken die zou ingaan tegen de politie en de justitie.

In 1985 verscheen *Postmortem* van William Young en David E. Kaiser. Hoewel Kaiser wees op het onzekere resultaat van de test, nam hij de conclusie van Russell over dat de dodelijke kogel uit de colt van Sacco kwam, maar dat dit echter niet inhield dat Sacco schuldig was. Kaiser trok de gevolgtrekking dat één van de vier kogels die Berardelli troffen verwisseld was door een kogel uit de Colt van Sacco die hem tijdens zijn arrestatie op 5 mei 1920 ontnomen was. De verwisseling vond plaats in de periode na de arrestatie van Sacco en Vanzetti, tot het proces tegen Sacco en Vanzetti in Boston in september 1920. In die periode deed de politie, op last van openbare aanklager Katzman, meerdere tests met de Colt van Sacco. William G. Thompson, de advocaat van Sacco en Vanzetti, die in 1924 de verdediging van de advocaat Moore had overgenomen, was al in 1927 tot de conclusie gekomen dat er een wisseling had plaats gevonden van één van de vier kogels. Wapenexpert Goddard verklaarde, na een microscopisch vergelijkend onderzoek, dat één van de kogels uit de Colt van Sacco kwam. Dr. George Magrath, de medisch expert die Berardelli vlak na de roofoverval op 15 april 1920 in South Braintree had onderzocht en vier kogels uit het slachtoffer had gehaald, had deze gemarkeerd met de romeinse cijfers I ,II ,III , IIII. Zij kwamen volgens hem uit hetzelfde vuurwapen.

Volgens justitie kwam kogel III echter uit de colt van Sacco en omdat die kogel de dood van Berardelli tengevolge had werd Sacco als de moordenaar beschouwd. De andere kogels kwamen volgens de justitie uit een toen nog niet gedefinieerd vuurwapen. Thompson liet verscheidene wapenexperts kogel III onderzoeken. Zij constateerden dat kogel III met een ander voorwerp was gemarkeerd dan de andere kogels. Dit werd in 1961 nog eens bevestigd door wapendeskundige luitenant John Collins. Thompson was dus al in 1927 met concrete aanwijzingen gekomen dat de kogel uit Sacco`s Colt een verwisseling was, een manipulatie van justitie, zoals de hele rechtsgang een manipulatie was. Tevergeefs probeerde Thompson het proces tegen Sacco en Vanzetti te heropenen.

In het doorwrochte onderzoek *Postmortem*, toont Kaiser aan dat Thompson gelijk had en er een verwisseling van de kogel heeft plaats gevonden. In het kort komen zijn argumenten op het volgende neer.

Tijdens de lijkschouwing van Berardelli constateerde dr. George Magrath dat het slachtoffer getroffen was door vier kogels uit één en hetzelfde vuurwapen die hij markeerde met I, II, III, IIII. Kogel III was dodelijk. Kaiser onderzocht grondig de ooggetuigenverklaringen van degenen die van nabij de roofoverval hadden gezien. Hij kwam tot de conclusie dat er maar één schutter moest zijn. Bij de arrestatie van Sacco en Vanzetti werd de Colt van Sacco in beslag genomen. Het magazijn was geheel gevuld. Blijkbaar was hiermee geen schot gelost. De sheriff Stewart, die de arrestatie verrichtte, overhandigde de Colt aan Proctor, het hoofd van de politie van de Staat Massachusetts en getuige van het openbaar ministerie.

Van meet af aan geloofde Proctor niet dat Sacco en Vanzetti de overval hadden gepleegd, omdat deze naar zijn mening

het werk was van professionele misdadigers. Veel later zou blijken dat hij daarin gelijk zou krijgen toen Madeiros verklaarde dat hij tot de Morelligroep behoorde die de roofoverval had gepleegd.
Maar openbare aanklager Katzmann en sheriff Stewart – gedreven door hun haat tegen alles wat links was – verklaarden bijna onmiddellijk na de arrestatie van Sacco en Vanzetti dat zij de daders van de roofmoord te pakken hadden. Katzmann zette Proctor onder druk om voor Sacco een belastende verklaring af te leggen. In de periode na de arrestatie tot het proces werden er tests met de Colt van Sacco gedaan. De Colt kwam in verscheidene handen terecht. In die periode moet de omwisseling van één van de vier kogels, namelijk nummer III hebben plaats gevonden. Pas in 1983 kon worden vastgesteld dat de schutter zich bediende van een Harrington and Richardson.32. Kogel III was gemarkeerd met een ander voorwerp dan dat van dr. Magrath zoals in 1927 en in 1961 door wapenexperts al was aangetoond. Kaiser is er van overtuigd dat Proctor van de omwisseling op de hoogte is geweest. Zelf heeft Proctor volgens Kaiser de omwisseling niet uitgevoerd. Immers, deze moet hebben geconstateerd dat één van de vier kogels er anders uitzag dan die hij van Stewart vlak na de arrestatie kreeg. Zelfs een leek kan zien dat de groeven op kogel III naar links overhellen en de groeven van de andere kogels naar rechts. Tijdens het proces volstond hij met een halfslachtige verklaring door op de vraag 'kwam deze kogel uit de Colt van Sacco' te zeggen dat deze 'uit een soortgelijk wapen kwam.' Voldoende voor de aanklager om via een *frame-up* de jury ervan te overtuigen dat Sacco de moordenaar was.
De verklaring van Proctor betekende echter het einde van zijn loopbaan. Hij werd enkele maanden daarna ontslagen en opgevolgd door de volgzamer Van Amburgh.
Kaiser trekt in *Postmortem* de volgende conclusie: 'De zaak (van Sacco en Vanzetti) zal altijd wel controversieel blijven, maar de waarheid mag niet in twijfel getrokken worden. De overstelpende waarschijnlijkheid is dat er een wisseling van de kogel heeft plaats gevonden en dat Sacco en Vanzetti volledig onschuldig waren aan de moorden in South Braintree.'
Enkele uren voor de gerechtelijke moord op Sacco en Vanzetti kwam Thompson in de dodencel van Vanzetti en vroeg hem of hij zich vergist had in zijn overtuiging dat ze onschuldig zijn. Thompson schreef in zijn verslag van dit gesprek: 'Vanzetti antwoordde rustig en en kalm en met een oprechtheid waaraan ik niet kon twijfelen dat beiden absoluut onschuldig waren aan de misdaad in South Braintree en hij ook aan de misdaad in Bridgewater.' En in een kort gesprek met Sacco in de dodencel ernaast zei Sacco tegen Thompson: 'Dat alle inspanningen wat hem betreft, in de rechtszaal of bij de autoriteiten nutteloos zijn, omdat geen enkele kapitalistische maatschappij zich kan veroorloven hem recht te doen.' Thompson, die wel vertrouwen had in het rechtssysteem, voegde het volgende aan de woorden van Sacco toe: 'Ik was uitgegaan van een ander gezichtspunt; maar bij dit laatste interview suggereerde hij niet, dat het resultaat zijn standpunt bevestigde, en niet het mijne.

The case resolved? Absoluut. Sacco en Vanzetti waren onschuldig.

HET LEVEN VAN EEN PROLETARIËR

Bartolomeo Vanzetti

Op verzoek van het Sacco and Vanzetti Defense Committee schreef Vanzetti in 1923 een autobiografische schets van zijn leven: The Story of a Proletarian Life, *om deze vervolgens als brochure uit te brengen. Met de verkoop hoopte men geld te kunnen inzamelen voor de kosten van een eventueel nieuw proces voor Sacco en Vanzetti. De door Vanzetti in het Italiaans geschreven tekst werd door journalist en schrijver Eugene Lyons in het Engels vertaald. In de brochure schrijft Vanzetti over zijn jeugd in Italië, zijn vertrek naar Amerika en over zijn moeizame pogingen werk te vinden en over de erbarmelijke werkomstandigheden die hij meemaakt. Het is weliswaar Vanzetti's verhaal, maar het is vergelijkbaar met wat honderdduizenden immigranten vanuit Europa meegemaakt moeten hebben in hun zoektocht naar werk en geluk in het 'land der ongekende mogelijkheden,' zoals armoede, honger, de slechtst denkbare arbeidsomstandigheiden, werkloosheid en slechte huisvesting. De herkenbaarheid van Vanzetti's belevenissen zal zeker een reden voor publicatie zijn geweest. Aangezien de verkoopprijs maar vijftien dollarcent bedroeg, zal de opbrengst voor het verdedigingscomité, de kas zeker niet fors hebben gevuld.*
In Nederland verscheen de autobiografische schets van Vanzetti in afleveringen in De Vrije Socialist, *in augustus en september 1927, in een vertaling van J. Krul en Van Tent. In Duitsland gaf Augustin Souchy in het najaar van 1927 een brochure uit over Sacco en Vanzetti, gebaseerd op Amerikaanse bronnen, waarin Vanzetti's relaas, hier en daar bewerkt en ingekort, is opgenomen. Deze brochure werd door Henk Eikeboom vertaald als* De martelaren van Boston, Sacco en Vanzetti, slachtoffers van de Amerikaansche dollarjustitie, *en uitgegeven door Eikebooms uitgeverij De Toorts (Reynier Claeszenstraat 80, Amsterdam), vermoedelijk eind 1927 of begin 1928.*
Vanzetti's verslag bestaat uit vier hoofdstukken. Het vierde hoofdstuk is min of meer een opsomming van belangrijke boeken die Vanzetti tijdens zijn leven heeft gelezen op het gebied van filosofie, socialisme en anarchisme. Krul en Van Tent publiceren dit hoofdstuk wel, maar Eikeboom laat het in de brochure van Souchy achterwege, wellicht omdat het de kracht en opbouw van het autobiografische gedeelte – met een dreigende executie in zicht – enigszins teniet doet. Eikeboom neemt in zijn bundel Kruistochten door eigen en anderer werk *(Uitgeverij De Jongh, Antwerpen, 1935), met werk van Eikeboom zelf maar ook van Rudolf Rocker, Nietzsche en J.H. Mackay, deze vertaling opnieuw op. Onderstaande herdruk van* De geschiedenis van een proletariër *is daaruit overgenomen.* (MS)*

I

Mijn leven maakt geen aanspraak op de waarde het te beschrijven. Naamloos in de massa der naamlozen, heb ik slechts een weinig opgevangen en teruggestraald van het licht, dat de mensheid naar beter lot kan voeren.
Ik werd de elfde juni 1888 geboren als

*Voor deze herdruk is de spelling aangepast aan de huidige schrijfwijze, werden enige fouten in de spelling van namen en plaatsen verbeterd en is ten behoeve van de leesbaarheid, hier en daar de zinsopbouw gewijzigd en zijn op basis van de Engelstalige versie enige verbeteringen in de vertaling aangebracht.

zoon van G. Battista Vanzetti en Giovanna Vanzetti te Villafalletto, provincie Cuneo in Piemonte (Italië).
De stad, die zich op de rechteroever van de Magra in de schaduw van een schone heuvelketen verheft, leeft voor het grootste deel van de landbouw. Hier bracht ik mijn leven tot mijn dertiende jaar door in de schoot van mijn familie.
Ik bezocht de plaatselijke school en hield van leren. Mijn vroegste herinneringen betreffen prijzen, die ik in examens won, waaronder een tweede prijs voor godsdienst. Mijn vader wist niet goed, of hij mij verder zou laten leren of mij bij een handwerksman in de leer zou doen. Op een dag las hij in de *Gazetta del Popolo*, dat in Turijn 42 advocaten gesolliciteerd hadden voor een betrekking met 35 lire maandsalaris. Dit bericht werd beslissend voor mijn jeugd, want nu besloot mijn vader mij een handwerk te laten leren.
Zo werd ik dan in het jaar 1901 door mijn vader naar Signor Conino gebracht, die in de stad Cuneo een bakkerszaak had. Daar leerde ik voor de eerste maal werkelijk harde en onafgebroken arbeid kennen. Ik werkte daar ongeveer twintig maanden lang van zeven uur 's morgens tot tien uur 's avonds en kreeg slechts eens in de twee weken drie uur vrij op zondag. Van Cuneo ging ik naar Cavour, waar ik drie jaar lang in de bakkerij van Signor Goitre werkte. De verhoudingen waren niet beter dan in Cuneo, slechts dat mijn veertiendaagse vrije tijd niet drie, maar vijf uur bedroeg.
Ik hield niet van mijn werk, maar ik deed het om mijn vader te plezieren en omdat ik niet wist, wat anders te kiezen.
In het jaar 1905 ging ik van Cavour naar Turijn, want ik hoopte in de grote stad werk te vinden. Toen deze hoop ijdel bleek, begaf ik mij weer naar Courgne, waar ik zes maanden werkte. Dan keerde ik naar Turijn terug en vond werk in het banketbakkersbedrijf.
In Turijn werd ik, februari 1907, zwaar ziek. Ik had veel pijn en moest, als een 'treurige bloem in de schemer' zonder lucht, zon en vreugde op mijn kamer blijven. Maar berichten over mijn toestand bereikten mijn familie en mijn vader kwam uit Villafalletto, om mij naar huis te halen. Daar, zei hij, zou mijn moeder, mijn goede, lieve moeder, voor mij zorgen.
Zo keerde ik dan naar huis terug, nadat ik zes jaar in de duffe atmosfeer van bakkerijen en restaurantkeukens had doorgebracht en zonder een werkelijke blik in de heerlijke wereld. Zes jaren, die zo schoon hadden kunnen zijn voor een jong mens, dat naar weten verlangt. Jaren van het grotewonder, dat een kind tot man wordt.
De drie uren sporen, die mij naar mijn geboorteplaats voerden, kunnen slechts zij zich voorstellen, die zelf een borstvliesontsteking hebben doorgemaakt. Maar zelfs door de nevel der pijnen genoot ik van het wonderbare landschap, dat wij doorreisden. Het diepe groen der Noord-Italiaanse dalen, dat zelfs 's winters niet vaal wordt, leeft nog heden in mijn voorstelling.
Mijn moeder ontving mij liefdevol en weende in de volheid van haar geluk en zorg. Zij bracht mij naar bed – ik was bijna vergeten, dat handen zo liefdevol zorgend konden zijn! Een maand bleef ik te bed, daarna liep ik nog twee maanden lang met een dikke stok rond. Tenslotte verbeterde zich mijn gezondheid. Van toen af tot aan de dag van mijn afreis naar Amerika bleef ik thuis. Dat was een van de gelukkigste perioden van mijn leven. lk was twintig jaar oud, in de magische leeftijd van hopen en dromen zelfs voor diegenen, die, als ik, de bladzijden des levens slechts voorzichtig omstaan. Ik kreeg veel vrienden en gaf vrijgevig de liefde weer, die mijn hart gevoelde. Ik hielp de tuin bewerken met een liefde, die ik in de stad nooit gevoeld had.
Maar deze prettige toestand zou spoedig gestoord worden door het smartelijkste ongeluk, dat een mens treffen kan. Op een kwade dag werd mijn moeder ziek. Wat zij, de familie en ik toen geleden hebben, kan geen pen beschrijven. Dag en nacht bracht ik door aan haar bed, gefolterd door de aanblik van haar pijnen. Twee maanden lang kwam ik niet uit de kleren. Zij stierf.
Dit verlies was te groot voor mij. De tijd heelde mijn verdriet niet, maar vergrootte het. Ik zag, hoe mijn vader met de dag vergrijsde. Ik werd teruggetrokkener, zwijgzamer; dagenlang sprak ik geen woord en dwaalde eenzaam door de bossen langs de Magra.
In deze vertwijfelde geestesgesteldheid besloot ik naar Amerika te emigreren. Op 9 juni 1908 verliet ik mijn familie. De smart der scheiding was zo groot, dat ik geen woord kon spreken. Mijn afreis had in het dorp belangstelling gewekt en de buren vulden ons huis met een woord van hoop, een goede wens, een traan. In lange optocht begeleidde men mij, alsof een bewoner der stad voor immer van hen scheidde.
Twee dagen later reed ik van Turijn naar de grensplaats Modane. Zo verliet ik het land, een vaderlandsloos reiziger…

II

Na een tweedaagse rit door Frankrijk en een zevendaagse reis over de oceaan, bereikte ik het beloofde land. New York doemde op aan de horizon in al zijn grote en schijnbare heerlijkheid. Ik stond op het stuurmansdek en trachtte door de steenmassa's heen, dàt te ontdekken, wat voor de samengeperste menigte op het tussendek zo aanlokkend en dreigend tegelijk was.
In de immigrantenkolonie ondervond ik m'n eerste grote teleurstelling. Ik zag, hoe de beambten de aankomenden als een kudde vee behandelden. Geen vriendelijk, aanmoedigend woord tot verlichting der tranenlast, die elk nieuwaankomende aan Amerika's oevers neerdrukt. De hoop, die deze landverhuizers in het nieuwe land lokte, verdween onder de aanraking der grove beambten. Kleine kinderen, die vol moesten zijn van levendige verwachting klemden zich angstig aan de rokken hunner moeders. Zo onvriendelijk is de geest, die in de landverhuizersbarakken heerst.
Hoe goed herinner ik me nog het ogenblik, dat ik na mijn aankomst met slechts een paar armelijke kledingstukken en zeer weinig geld, alleen daar stond in het grote New York. De vorige dag nog was ik onder mensen geweest, die mij begrepen. Nu scheen ik ontwaakt te zijn in een land, waarin mijn taal niet veel meer betekende, dan het jammerlijk geluid van een stom dier. Waarheen zou ik gaan? Wat zou ik doen? Hier was het beloofde land. De hoogbaan daverde voorbij en antwoordde niet op mijn vragen. De automobielen en onmibussen raasden voorbij en bemerkten mij niet.
Ik bezat het adres van een landsman en een vriendelijk medereiziger bracht mij in diens huis. Daar bleef ik enige uren, maar het bleek ten duidelijkste, dat in deze woning voor mij geen plaats was, want zij was met mensen overvuld, als alle arbeiderswoningen. In diepe treurigheid verliet ik mijn landslieden 's

avonds om acht uur, om een nachtverblijf te zoeken. Ik huurde een bed voor een nacht in een verdacht uitziend huis; het beste, wat ik mij veroorloven kon. Drie dagen na mijn aankomst bezorgde mijn reeds genoemde landsman, die chefkok in een rijke club in West[…]-street was, mij een betrekking als bordenwasser in zijn keuken. Daar werkte ik drie maanden. De werktijd was lang, de barak, waarin wij sliepen, drukkend heet en het ongedierte stoorde mijn slaap. Bijna elke nacht vluchtte ik naar het park.

Nadat ik deze betrekking had opgegeven, vond ik soortgelijk werk in het Mouquin-restaurant. Hoe daar thans de situatie is, weet ik niet, maar toen, dertien jaar geleden, was de keuken verschrikkelijk. Zij had geen enkel venster. Wanneer het elektrische licht door één of andere omstandigheid uitging, was het geheel donker; men kon zich niet bewegen, zonder tegen iets aan te stoten. De damp van het kokende water, waarin borden, pannen en zilverwerk gespoeld werden, vormde aan de zoldering grote druppels, die langzaam, de een na de ander, op de hoofden vielen van de werkenden. Gedurende de arbeidstijd was de hitte ontzettend. De etensresten, die in tonnen dicht bij de keuken verzameld werden, stonken vies. De afwastafels hadden geen direkte afvloeiing, zodat het water de vloer overstroomde. In het midden der ruimte was een afvoergat, dat elke avond verstopt was. Het vettige water steeg hoger en hoger en wij waadden in het vuil.

Wij werkten de ene dag twaalf en de andere veertien uur en slechts om de andere zondag hadden wij vijf uur vrij. Vochtig eten, dat nauwelijks voor honden geschikt was en vijf of zes dollars vormde de betaling. Na acht maanden gaf ik deze betrekking op, omdat ik vreesde de tering te zullen krijgen.

Dat was een beroerd jaar. Welke arbeider herinnert het zich niet ? De armen sliepen buiten en zochten in de afvalkuipen naar een koolblad of een oude aardappel. Drie maanden lang doorzocht ik New York van het ene einde tot het andere, zonder werk te vinden. Op een morgen ontmoette ik een jonge man die nog ellendiger en ongelukkiger was dan ik. Hij had sinds de vorige dag niets gegeten en was vreselijk hongerig. Ik nam hem mee naar een restaurant en zette bijna geheel de rest van mijn bespaarde geld om in middageten, dat hij met geeuwhonger verslond. Nadat hij zijn honger gestild had, zei mijn nieuwe vriend, dat het dom was, in New York te bIijven. Wanneer hij geld zou hebben, zou hij het land op gaan, waar meer mogelijkheden voorhanden waren, om werk te vinden. En bovendien kreeg men dan nog tenminste zuivere lucht en zon gratis. Van het overgebleven geld kochten we nog dezelfde dag plaatskaartjes voor een stoomboot naar Hartford in Connecticut.

Van Hartford trokken we naar een kleine stad, waarvan ik de naam vergeten ben. Daar was mijn kameraad al eens geweest. Wij sjouwden de straat af en hadden eindelijk zoveel moed, dat we ergens aanklopten. Een Amerikaanse farmer deed ons open. Wij vroeger hem om werk. Hij had geen werk voor ons, maar was door onze armoede en onze maar al te zichtbare honger bewogen. Hij gaf ons te eten en ging dan zelf met ons de hele stad door op zoek naar werk. Niets, maar dan ook niets was er te vinden. Uit medelijden nam hij ons weer mee op zijn hoeve, ofschoon hij geen arbeiders nodig had. Veertien

dagen mochten wij bij hem blijven. Ik zal altijd het aandenken aan deze Amerikaanse familie hooghouden, want zij waren de eersten, die ons als mensen behandelden, ofschoon wij uit het land van Dante en Garibaldi kwamen.

De beperkte ruimte laat niet toe, alle lotgevallen te beschrijven, die ons ten deel vielen op onze volgende zwerftochten op zoek naar iemand, die ons in ruil voor onze arbeid brood en water geven wilde. Van stad tot stad, van dorp tot dorp, van farm tot farm gingen wij. Wij klopten aan fabriekspoorten en werden teruggewezen: 'Niets te krijgen!' Wij waren beiden letterlijk zonder een cent en de honger knaagde in onze ingewanden. Wij waren blij, wannneer we een verlaten stal vonden, waar we de nacht doorbrengen en slapen konden. Op een morgen hadden we geluk. In South Glastonbury nodigde een landsman uit Piemonte ons uit voor het ontbijt. Ik behoef niet te zeggen, hoe dankbaar wij hem waren.

En daarna moesten wij maar weer verder op ons hopeloze zoeken naar werk. Tegen drie uur in de middag kwamen wij te Middletown in Connecticut aan, moe, neergeslagen, hongerig en druipend van een mars van drie uur in slagregen.

Aan de eerste mensen die wij zagen, vroegen we naar een of andere Noord-Italiaan (mijn kameraad had een bijzondere voorliefde voor zijn deel van Italië) en werden naar een naburig boerenhuis verwezen. Wij klopten aan en werden door twee Siciliaanse vrouwen, moeder en dochter, binnengelaten. Wij verzochten ons bij het vuur te mogen drogen, wat ons bereidwillig toegestaan werd, ofschoon de beide vrouwen Zuid-Italianen waren. Terwijl wij ons zaten te drogen, vroegen wij naar de arbeidsmogelijkheden in die streek.

Zij vertelden ons, dat nergens werk te krijgen was en raadden ons aan, het in Springfield te proberen, waar drie grote steenbakkerijen waren.

Toen de goede vrouwen de bleekheid van onze gezichten en het zichtbare beven van onze ledematen zagen, vroegen zij of wij hongerig waren. We zeiden, dat wij sinds zes uur 's morgens niets gegeten hadden. Daarop gaf de jongste der twee ons een klein stuk brood en een lang mes.

'Ik kan jullie niets anders geven,' zei ze en haar ogen vulden zich met eerlijke tranen. 'Ik moet vijf kinderen en mijn oude moeder verzorgen. Mijn man werkt aan de spoorweg en verdient slechts één dollar en vijfendertig cent per dag en ik ben onlangs heel lang ziek geweest.'

Terwijl ik het brood sneed, liep zij vertwijfeld zoekend in het huis rond en vond tenslotte nog een paar appels. Ze stond erop, dat wij die nog opeten zouden. Verfrist gingen wij op weg naar de steenbakkerijen. 'Wat kan die schoorsteen daar zijn?,' vroeg mijn metgezel. 'Dat is stellig de steenbakkerij, wij zullen er heen gaan en werk vragen.' 'O, nu is het veel te laat,' antwoordde hij. 'Nu, dan gaan we naar de woning van de eigenaar.' 'Neen, neen, laten we er niet heen gaan. Zulk werk zal je te gronde richten. Daartoe ben je lichamelijk niet in staat,' antwoordde hij.

Het was me duidelijk, dat hij in de loop van ons lange vruchteloze zoeken de zin om te werken verloren had. Dat is geen ongewoon verschijnsel. De ontgoochelingen en krenkingen, de honger en de ontberingen roepen in de werkloze een zekere onverschilligheid voor zijn eigen lot wakker. Het is een verschrikkelijke geestestoestand, die zwakke karakters

voor altijd tot vagebonden maakt.
Toen ik daar zo stond en trachtte, in hem een gezonder denkbeeld te doen ontstaan, dacht ik plotseling aan het kleine huis, dat wij zojuist verlaten hadden. Ik dacht met plotselinge pijn aan het armelijk maal van de beide vrouwen, dat wij hadden genuttigd. En mijn eigen noden stonden mij levendig voor de geest. De gedachte aan de laatste koude en slapeloze nacht deed me sidderen. Ik keek mij zelf eens aan: mijn kleding bestond uit lompen. En een nieuwe nacht stond voor de deur…

III

Bijna met geweld trok ik mijn kameraad mee naar de stad, waar wij bij de steenbakkerij werk kregen. Hij doorstond de vuurproef niet. Na twee weken gaf hij het op. Ik bleef daar tien maanden.
Het werk ging bijna mijn kracht te boven, maar na afloop van de werktijd was er veel plezier. Wij hadden daar een hele kolonie landslui uit Piemonte, Toscane en Venetië en deze kleine kolonie werd bijna tot een familie. Men vergat 's avonds het sombere van de dag. De één of ander zette een melodie in op de viool of een ander instrument. Enigen van ons dansten. Ik herinner me, dat in de kleine kolonie veel ziekten heersten. De koorts greep de één na de ander. Nauwelijks een dag ging voorbij, dat niet de een of ander met de tanden begon te klapperen.
Van deze tijd af had ik wat meer geluk. Ik ging naar Merider in Connecticut, waar ik in de steengroeven werkte. Twee jaar lang deed ik het zwaarste en ruwste werk in de steengroeven, maar ik leefde gedurende deze tijd in het huis van een ouder echtpaar uit Toscane en had er veel plezier in, de mooie Toscaanse taal te leren.
Gedurende de jaren in Springfield en Merider leerde ik behalve het Toscaanse dialect nog heel veel meer. Ik leerde, de anderen lief te hebben en met hen mee te voelen, met deze mensen, die evenals ik bereid waren, voor een gering loon te werken, om lichaam en ziel bijeen te houden. Ik leerde, dat klassebewustzijn niet een door propagandisten uitgevonden frase is, maar een werkelijke levende kracht en dat degenen, die zijn betekenis voelen, niet langer lastdieren, maar mensen zijn. Ik vond overal vrienden, zonder dat ik die bewust zocht.
Misschien zagen zij, die naast mij in de steengroeve en de steenbakkerij werkten, in mijn ogen het grote medelijden dat ik met hun lot gevoelde, de in mij levende dromen van een wereld, waar wij allen een goed en minder dierlijk bestaan zullen leiden.
Mijn vrienden raadden me aan, mijn bakkersleven weer te beginnen. De ongeschoolde arbeider, zeiden zij, is het minste dier in de samenleving; ik zou achting noch voedsel hebben, wanneer ik dat werk bleef doen. Dus ging ik snel naar New York terug en vond spoedig werk als hulpchef voor de bakwaren in Soverin's Restaurant op Broadway. Na zes of acht maanden werd ik ontslagen. Ik kon dat toen niet verklaren. Ik kreeg direct weer werk in een hotel in het theaterkwartier. Vijf maanden later werd ik ook daar ontslagen. Toen kwam ik de reden van deze eigenaardige ontslagen te weten. De chefs werkten toen met de arbeidsbeurzen samen en kregen provisie voor elke man, die zij onderbrachten. Hoe vaker zij dus mensen ontsloegen, des te vaker konden zij nieuwe aannemen en hun provisie verdienen.
De landslui, bij wie ik inwoonde, spraken me moed in. 'Blijf bij je vak,' zeiden ze, 'zolang wij een huis en een bed en

wat te eten voor je hebben, behoef je je geen zorgen te maken. En als je geld nodig hebt, moet je het ons ronduit zeggen.'
Vijf maanden lang liep ik het New Yorkse plaveisel af, maar het was me onmogelijk werk in mijn vak te vinden, zelfs niet als bordenwasser. Tenslotte bood ik mij aan bij een agentuur in Mulberry Street, waar grondwerkers gevraagd werden en ik werd aangenomen. Ik werd samen met een kudde andere haveloze kerels naar barakken in Massachussetts gestuurd, waar een spoorlijn aangelegd werd. Hier werkte ik, tot ik de schuld van honderd dollar, die ik gedurende mijn werkloosheid gemaakt had, had afbetaald, en nog wat geld had gespaard.
Toen ging ik met een kameraad naar andere barakken in de nabijheid van Worcester. In deze streek bleef ik meer dan een jaar en werkte in verschillende fabrieken. Hier kreeg ik veel vrienden, die ik mij steeds met onveranderde en onveranderlijke liefde herinner. Enige Amerikaanse arbeiders waren daaronder.
Van Worcester ging ik naar Plymouth (dat was ongeveer zeven jaar geleden), waar ik tot mijn arrestatie gewoond heb. Ik ging van deze plaats werkelijk houden, omdat mettertijd steeds meer mensen mij na aan 't hart kwamen te liggen, de familie, waar ik bij inwoonde, de mannen, die naast mij werkten, de vrouwen, die later van mij als venter kochten.
Hoe verheugt het mij, te weten, dat mijn landslui in Plymouth de liefde, die ik voor ze voel, beantwoorden. Zij hebben niet slechts mijn verdediger betaald – geld is per slot van rekening een geringe gave – maar zij hebben mij direct en indirect hun geloof aan mijn onschuld meegedeeld. Degenen, die zich om mijn goede vrienden van het verdedigingscomité schaarden, waren niet alleen arbeiders, maar ook zakenlui, die mij kenden - niet alleen Italianen, maar ook Joden, Polen, Grieken en Amerikanen.

Nu, ik werkte meer dan een jaar in de Stone-bedrijven, dan achttien maanden voor een touwslagerij. Mijn actieve deelname aan de touwslagersstaking maakte mij verder zoeken naar werk onmogelijk. Ook wegens mijn herhaaldelijk optreden als spreker in arbeidersgroepen van allerlei aard werd het steeds moeilijker voor mij werk te vinden. In verschillende fabrieken stond ik op de zwarte lijst. En toch kon elk van mijn talrijke werkgevers getuigen, dat ik een vlijtig en betrouwbaar arbeider was, dat mijn enige fout daarin bestond, dat ik altijd weer trachtte, wat licht van kennis, inzicht en begrijpen in het donkere leven van mijn arbeidsmakkers te brengen. Een poos werkte ik hard voor de bouwers Sampson en Donland bij openbare bouwwerken. Ik kan zeggen, dat ik aan bijna alle belangrijke openbare gebouwen te Plymouth meegebouwd heb. Bijna elke Italiaan in de stad, ieder van mijn medearbeiders op de verschillende werken, kan mijn vlijt en rustig leven van die tijd bevestigen.
Ik had toen reeds grote belangstelling voor de vragen van de geest, voor de grote verwachting, die mij thans nog in mijn donkere gevangeniscel vervult, thans, waar ik op de dood wacht, voor een misdaad, die ik niet begaan heb.
Met mijn gezondheid ging het slecht. De jaren van arbeid en de nog vreselijker jaren van werkloosheid hadden mij veel van mijn oorspronkelijke levenskracht beroofd.
Ik trachtte één of andere grondige ver-

andering in mijn leven aan te brengen. Ongeveer acht maanden voor mijn arrestatie zei een vriend, die naar zijn vaderland terugkeerde, tegen mij: 'Waarom koop je niet van mij mijn wagen, mijn messen en mijn weegschaal en ga je met vis handelen in plaats van onder het juk van een werkgever te blijven zitten?' Ik greep deze gelegenheid aan en werd vishandelaar uit liefde voor persoonlijke onafhankelijkheid.

Toen, in het jaar 1919, had de wens, mijn geliefden van thuis weer te zien, het heimwee naar Italië, mijn hart gegrepen. Mijn vader, die in elke brief schreef, dat ik terugkomen moest, werd steeds dringender met zijn verzoeken en mijn goede zuster Luigia sloot zich bij hem aan. Mijn zaak ging niet al te goed, maar ik werkte als een paard, zonder rust, dag na dag, om maar goed te verdienen.
De 24ste december, de dag voor Kerstmis, verkocht ik dat jaar de laatste vissen. Het was een schitterende zakendag, want alle Italianen eten aal op Kerstavond. Het was bitter koud en ook na Kerstmis werd de kou niet minder. Karrijden is nu juist geen verwarmende bezigheid. Ik zocht me voor een poos een weliswaar zwaardere en ijzige, maar minder koude bezigheid – enige dagen na Kerstmis begon ik met ijsbakkerswerk voor Mr. Peterseni. Op dagen, waarop er niet genoeg werk was, schepte ik kolen voor een elektriciteitscentrale. Toen het ijswerk afgelopen was, werd ik als grondwerker bij Mr. Howland aangesteld, tot een sneeuwstorm mij weer werkloos maakte. Onmiddellijk ging ik aan het sneeuwscheppen. Daarna kwam ik weer bij de bouw.
Later was ik weer zonder werk. De spoorwegstaking had de cementleveringen stopgezet, zodat de bouw stil kwam te liggen. Ik ging weer in vis handelen, maar ook de voorziening van vis was beperkt. De vijfde mei, toen ik een massaprotestvergadering tegen het vermoorden van Salsedo door het ministerie van justitie voorbereidde, werd ik gearresteerd. Mijn goede vriend en kameraad Nicola Sacco werd met mij gevangen genomen.
'Weer een deportatiegeval,' zeiden wij tegen elkaar. Maar dat was het niet. De verschrikkelijke aanklacht, die tegen ons werd ingediend, kent de gehele wereld. Ik werd beschuldigd van een misdaad te Bridgewater, en na elf dagen in een schandelijke rechtszitting tot vijftien jaar gevangenisstraf veroordeeld. De rechter Webster Thayer, dezelfde, man, die later de moordverhandeling leidde, sprak het oordeel uit.
Niet de geringste vonk menselijkheid was in zijn stem, toen hij het vonnis uitsprak. Ik kon niet begrijpen, waarom hij mij haatte. Zou een rechter niet onpartijdig zijn? Maar nu weet ik, hoe de zaak stond. Ik moet hem voorgekomen zijn als een vreemd dier – een eenvoudig arbeider, een buitenlander en bovendien nog een revolutionair. En waarom werden al mijn getuigen, eenvoudige lieden, die slechts de simpele waarheid zeggen zouden, over het hoofd gezien en uitgelachen? Hun woorden werden niet geloofd, want zij waren immers ook slechts buitenlanders… Getuigenverklaringen van mensen zijn geloofwaardig, maar van buitenlanders… onzin!

'ONS PROTEST GELDT HET GANSE SYSTEEM'

Sacco, Vanzetti en radicaal-links in Nederland

Ed' Korlaar*

Het protest tegen de juridisch geplande moord op Nicola Sacco en Bartolemeo Vanzetti kwam in Nederland, uiteraard, vooral van anarchistische bloedbroeders en -zusters. Maar ook syndicalisten, antimilitaristen en communisten lieten van zich horen. Aanvankelijk los van elkaar – en vaak tegen elkaar. Naarmate de fatale datum 23 augustus 1927 naderde, zochten zij elkaar echter steeds vaker op. En toen het vonnis, in weerwil van alle wereldwijde protesten, eenmaal voltrokken was, vond op de volgende dag in het Amsterdamse Concertgebouw een grote, gemeenschappelijke protestbijeenkomst plaats. Alle stromingen links van de gevestigde sociaal-democratie waren die avond in de deftige muziektempel vertegenwoordigd. Arthur Müller Lehning[1], voorzitter van het Landelijk Comité van Actie voor Vrijlating van Sacco en Vanzetti, zat deze unieke bijeenkomst voor.

DOODSHOOFD

Het Concertgebouw was tot aan de nok gevuld, meldde het sociaal-democratische dagblad *Het Volk*, dat manifestaties op de radicale linkerflank van de Nederlandse arbeidersbeweging doorgaans zuinigjes bemat. 'Veel belangstellenden moesten zich met een staanplaats tevreden stellen, tientallen ook hadden een plaatsje gezocht op de trappen van het podium, in het midden waarvan een zwart rouwfloers afhing, aan weerszijden geflankeerd door rode doeken. Tussen het publiek op het podium werden op enkele plaatsen borden met revolutionaire opschriften omhooggehouden, terwijl tegen de dirigeerlessenaar een Amerikaanse vlag was bevestigd, waarop een groot grijnzend doodshoofd was getekend.'
Vóór het Concertgebouw was het eveneens een drukte van belang. Honderden mensen voor wie binnen geen plaats meer was – en óók niet in zaal Harmonie op de Rozengracht, die op het laatst was bijgehuurd – dromden er samen. Omstreeks half tien, aldus nog steeds *Het Volk*, waren ze aangegroeid tot 'een zeer grote menigte'. Daaronder 'zeer veel nieuwsgierigen, stellig ook honderden buurtbewoners, waarvan er zelfs zeer velen waren, die zich met hun vrouwelijke huisgenoten op het trottoir van de IJsclub[2] een plaatsje hadden veroverd, teneinde getuige te zijn van wat zich na afloop van de vergadering eventueel zou afspelen.'

HUN STRIJD

Het was de dagen daarvoor behoorlijk onrustig geweest in Amsterdam. Op maandag 22 augustus, de dag dat de executie om twaalf uur 's nachts (Amerikaanse tijd) zou worden voltrok-

* Ed' Korlaar is vertaler, redacteur en recensent. Hij schreef eerder over Sacco en Vanzetti in *De Groene* (16/9/1997), *NRC-Boeken* (17/4/1998) en *Ons Amsterdam* (nr. 7/8, 2002). Het onderhavige artikel is gebaseerd op in de tekst geciteerde periodieken, in de eindnoten genoemde literatuur, en op archiefonderzoek in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, uitgevoerd in 1997.

ken, was op een aantal bouwwerken een proteststaking gehouden. Het initiatief daartoe was uitgegaan van de twee radicale vakorganisaties die Nederland op dat moment rijk was: het Nationaal Arbeids Secretariaat (NAS) en het Nederlands Syndicalistisch Vakverbond (NSV).
'Slechts een paar honderd bouwvakarbeiders' hadden aan het stakingsparool gehoor gegeven, meldde *Het Volk* op 23 augustus met ingehouden triomf. Daarmee haar eigen bericht van de avond ervoor, dat er 'geen kip' gestaakt had, tegensprekend… En die 'paar honderd' was waarschijnlijk nog steeds aan de lage kant. *De Syndicalist*, de wekelijkse krant van het NSV, wist te melden dat er maandagmiddag 'ruim 3000 arbeiders' betoogd hadden. Na afloop hadden hun voormannen hen opgeroepen 'verder alles te doen wat mogelijk is voor de ter dood veroordeelden Sacco en Vanzetti. Hun doel is het onze – hun strijd is onze strijd.'

ONZE STRIJD

Ongeregeldheden hadden zich op maandag 22 augustus overdag niet voorgedaan. Maar 's avonds was een demonstratie, volgend op een vergadering in zaal Handwerkersvriendenkring[3], belegd door de Communistische Partij Holland (CPH), wél uitgelopen op een confrontatie met de politie. Wellicht omdat de aanwezigen de bevlogen woorden van dichteres Henriëtte Roland Holst iets te letterlijk hadden genomen: 'Gij hebt thans ontdekt in uw hart die brandende dorst naar gerechtigheid. Laat niet af van te strijden tot aan de willekeur van de heersers een grens zal zijn gesteld!'
'Statig wapperden de vlaggen,' berichtte het communistische dagblad *De Tribune*. 'De Internationale daverde langs de straat, afgewisseld door de gelijktijdig door honderden uitgeroepen leus: Sacco en Vanzetti moeten vrij!! Zo bewoog zich de massa in volmaakte orde ten getale van drie- à vierduizend man in de richting van het Waterlooplein. Daar plaatste partijgenoot Seegers zich op de schouders van een paar stevige partijgenoten, en door een scheepsroeper richtte hij nog een laatste woord van opwekking tot de massa, om zich gereed te maken voor een daadwerkelijke strijd tegen de kapitalistische terreur. En nu kameraden, de Internationale! ONTWAAKT VERWORPENEN DER AARDE!'[4]

HAKWOEDE

'Nauwelijks was het lied ingezet – zo vervolgt *De Tribune* – of ZONDER DE MINSTE OF GERINGSTE AANLEIDING rukte in gesloten gelederen de politie te voet en te paard op, met de blanke sabel op de mensen inhakkend, die naar alle kanten uiteenstoof. (…) Onze verslaggever, als honderden anderen, door de politie naar de Plantage Middenlaan gedreven, sprong in een passerende tram van lijn 14, die het terrein van de zo roemloze strijd passeerde. En daar zag hij en zagen de passagiers in de tram, hoe de politie op ongekend brute wijze op de mensen inranselde, blijkbaar aangegrepen door een blinde hakwoede. (...) Een vrouw werd bewusteloos geslagen, een jong meisje liep vreselijke klappen met de sabel op. (...) Er zijn tientallen gewonden.'
Na een tijdje verplaatste het strijdgewoel zich naar het Rembrandtplein en de Dam. Bij het *Algemeen Handelsblad* op de Nieuwezijds Voorburgwal werden uit voorzorg de ramen gebarricadeerd. Op de Nieuwendijk betreurde beddenmagazijn Nieveller niet hetzelfde gedaan te hebben: vijf ruiten sneuvelden.

VERONTWAARDIGING

Geen wonder dat op woensdagavond 24 augustus de spanning geladen was vóór het Concertgebouw. Binnen richtte de woede zich vooral op het rechtssysteem dat schoenmaker Nicola Sacco en visventer Bartolomeo Vanzetti op de elektrische stoel had gebracht. En ook was men verontwaardigd over de rol die de grootmachten van de Nederlandse arbeidersbeweging – de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP), het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) en de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC) – in de zaak Sacco en Vanzetti níét gespeeld hadden. Zij hadden pas heel laat de noodklok geluid en hadden hun aanhang zó gebrekkig over de zaak geïnformeerd, dat hun eigen protestbijeenkomsten wel móésten mislukken.
Zo was een gezamenlijke meeting van SDAP en NVV in het regeringscentrum Den Haag, op 9 augustus, slechts door drieduizend mensen bezocht. Enige honderden daarvan, waaronder nogal wat AJC-ers, waren na afloop de stad in getrokken: 'Wij eisen de vrijlating van Sacco en Vanzetti!'. *Het Volk* had alleen maar 'holle kreten' gehoord...
Het onderschrift bij een foto in *Het Volk* was nóg verder bezijden de waarheid: Sacco en Vanzetti zouden ter dood zijn veroordeeld 'wegens een moordaanslag op niet-georganiseerden tijdens een staking'. Terwijl ze in werkelijkheid – zonder enig doelmatig bewijs – beschuldigd werden van deelname aan een overval op een bankloper…

INSTEMMING

Voorzitter Arthur Müller Lehning vertolkte veler gevoelens toen hij op 24 augustus in zijn openingstoespraak verklaarde, 'dat ten onrechte de hoop is gekoesterd, dat de beulen tot menselijkheid konden worden gebracht door het miljoenenprotest der arbeiders en het hartstochtelijke beroep van zovele vooraanstaande vrouwen en mannen (...). Ons protest geldt het ganse systeem, de moord op Sacco en Vanzetti heeft getoond dat er voor de arbeidersklasse geen recht bestaat.' Toen hij opwierp, 'dat ook de in deze zaal aanwezige sociaal-democratische arbeiders wel willen toestemmen DAT ER EEN GROTE PROLETARISCHE PARTIJ IN NEDERLAND IS DIE HAAR PLICHT SCHROMELIJK HEEFT VERWAARLOOSD!' was 'daverende instemming' zijn deel.
Aan het slot van zijn openingstoespraak vroeg Müller Lehning de aanwezigen 'zich een ogenblik van hun zetels te verheffen en in een minuut van plechtige stilte de doden te eren'. Het was, aldus *De Tribune*, 'een indrukwekkend moment'.
Alvorens de andere sprekers het woord te geven, restte Müller Lehning nog een huishoudelijke mededeling. Drie sprekers moesten helaas verstek laten gaan: Année Rinzes de Jong, Bart de Ligt en Edo Fimmen. De Jong zou het woord voeren namens de ruim honderd leden tellende Bond van Religieuze Anarcho-Communisten (BRAC). De Ligt, voorganger in de dienstweigeringsacties tijdens de Eerste Wereldoorlog, zou spreken namens de Internationale Anti-Militaristische Vereniging (IAMV), in 1904 opgericht door Ferdinand Domela Nieuwenhuis en anno 1927 goed voor zo'n vijfhonderd leden.
De reden van hun verhindering kon Müller Lehning niet prijsgeven; is

althans niet in de krantenverslagen terug te vinden. Datzelfde geldt voor de afwezigheid van de linkse sociaaldemocraat Edo Fimmen, al een decennium lang secretaris van de invloedrijke International Transport Workers' Federation, verklaard voorstander van samenwerking binnen de arbeidersbeweging en bevlogen pleitbezorger voor Sacco en Vanzetti. Zo had hij het congres van het Internationaal Verbond van Vakverenigingen, dat begin augustus in Parijs plaatsvond, opgeroepen tot een internationale boycot. Vergeefs: het congres had slechts een delegatie naar de Amerikaanse ambassade gestuurd om te pleiten voor de invrijheidstelling van Sacco en Vanzetti.

KRANKZINNIGHEID

Hoe sterk Fimmens positie binnen de Nederlandse sociaal-democratie dankzij zijn internationale contacten ook mocht zijn – waarschijnlijk was hij dit keer gezwicht voor de leiding van SDAP en NVV, die elk samengaan met communisten, anarchisten en syndicalisten categorisch afwees. Zelfs suggesties in die richting waren taboe. Zo had NVV-voorzitter Roel Stenhuis het een 'toppunt van krankzinnigheid' genoemd als zijn leden voor Sacco en Vanzetti het werk zouden neerleggen. Via *Het Volk* had hij hen verordonneerd niet deel te nemen aan stakingen 'die rauwelings door anarchisten of communisten worden geproclameerd'.

Toch dorst Edo Fimmen op 24 augustus zijn stem te laten horen. Voorzitter Müller Lehning las een telegram voor waarin Fimmen verklaarde volledig met de bedoeling van de vergadering in te stemmen: 'Moge de Nederlandse arbeidersklasse de dood der beide martelaren wreken door onverzoenlijke klassenstrijd!' Luid applaus klonk op.

Hierna gaf Müller Lehning achtereenvolgens het woord aan August Rosseau, Gerrit Mannoury, Jan Hoving en Albert de Jong. Na elkaar beklommen een syndicalist, een communist, een vrijdenker en een anarchist het statige spreekgestoelte om uiting te geven aan hun woede en verdriet.

CORYFEEËN

Dat er naast deze bekende arbeidersleiders géén bekende Nederlandse intellectuelen het woord voerden, moet Müller Lehning uitermate betreurd hebben. Toen hij bij het begin van de vergadering sprak van 'zovele vooraanstaande vrouwen en mannen' die een 'beroep' hadden gedaan op de Amerikaanse regering, had hij vooral buitenlandse coryfeeën op het oog: Anatole France, Thomas Mann, Romain Rolland, John Dos Passos, Henri Barbusse, kolonel Dreyfus, Albert Einstein en de paus. Allen hadden ze gepleit voor herziening van het doodvonnis voor Sacco en Vanzetti.

In Nederland zelf had Müller Lehning zich als secretaris c.q. voorzitter van het Landelijk Comité van Actie enorm beijverd om literatoren als Menno Ter Braak, historici als Jan Romein, schilders als Piet Mondriaan en architecten als J.J. Oud voor de zaak Sacco en Vanzetti te interesseren. Maar wat hem bij het tijdschrift *i 10*, waarvan begin 1927 het eerste nummer verscheen, wél gelukt was – het bijeenbrengen van progressieve kunstenaars en intellectuelen – kreeg hij hier niet voor elkaar.

Zo schreef Slauerhoff na lezing van een Amerikaanse brochure over Sacco en Vanzetti: 'zoiets is meer dan 10 bekroonde verzenbundels; maar – het werkt weinig uit, het woord is machteloos, terreur het eenigste, maar daarvoor moet de heerschende klasse nog gemeener zijn en de andere vlekkeloozer dan ze is'. Eduard Du Perron schreef naar aanleiding van Müller Lehnings eigen brochure, *De feiten en de beteekenis van de zaak Sacco en Vanzetti*, het 'geval aangrijpend' te vinden. Maar, vervolgde hij, 'de mentaliteiten zijn mij toch te simplistisch, het zijn voor mij après tout te veel twee brave menschen alleen, hoe trouw dan ook aan "de zaak" en hoe berustend dan ook tegenover dien gerechtelijken moord'. En de bevriende criticus Binnendijk schreef: 'Jij verdedigt Sacco en Vanzetti? Zij hebben het toch gedaan, daar blijf ik bij. Ondanks (...) Müller Lehning!'[5]

Géén Slauerhoff, Du Perron of Binnendijk op het podium van het Concertgebouw, géén Ter Braak, Romein, Mondriaan of Oud. Zoals hun namen ook ontbraken in de speciale krant die het Landelijk Comité in juni 1927, onder redactie van Müller Lehning, had uitgebracht; náást een pamflet dat in een oplage van honderdduizend werd verspreid. Een veertigtal intellectuelen en kunstenaars was verzocht voor deze krant 'hun in het kort geformuleerd oordeel' op papier te zetten. Maar uiteindelijk zouden – naast beschouwingen van Müller Lehning en Rosseau – slechts acht getuigenissen op papier komen. Echte bekende Nederlanders, spraakmakende intellectuelen, zaten daar niet bij.

DONKER GAT

Ook bij zijn pogingen om bij de 'burgerlijke' media gehoor te krijgen, oogstte Müller Lehning onwil. Dat *De Telegraaf* een bepaalde rectificatie weigerde, lag voor de hand. Maar ook de links-liberale *Groene Amsterdammer* gaf tot twee keer toe niet thuis toen hij de vraag stelde 'of de tijd niet gekomen is dat ook in Holland (...) stemmen naast die der arbeidersklasse zullen opgaan die er bij de bevoegde Amerikaanse autoriteiten (...) op aandringen deze georganiseerde justitiemoord te verhinderen'. Een telegram dat hij uitzond om 'dringend bij de Amerikaanse regering (...) tegen de terechtstelling van Sacco en Vanzetti te protesteren', viel eveneens in onvruchtbare aarde. Berlage, Willem Mengelberg en de professoren Bonger, Lorenz, Hugo de Vries en Zeeman reageerden nauwelijks.

De actie van Nederlandse intellectuelen voor Sacco en Vanzetti is 'in dit land niet zeer groot geweest', concludeerde Müller Lehning aan de vooravond van de meeting in het Concertgebouw in een artikel in *De Syndicalist*. Zijn oordeel over de 'burgerlijke' pers was nóg scherper: 'De wijze waarop de Nederlandse pers heeft bericht, is het bewijs, dat er hier te lande geen democratische pers, dat er in Nederland geen democratie meer is.'[6]

BEZIELEND

De eerste die op woensdagavond 24 augustus 1927 van voorzitter Müller Lehning het woord kreeg, was August Rosseau. Hij sprak namens het Nederlands Syndicalistisch Vakverbond (NSV) dat zich in 1923 had afgesplitst van het aloude NAS (1893), omdat dat niet genoeg afstand zou houden tot de communistisch georiënteerde Rode Vakbewegings Internationale en zijn syndicalistische principes ontrouw was. In de vier jaren van haar bestaan had het NSV zich onder Rosseaus bezielende leiding krachtig ingezet voor de zaak van de beide veroordeelde anarchisten. Parallellen genoeg: zoals Sacco en

Vanzetti, als principiële antimilitaristen, tijdens de Eerste Wereldoorlog de Verenigde Staten tijdelijk ontvlucht waren (naar Mexico) om niet onder de wapenen te worden geroepen, zo was de jonge metaalarbeider Rosseau in 1914 vanuit België naar Nederland gevlucht – en er gebleven.
Toen, na jaren van betrekkelijke stilte, in november 1926 in Amsterdam een grote vergadering over Sacco en Vanzetti plaatsvond, was het NSV één van de vijf deelnemende organisaties geweest, naast het IAMV, de BRAC, de Syndicalistische Federatie van Overheidspersoneel en groepen rond het blad *De Vrije Socialist*. Een half jaar later, in april 1927, had het NSV zich samen met deze organisaties gemeld op de oprichtingsvergadering van het Landelijk Comité van Actie voor Vrijlating van Sacco en Vanzetti, waartoe het initiatief was uitgegaan van de IAMV. Het Internationaal Anti-Militaristisch Bureau (IAMB) en een viertal anarchistische jongerenorganisaties waren eveneens van de partij, waarmee het totaal aantal samenwerkende organisaties op tien kwam. De vrijdenkersvereniging De Dageraad sloot zich daar kort voor 24 augustus als elfde bij aan.

FINEST HOUR

Als dragende organisatie van het comité met verreweg de meeste leden (zo'n vijfduizend) én als zelfstandige vakorganisatie had het NSV tussen april en augustus 1927 veel van zich doen horen. Op de meetings die zij rond 1 mei 1927 in vijftien plaatsen in het land belegde, werd de zaak van Sacco en Vanzetti met vuur aan de orde gesteld. Op 9 augustus wist zij, samen met het NAS, in het Amsterdamse Westerpark zo'n vier- à vijfduizend arbeiders bijeen te brengen, die na afloop opmarcheerden naar het Beursplein. 'De leiding wist een bloedbad te voorkomen door de kop van de stoet de Westermarkt te doen opzwenken,' meldde *De Syndicalist*.
Elf dagen later wisten NSV en NAS in Rotterdam samen met het plaatselijke Sacco en Vanzetti Comité tweeduizend betogers op de been te brengen. Terwijl een door SDAP en NVV in diezelfde stad op diezelfde dag georganiseerde meeting was afgelast. Omdat het, aldus *Het Volk*, 'regende dat 't goot'...
Zijn finest hour bereikte het NSV op maandag 22 augustus, toen enkele duizenden bouwvakarbeiders het werk neerlegden en zich verzamelden in de Amsterdamse binnenstad. Foto's in *De Syndicalist* – een primeur! – getuigden trots van dit wapenfeit. 'Ruim 3000 arbeiders betoogden Maandag 22 August. j.l. ten 3½ uur voor de invrijheidstelling van Sacco en Vanzetti' luidde het onderschrift. Om verbitterd te vervolgen: 'In plaats van mede tot betogen en neerleggen van de arbeid aan te sporen, wist de *dubbeltjessocialist* Stenhuis niet anders te doen dan het een toppunt van krankzinnigheid te noemen.'
Een echo van die woedende woorden liet August Rosseau op woensdag 24 augustus neerdalen op de vele petten boven het pluche van het Concertgebouw. Maar verslagenheid over de moord op Nicola Sacco en Bartolomeo Vanzetti overheerste. De geschiedenis moest troost bieden: 'de dagen van 1789 van de grote Franse revolutie en van 1871 van de Commune leren, dat aan het geduld des volks een eind kan komen'!

VALSE NOTEN

Ook wiskundeprofessor Gerrit Mannoury, die namens de CPH na Rosseau het woord kreeg, staafde zijn betoog met historische parallellen. Hij herinnerde zijn gehoor aan 'de terechtstelling van Oeljanow in het oude Rusland, Oeljanow, de broer van Wladimir Iljitsj, die toen nog een knaap was, met een gevoelig hart'.
Arthur Müller Lehning zal er waarschijnlijk zijn tenen bij gekromd hebben. Wladimir Iljitsj Lenin, de bolsjewiek die zo veel Russische anarchisten de gevangenis injoeg, of de dood, als kroongetuige in de strijd van de Nederlandse anarchisten tegen de moord op twee Italiaans-Amerikaanse anarchisten... Maar zulke valse noten kon je verwachten, wist Müller Lehning toen hem gevraagd was op te treden als voorzitter van deze bijeenkomst. In het belang van het hogere, humane doel had hij 'Ja' gezegd. Zoals hij daarvoor had ingestemd met gelegenheidscoalities van het Landelijk Comité en organisaties daaruit met de CPH en de vanuit Moskou geregisseerde Nederlandse afdeling van de Internationale Rode Hulp (IRH).

LAMLENDIGHEID

De CPH was er vroeg bij geweest. In oktober 1921 waren de Nederlandse communisten present op de eerste grote Nederlandse protestbijeenkomst die in Amsterdam, in zaal Bellevue, voor Sacco en Vanzetti belegd werd. Jos Giesen, van de IAMV, had er 'onder ademloze stilte' een verhaal voorgelezen uit het Franse anarchistische tijdschrift *Libertaire*. Theo Dissel, secretaris van het NAS, wees er op 'het gevaar dat dreigt voor het Hollandse proletariaat als het nog langer blijft voortleven in de geest van verdoving en versuffing'. En Gerard J.M. van het Reve, beter bekend als *Tribune*-redacteur Gerard Vanter (en later als vader van de bekende volksschrijver en diens geleerde broer), had datzelfde proletariaat toegeroepen: 'Komt van uw lamlendigheid terug en maakt u gereed!'
Daarna hadden communisten enerzijds en antimilitaristen, syndicalisten en anarchisten anderzijds het te druk gehad met hun eigen agenda om veel aandacht te schenken aan de zaak van Sacco en Vanzetti. Laat staan dat ze zich de moeite getroostten te zoeken naar vormen van samenwerking.

Alleen in het noorden van het land, waar het anarchisme van Domela Nieuwenhuis veel weerklank had gevonden onder de verpauperde plattelandsbevolking, werd nog wel eens tegen de aangekondigde justitiële moord op Sacco en Vanzetti geageerd; met name bij de jaarlijkse herdenking van de terdoodveroordeling van vier Amerikaanse anarchisten op 11 november 1887 in Chicago. Ook leefde in het hartland van *ús ferlosser* nog sterk de herinnering aan de Hogerhuiszaak uit 1896, die drie broers uit het Friese Beetgum voor jaren achter de tralies had gebracht – eveneens vanwege een vermeende beroving.

SPIRIT

Pas vijf jaar na Gerard Vanters oproep aan het Nederlandse proletariaat om zijn 'lamlendigheid' te doorbreken, kwam de CPH zélf voor Sacco en Vanzetti in beweging. De Nederlandse afdeling van de Internationale Rode Hulp zond op hun instigatie uitnodigingen naar NAS, NSV, SDAP en NVV om te komen tot gemeenschappelijke acties. Tevergeefs. Omgekeerd was er bij de oprichting van het Landelijk Comité, in april 1927, geen plaats voor CPH en

IRH: anarchisten, syndicalisten en antimilitaristen wensten niet aan één tafel te zitten met het Nederlandse filiaal van de Kommunistische Internationale.
Een maand later werd de CPH wél gedoogd bij de protestmeetings die het Landelijk Comité in verschillende plaatsen organiseerde. In Amsterdam kwamen op het IJsclubterrein zo'n duizend demonstranten bijeen om te luisteren naar toespraken met een anarchistische, een syndicalistische of een communistische signatuur. Na afloop trokken driehonderd van hen op naar het Amerikaanse consulaat, voorafgegaan door een spandoek van de Sociaal-Anarchistische Jongeren-Organisatie: een doodskop met officierskepi en daaromheen de spreuk 'Gij zult niet doden'. 'Er zat spirit in de jongens en meisjes welke fier langs de straten stapten onder het zingen hunner liederen', meldde *De Syndicalist*. Op de Keizersgracht werden ze hardhandig tegengehouden door agenten met blanke sabels; de stoet moest afbuigen naar de Westermarkt. 'Onze meisjes deden hun best en ook bij een volgende gelegenheid mogen ze niet ontbreken,' meldt de krant trots. 'Jongeren, strijdt!'

In Enschede verloopt de prille samenwerking tussen de CPH en het Landelijk Comité – bij gebrek aan serieuze tegenstand? – minder harmonieus. Als één der aanwezige communisten meldt zich te zullen richten tot de Internationale Arbeiders Hulp (die zich, anders de IRH, vooral ontfermt over stakingen en oproeren), wordt hem door NAS-man Lansink sr. ingepeperd dat hij 'dan ook eens bij de Sovjet regering in Rusland moest aandringen om ook daar onze kameraden die nog gevangen zitten, in vrijheid te stellen'.

VERWIJTEN

In weerwil van al deze wrijvingen slaan Landelijk Comité, NAS, CPH, IRH en Communistische Jeugdbond De Zaaier op 10 juli de handen ineen. In Amsterdam organiseren ze gebroederlijk een nationale protestmeeting die meer moet zijn dan de som der lokale bijeenkomsten. Nee, dus: ondanks het mooie weer valt de opkomst bitter tegen.
Na afloop vliegen de verwijten over en weer. 'De mislukking moet voor een deel worden toegeschreven aan de wijze waarop *De Tribune* en *De Vrije Socialist* deze poging om alle revolutionairen bijeen te brengen, gesaboteerd hebben', concludeert *De Syndicalist*. 'De meeting is mislukt door de slechte organisatie, die in anarchistische handen was,' meldt de Nederlandse afdeling van de IRH onderdanig aan het hoofdkwartier in Moskou.
Een maand later, op 10 augustus, probeert de Nederlandse IRH aan te tonen dat zij wél weet wat organiseren is. In Rotterdam ontaardt dat in een veldslag waarbij, volgens *De Tribune*, het CPH-kamerlid Louis de Visser bijna levend gefileerd wordt: 'Dit geschiedde zo, dat de drie agenten met de blanke sabel onze partijgenoot als het ware aan een boom vastprikten, terwijl drie andere beesten op hem met de blanke sabel inhakten.'
In Amsterdam weet de IRH verspreid over drie zalen een paar duizend communisten en sympathisanten bijeen te brengen. (Achthonderd, nou goed, twaalfhonderd, miespelt *Het Volk*.) Na afloop trekt men gezamenlijk op naar het postkantoor in de Raadhuisstraat, waar een telegram wordt afgegeven en de voorzitter 'vanuit een lantaarnpaal en met behulp van een spreektrompet' de demonstratie ontbindt. In weerwil van zijn instructies blijft een aantal demonstranten rondhangen – vechtpartijen met de politie zijn het gevolg. Voor *De Tribune* is zonneklaar welke 'elementen' hier achter zitten: in de stoet 'bevonden zich een aantal anarchisten die met opzet zeer langzaam liepen'.
Twee weken later, op 24 augustus, zijn al deze verwijten en verdachtmakingen voor één keer vergeven en vergeten. Het droeve lot van Sacco en Vanzetti verdraagt het niet dat anarchisten, syndicalisten en communisten elkaar opnieuw in de haren vliegen. Aan het eind van zijn rede in het Concertgebouw spreekt Gerrit Mannoury namens de CPH zelfs de hoop uit dat het niet bij dit eenmalige bondgenootschap zal blijven. Hij vertrouwt erop 'dat het grote gevoel dat ons allen bijeenbracht (...) niet spoorloos voorbij zal gaan. De overwinning van de arbeidersklasse op de macht van het kapitalisme zal niet vanzelf komen (...). De arbeiders zullen het zelf moeten doen. Houdt u daarom bereid voor de daad en zorgt, dat de eenheid die heden is getoond als een mogelijkheid, ook werkelijkheid wordt!'
Luid applaus klatert op hem neer.

DOLLARMENSEN

Daarna was het woord aan kameraad Jan Hoving. Hij sprak namens vrijdenkersvereniging De Dageraad: 'In Amerika (is) niet alleen de godsdienst maar ook de wetenschap doordrenkt (...) met den geest van het kapitalisme! De uitbuiting der menschen en de godsdienstigheid gaat daar wonderwel samen! Werd in Amerika niet met den Bijbel in de hand de slavernij verdedigd?! God is het blijkbaar altijd met die Amerikaansche dollarmenschen eens!' (*De Tribune*)
Na Jan Hoving krijgt, als laatste, Albert de Jong het woord. Een bekende voorman uit de libertaire beweging, die vanaf de Eerste Wereldoorlog als spreker, redacteur en organisator gestreden had tegen oorlog en militarisme. Mede op zijn initiatief werd in 1921 het Internationaal Anti-Militaristisch Bureau opgericht dat zich, net als de Internationale Anti-Militaristische Vereniging, in april 1927 aansloot bij het Landelijk Comité van Actie voor Vrijlating van Sacco en Vanzetti. Ook in de Internationale Anti-Militaristische Kommissie, een alternatief persbureau, was De Jong actief. Samen met Müller Lehning zorgde hij er onder andere voor dat de aangrijpende afscheidsbrief van Nicola Sacco aan zijn zoon Dante, geschreven vanuit de dodencel, op het bureau van diverse journalisten belandde.

WAPENGEWELD

Unisono met alle andere sprekers hekelde Albert de Jong in het Concertgebouw de lakse en zelfgenoegzame houding van SDAP, NVV en AJC. Hij was van mening 'dat de sociaal-democratie in dit land pas onder de drang van uit de massa ertoe kwam om ook wat te doen'. Daarna wees hij erop 'dat de zaak Sacco en Vanzetti geen Amerikaanse zaak is. De ganse internationale bourgeoisie staat tegenover de arbeidersklasse met wapengeweld gereed om haar macht te handhaven.'
En inderdaad, nu de vergadering naar haar eind ging, drongen steeds sterker geruchten door van de maatregelen die de Nederlandse autoriteiten getroffen hadden om deze avond in Amsterdam haar macht te handhaven. Marechaussee werd paraat gehouden in kazernes in Watergraafsmeer en Sloten. In de koninklijke stallen aan het Singel[7] ston-

den – aldus *Het Volk* – eveneens een aantal van deze 'zwaarbewapende lieden' opgesteld. In het Gerechtsgebouw aan de Prinsengracht was een detachement Rijksveldwacht ondergebracht. Ten overvloede was er ook nog eens Militaire Politie geconsigneerd. 'Voor het Amerikaanse consulaat was eveneens een sterke politiemacht aanwezig.'
Ondertussen luisterden de tweeduizend aanwezigen in het Concertgebouw aandachtig naar De Jongs slotwoorden, waarin de Nederlandse bourgeoisie en het Nederlandse kolonialisme er flink van langs kregen: 'ZITTEN ER IN BOVEN-DIGOEL GEEN DUIZENDEN SACCO'S EN VANZETTI'S DIE WORDEN DOODGEMARTELD?' Het antwoord was een 'donderend' applaus.

ONGEREGELDHEDEN

Voor voorzitter Müller Lehning was nu het moment gekomen om de avond af te sluiten. Eerst werd nog een telegram voorgelezen dat namens de vergadering verstuurd werd aan Rosa, de vrouw van Nicola Sacco, en aan Julia, de zuster van (vrijgezel) Bartolomeo Vanzetti. Daarna deelde hij met veel nadruk mee, 'dat er na deze vergadering geen demonstratie zal worden gehouden. De politie is in de laatste dagen zo provocerend opgetreden, dat te verwachten is dat ook nu bij een demonstratie dingen zouden gebeuren, die met de waardigheid van deze vergadering niet in overeenstemming zouden zijn.'
Het mocht niet baten. 'Nauwelijks waren de laatste bezoekers uit de zaal, of het spel begon. Charges werden gemaakt die de gewenste paniek veroorzaakten.'
De verslaggever van *De Tribune* liet er geen twijfel over bestaan wie met dit 'spel' begonnen was: 'Duidelijker bewijs dat het de politie is die de ongeregeldheden veroorzaakt, dan gisteren geleverd is, is niet denkbaar. De aanwezigheid van de ongewone politiemacht, die tijdens de vergadering voor het gebouw zich onledig hield met "de orde" te handhaven, was voldoende om duizenden nieuwsgierigen te doen toestromen.'
Het Volk schetste op 25 augustus een heel ander beeld: 'Nog geruime tijd voordat de vergadering uitliep, trachtten opgeschoten jongens relletjes uit te lokken. (…) Zij wierpen met zevenklappers en ander vuurwerk (...) en staken zelfs (...) de papiermand, die terzijde van de ingang van het Concertgebouw staat, in brand. De politie bleef echter haar kalmte bewaren.'

MOORDENAARS!

Lang zou deze 'kalmte' niet duren. En opnieuw hadden de verslaggevers van *De Tribune* en *Het Volk* een tegengestelde kijk op de zaak. Beiden meldden dat het merendeel van de tweeduizend bezoekers zijn weg zocht naar het centrum, en bij het Rijksmuseum en het Leidseplein door de politie werd tegengehouden.
Bij die laatste blokkade had de verslaggever van *Het Volk* er met zijn neus bovenop gestaan. Koeltjes meldde hij dat het wederom jonge relschoppers waren die moeilijkheden veroorzaakten. Omdat ze nog wat vuurwerk overhadden van Hartjesdag, een traditioneel Amsterdams volksfeest dat traditioneel uit de hand liep.
'Op het Leidseplein was de brug over de Buitensingelgracht door een zestal agenten en twee ruiters onder bevel van een inspecteur bezet. Het behoorde tot de taak van deze bezetting er zorg voor te dragen dat geen menigte in stoetformatie de Leidsestraat zou doortrekken. (...) Op zeker ogenblik hoorde men voor de brug vier lichte knallen. (...) Een opgeschoten jongen schoot een pistool met klappertjes af. Toen zijn voorraad – vier stuks – op was, voegde hij de politiebeambten toe: "Moordenaars!" De agenten waren zo verstandig daar niet op te reageren.'
Toch kon ook *Het Volk* niet verhelen dat er op 24 augustus 'rake klappen met sabels en gummistok' waren uitgedeeld. Hoe het zover was gekomen, wist de verslaggever niet: 'Welke feiten daartoe aanleiding hebben gegeven is ons op het ogenblik (...) niet bekend, maar feit is dat tien minuten nadat het Concertgebouw was leeggestroomd, in de Van Baerlestraat door de politie een charge werd gemaakt, waarbij van de wapens gebruik is gemaakt. Dit herhaalde zich nog enige keren. Wij vernamen later dat van het Concertgebouw drie ruiten zouden zijn ingeworpen.'
Ook in de Jan Willem Brouwersstraat, de Van Breestraat en de Alexander Boersstraat, en op de kruising van de Van Baerlestraat en de PC Hooftstraat kwam het tot schermutselingen. In de Van der Veldestraat was 'met stenen naar de politie geworpen'. Na nieuwe charges 'was de menigte goeddeels verspreid en trokken slechts kleine groepen verder de binnenstad in'.
De verslaggever van *De Tribune* had in de late avond van 24 augustus duidelijk aan de andere kant van de demarcatielijn gestaan. Met veel gevoel voor dramatiek schetste hij het oorlogstoneel: 'Men joeg de mensen de donkere straten in, waar er met de sabel op (...) werd ingehakt. Er werden wederom verschillende slachtoffers gemaakt. Velen, ook mensen die totaal onkundig waren met wat er eigenlijk aan de hand was, voorbijgangers, werden volgens alle regelen der kunst bewerkt. De Geneeskundige Dienst was met een rode kruisauto op het terrein van de slag aanwezig. Iemand die door een sabelhouw gewond was, zagen we naar het gasthuis vervoeren...'

IDEALEN

Ook in de late avond en nacht van 24 augustus 1927 bleef het nog lang onrustig in Amsterdam. Arthur Müller Lehning, die tot een 'waardig' protest had opgeroepen, bleef niet gespaard. Op het Amstelveld incasseerde hij een paar flinke tikken.
Vier dagen later, op 28 augustus, stroomde het deftige Concertgebouw opnieuw vol met tweeduizend proletarische petten, en een enkele vrouwelijke hoofddoek. Op het affiche voor deze bijeenkomst stonden alléén het NAS en het NSV. Beide vakorganisaties – in broedertwist uiteen gegaan – hadden elkaar weer weten te vinden. Maar de brede linksradicale samenwerking was verleden tijd.
Diezelfde avond belegde de AJC, de nette jeugdorganisatie van de nette SDAP, even verderop, in de Stadsschouwburg, een feestavond ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van de Socialistische Jeugd-Internationale. Zevenhonderd jonge sociaaldemocraten namen enige ogenblikken stilte in acht voor Sacco en Vanzetti. De twee anarchisten stonden, aldus voorzitter Klaas Toornstra, weliswaar 'op een anderen vleugel van het grote leger van de arbeid', maar ze werden 'bezield' door 'dezelfde grote, heilige idealen die ons drijven'.
Verschillen waren er natuurlijk ook. De volgende spreker, SDAP-veteraan Jan Oudegeest, peperde de jonge sociaal-

democraten in dat zij ook in de toekomst verre dienden te blijven van 'den lust tot schandaal, die sprak uit de relletjes na de terechtstelling'. Het was een 'schandelijke exploitatie van de lijken der gevonnisten' wat er in Boston, in Italië, in Amsterdam had plaatsgevonden!
Daar konden de tweeduizend NAS'ers en NSV'ers die verderop, in het Concertgebouw, luisterden naar een treurmars van Chopin, waarbij 'menige onderdrukte snik werd vernomen' (*De Syndicalist*), het mee doen…

VEREEUWIGD

Het Landelijk Comité van Actie voor Vrijlating van Sacco en Vanzetti stierf kort na 24 augustus 1927 een stille dood: de urgentie was verdwenen. Een Nederlands monument kwam er, anders dan Müller Lehning en andere leden van het comité gehoopt hadden, niet. Wel werden de geslachtofferde schoenmaker en visventer één jaar na hun dood door anarchist en kunstenaar Chris Lebeau vereeuwigd op een muurschildering in, *of all places*, de Oud-Katholieke Kerk in Leiden. Ze verkeren er in het illustere gezelschap van christen-democraat Jezus van Nazareth, hindoe-pacifist Mahatma Gandhi en Moskou-communist Wladimir Iljitsj Lenin.

Moraal: in de hemel is mogelijk wat op aarde een wensdroom blijft.

NOTEN

(1) Vanaf 1940 zou Lehning het 'Müller' uit zijn naam niet langer voeren. – (2) De Amsterdamse IJsclub had destijds een permanente vestiging tegenover het concertgebouw, op het huidige Museumplein, waar 's winters, bij vorst, ge(kunst)schaatst kon worden. – (3) Handwerkersvriendenkring was gevestigd in het gebouw dat thans onderdak biedt aan bioscoop Kriterion. – (4) Hoofdletters in het origineel; ook hierna. – (5) Slauerhoff, Du Perron en Binnendijk geciteerd naar het voorwoord van Toke van Helmond in: Arthur Lehning, *De tocht naar Ithaka – beschouwingen over politiek en cultuur* (Amsterdam 1999) – (6) Geciteerd in: Arthur Lehning, *De feiten en de beteekenis van de zaak Sacco en Vanzetti* (Amsterdam 1927) – (7) De koninklijke paardenstallen bevonden zich aan het Singel, bij het Koningsplein, in wat oorspronkelijk het Stads-Bushuis was, daterend uit 1606. Tegenwoordig maken ze onderdeel uit van de universiteitsbibliotheek, als receptieruimte.

ILLUSTRATIES

Pag. 20 – Bartelomeo Vanzetti (links) en Nicola Sacco (rechts), 1924; pag. 44 – aankondiging protestbijeenkomst in Amsterdam op 24 augustus 1927 na de dood van Sacco en Vanzetti; pag 47 – oproep om een protestbetoging op 10 juli 1927 te Amsterdam te bezoeken, georganiseerd door het (libertaire) Landelijk Comité en communistische organisaties; pag. 58 – houtsnede van de Argentijnse kunstenaar Antonie Frasconi, in het boekje bij de cd Sacco & Vanzetti van Woody Guthrie (1996); pag. 63 – advertentie voor de brochure *De feiten en beteekenis van de zaak Sacco en Vanzetti* van Arthur Müller Lehning (1927); pag. 70 – Sacco en Vanzetti als centrale figuren op een muurschildering in de Oud-Katholieke Kerk in Leiden van Chris Lebeau, geschilderd in de periode 1928-1931; pag. 78 – oproep om de protestbetoging op 10 juli 1927 te Amsterdam te bezoeken; pag. 84 – advertentie in de *Village Voice* (New York) voor de speelfilm Sacco and Vanzetti (1972); pag. 92 – tekening van Jan Vlasveld voor de omslag van de uitgave *Brieven Sacco en Vanzetti* door NGVS, Appelscha 1977; de omslagillustratie is van de hand van Flavio Constatini, afkomstig uit zijn boek *The Art of Anarchy* (Black Flag, BM Hurricane, London 1986).

TERUGBLIK OP SACCO EN VANZETTI

Arthur Lehning

Arthur Müller Lehning werd in 1927 voorzitter en secretaris van het Nederlandse Sacco en Vanzetti Comité en was de schrijver van de brochure De feiten en beteekenis van de zaak Sacco en Vanzetti *(NV Cohen's Boekhandel, Utrecht-Amsterdam, 1927). Voor een VARA-radioprogramma gaf hij vijftig jaar later, in augustus 1977, een korte terugblik op de zaak. De tekst van deze korte radiolezing is niet eerder in druk verschenen.(MS)*

Sacco en Vanzetti waren Italiaanse emigranten in Amerika, anarchisten buitendien, die al in 1920 gearresteerd werden op verdenking een roofmoord gepleegd te hebben in de staat Massachussets. Vanaf dat ogenblik hadden Nederlandse geestverwanten van de twee Italiaanse anarchisten voortdurend over deze zaak bericht in hun bladen, onder meer in een brochure *Alarm tegen moord*, en de feiten bekendgemaakt: dat het ging om een proces met meinedige getuigen, en door een hysterisch Amerikaans klimaat opgehitste jury tegen twee buitenlandse arbeiders, die geen roofmoord hadden gepleegd, maar wel revolutionairen en antimilitaristen waren en zeer actief betrokken bij protesten tegen de foltermethoden en de terreur van de Amerikaanse politie en justitie.
Maar de Nederlandse pers, de Nederlandse publieke opinie, de Nederlandse arbeidersorganisaties, hadden daarvoor niet de geringste aandacht. Ook niet toen er een wereldprotest op gang was gekomen van politici, van juristen, van wetenschapsmensen, van schrijvers van wereldnaam zoals Albert Einstein, Upton Sinclair, Bernard Shaw, Romain Rolland, Anatole France en honderden anderen, die protesteerden, alleen al tegen het feit dat men mensen zes jaar lang in de gevangenis op hun terechtstelling liet wachten, en alle eisen tot herziening van het proces had afgewezen; dat men dat deze mensen toch niet kon aandoen, zoals één van hen, Vanzetti, schreef: dit zou men nog geen hond, nog geen schurftige hond aandoen. Maar in het Nederland van 1927 maakte dit alles weinig indruk. De protestacties, schreef een Nederlands dagblad toen, zijn beledigend voor een groot volk, dat de leiding heeft van de wereldpolitiek, de politiek moet buiten de rechtspraak blijven, het gezag van rechters moet niet worden ondermijnd, alles is immers behoorlijk toegegaan, het recht moet zijn loop hebben. En dat terwijl van het begin tot het einde van deze tragedie, het proces ontmaskerd was als een komedie van het recht en als een gerechtelijke moord.
Ik was toentertijd secretaris van het Nederlandse Sacco en Vanzetti Comité, en stond in geregelde verbinding met het verdedigingscomitee in Boston. En toen, ondanks het wereldprotest, op 23 augustus 1927 Sacco en Vanzetti toch op de elektrische stoel werden gebracht, heeft dat de wereld geschokt. Dat was toentertijd nog mogelijk. In de halve eeuw die sindsdien is verstreken is dat bij de tienduizenden Sacco en Vanzetti's bijna niet meer mogelijk en is de wereld in dit opzicht wat afgestompt. In Boston werd tijdens de elektrocutie de staat van beleg geproclameerd.

Twee dagen daarna belegde het Sacco en Vanzetti Comité een vergadering in Amsterdam in het Concertgebouw, waar ik voorzitter was. Duizenden waren naar het Concertgebouw gekomen om hun gevoelens van verbittering en solidariteit te getuigen. Amsterdam leek een belegerde stad. De ramen van de krantenbureaus in de binnenstad waren met planken gebarricadeerd en tijdens de vergadering was er een enorme politiemacht op de been, omdat men demonstraties vreesde. Maar dat was niet de bedoeling, zoals de voorzitter van de vergadering had verklaard. Want zulk een demonstratie zou gezien het optreden van de politie waarschijnlijk niet in overeenstemming kunnen zijn met het waardige karakter van de protest- en herdenkingsvergadering.

De Martelaren van Boston.

SACCO en VANZETTI zijn vermoord!

De geheele wereld weet, dat deze menschen onschuldig zijn. Ondanks de massale protesten uit alle landen heeft het Amerikaansche kapitalisme hen na zeven jaren marteling op de afschuwelijkste wijze gedood.

Zij zijn vermoord omdat zij anti-kapitalisten en oorlogsbestrijders, omdat zij anarchisten en antimilitaristen waren.

Geen beroep op recht en menschelijkheid heeft de kapitalistische machthebbers kunnen terughouden een weergalooze misdaad te piegen, die een aanslag is op de arbeidersklasse der geheele wereld.

Wij roepen u op tot een machtig protest tegen den voltrokken moord. Tegen hen, die hem hebben gepleegd en tegen hen, die hem niet hebben verhinderd.

Komt allen Woensdag 24 Augustus, 8 uur, naar 't Concertgebouw.

SPREKERS:

EDO FIMMEN — A. R. DE JONG
ALBERT DE JONG — G. MANNOURY
I. HOVING — B. DE LIGT
A. ROSSEAU.

LANDELIJK COMITÉ VAN ACTIE VOOR SACCO EN VANZETTI.

Ned. Synd. Vakverbond, Intern. Antimil. Vereeniging, Synd. Fed. van Overheidspersoneel, De Dageraad, Bond van Rel. Anar. Communisten, Mokergroep van landelijke actie, Vrije soc. groep, Vrije Jeugd Verbond, Verbond v. opstandige Jeugd, Anar. Jeugd Internationale, Int. Anti-Mil. Bur.

DE BRIEVEN VAN SACCO EN VANZETTI

Martin Smit

The Letters of Sacco and Vanzetti, *in de oorspronkelijke editie uit 1928, is antiquarisch een vrijwel onvindbaar en onbetaalbaar boek, maar onmisbaar voor wie de zaak Sacco en Vanzetti wil begrijpen en doorgronden. Gelukkig verscheen in 1997 een volledige herdruk van de brieven in de reeks Twentieth-Century Classics van Penguin Books.*

In de vroege ochtend van 23 augustus 1927, enkele uren na de executie van Sacco en Vanzetti, dwalen Gardner Jackson en Aldino Felicano, twee leden van het Sacco and Vanzetti Defense Committee, lamgeslagen door de verlaten straten van Boston. Wanneer ze ergens koffie drinken, besluiten ze dat in de toekomst de herinnering aan Sacco en Vanzetti in ere moet worden gehouden en tevens aan hun onschuld recht moet worden gedaan. Een geschikte vorm hiervoor lijkt een uitgave met brieven van Sacco en Vanzetti. Daarmee zouden immers karakters, meningen en opvattingen van beide mannen goed tot z'n recht komen, waardoor hun onschuld voor de eeuwigheid duidelijk zou zijn.
Ruim een jaar later, in november 1928, verschijnt *The Letters of Sacco and Vanzetti* bij The Viking Press in New York, samengesteld door Gardner Jackson en Marion Denman Frankfurter, de vrouw van jurist Felix Frankfurter. Deze schreef over het proces tegen Sacco en Vanzetti het uitstekende verslag *The Case of Sacco and Vanzetti* (1927), één van de eerste publicaties over de zaak in boekvorm.
The Letters of Sacco and Vanzetti bevat 58 brieven van Sacco en 147 brieven van Vanzetti, geschreven vanuit de cel tussen 1921 en hun dood op 23 augustus 1927. Beiden schreven honderden brieven, veelal in het Italiaans aan familie en vrienden en aan elkaar, vaak in het Engels aan hun advocaten, aan leden van het Defense Comittee en aan vrienden en bekenden. Veel brieven zijn gericht aan enkele dames uit gegoede kringen, leden van het New England Civil Liberties Committee, die onder meer probeerden de mannen te steunen met presentjes en post. Deze dames werden in de loop der jaren goede vriendinnen van beiden. Eén van deze vrouwen, Mrs. Evans, werd voor Sacco zelfs zo belangrijk dat hij haar bijna als zijn moeder ging zien.

Voor het boek maakten de samenstellers voornamelijk gebruik van de Engelstalige brieven, die ze opvroegen bij de geadresseerden. Om deze voor een breed publiek leesbaar en toegankelijk te maken, werden passages waarin beiden zich herhalen, geschrapt, werden schrijffouten hersteld en werd het soms gebrekkige Engels verbeterd. Om het onschuldige imago van beide mannen niet te beschadigen, is het waarschijnlijk dat de samenstellers gewelddadig klinkende passages hebben weggelaten, al is dit volgens inleider Richard Polenberg in de Penguin-editie, nu niet meer precies na te gaan. Dit redigeerwerk leidde na publicatie tot een controverse, waarin critici die Sacco en Vanzetti schuldig achtten, de samenstellers ervan beschuldigden het beeld van Sacco en Vanzetti te willen opvijzelen door bewust ongun-

stige passages te hebben weggelaten.
Jaren later, toen deze kwestie al lang was vergeten, rakelde auteur Francis Russell deze weer op in zijn boek *Tragedy in Dedham* (1962). Volgens Russell werd zijn stelling dat Sacco schuldig was – gebaseerd op een oncontroleerbare uitspraak van de invloedrijke Italiaanse anarchist Carlo Tresca – juist onderstreept door het feit dat bepaalde passages waren geschrapt.
Het boek met de brieven van beide mannen is een representatieve inhoudelijke selectie voor wat betreft het denken van Sacco en Vanzetti, zowel persoonlijk als politiek. De brieven geven een beeld van hun gemoedstoestand, de hoop, de vreugdes, hun vriendschappen en liefdes, maar ook van het verdriet, de onmacht, de haat tegen onderdrukkers, hun radicale denken, machteloosheid, moedeloosheid, wanhoop en woede. Beiden weten hun gedachten hierover kernachtig te verwoorden, misschien juist wel door hun beperkte kennis van het Engels.
Vanzetti is duidelijk de betere schrijver van de twee. Zijn brieven zijn langer, filosofischer en poëtischer dan die van Sacco. De brief van Vanzetti waarin hij uitgebreid herinneringen ophaalt aan zijn jeugd in Villafelletto, waarin hij de wijngaard van zijn vader beschrijft, de geuren, de bloemen, en zijn gevoel daarbij, kan zonder meer als een literair hoogtepunt worden beschouwd. De brief doet denken aan de brieven van Vincent van Gogh, waarin deze het licht en de kleuren in de Provence beschrijft.
Ook nu nog maken de tegenstelling tussen de schrijnende gevangenisomstandigheden en de misschien geïdealiseerde beschrijving van jeugdherinneringen indruk, evenals de toekomstdromen over henzelf, over het anarchisme en over de fascistische dreiging.

Een aantal jaren geleden zijn enige brieven opgedoken die tot nu toe niet zijn gepubliceerd en ook in het archief van Herbert B. Ehrman, hun latere advocaat, bevinden zich enkele ongepubliceerde brieven. Dit doet verlangen naar een uitgave met alle brieven, maar een uitgebreide zoektocht naar meer ongepubliceerde brieven lijkt niet reëel, gezien het feit dat al in 1929, van bijna de helft van de opgenomen brieven in *The Letters of Sacco and Vanzetti*, het origineel niet meer te achterhalen bleek te zijn. Zelfs in de familie Sacco is tegenwoordig geen enkele ongepubliceerde brief meer te vinden.
Opvallend is dat na de wereldwijde demonstraties voor Sacco en Vanzetti, in de jaren erna slechts enkele duizenden exemplaren van het boek werden verkocht. Mogelijk was het publiek na zeven jaar nieuws over Sacco en Vanzetti, enigszins afgestompt. Bovendien leek natuurlijk met de executie van beide mannen, de zaak definitief afgesloten. Daarnaast zal met het aanbreken van de wereldwijde crisis in 1929, de aandacht van het potentiële lezerspubliek zich naar andere zorgen hebben verplaatst.

Eén exemplaar van *The Letters of Sacco and Vanzetti* werd in 1929 door samensteller Jackson gebruikt voor een symbolische daad. Toen gouverneur Fuller – die Sacco en Vanzetti een nieuw proces geweigerd had – zijn functie had neergelegd, wist Jackson hem na de plechtigheid een exemplaar van het boek in handen te duwen. Fuller nam het aan, schrok toen hij de titel las en smeet het op straat.

LITERATUUR

Een eerdere versie van bovenstaand artikel verscheen in *Buiten de Orde* 1998-1.
De besproken herdruk is: Nicola Sacco and Bartolomeo Vanzetti, *The Letters of Sacco & Vanzetti*, 414p., Penguin Books, Harmondsworth, 1997. In zijn inleiding bij de brieven, gaat Richard Polenberg (auteur van *Fighting Faiths*, over antimilitaristische anarchisten in de VS, met name Mollie Steimer), uitgebreid in op de ontstaansgeschiedenis, samenstelling en inhoud van *The Letters of Sacco & Vanzetti*.
Een selectie uit de brieven van Sacco en Vanzetti verscheen in 1977 in het Nederlands bij het Noordelijk Gewest van Vrije Socialisten: *Sacco, Vanzetti: Brieven*, vertaling W. Gevers en D.W. Gevers.
Een volledige vertaling van *The Letters of Sacco & Vanzetti*, vertaald door Dick Gevers en Bart Schellekens zal volgend jaar in een gezamelijke uitgave worden uitgegeven door Uitgeverij Iris, Kelderuitgeverij en Uitgeverij De Vooruitgang.

PETITIE AAN GOUVERNEUR FULLER

Bartolomeo Vanzetti

In De Vrije Socialist*, van uitgever en redacteur Gerhard Rijnders, van 17 september 1927 wordt de verschijning aangekondigd van een brochure getiteld* Waarom wil men ons vermoorden? *van B. Vanzetti, te verschijnen bij de Roode Bibliotheek te Zandvoort, de uitgeverij van Rijnders. Enige tijd later, vermoedelijk in het najaar van 1927, publiceert De Roode Bibliotheek de brochure* Waarom werden Sacco en Vanzetti vermoord?*, zestien pagina's, prijs 5 cent. De ondertitel luidt:* Aan gouverneur Fuller*. De tekst is een hartstochtelijke verdediging van het anarchisme en een uiteenzetting van wat anarchisten willen of juist niet willen. Daarnaast noemt de auteur de namen van een aantal anarchistische theoretici en raadt hij gouverneur Fuller (een voormalig fietsenreparateur en autoverkoper) aan, vooral een tekst van Kropotkin te lezen. Niet helemaal duidelijk is in eerste instantie of het hier de eerder aangekondigde tekst van Vanzetti is.*

Dat onder het eigenzinnige en vaak ook slordige beleid van Rijnders, boeken en brochures verschenen onder een andere titel dan was aangekondigd, was niet nieuw (soms verschenen aangekondigde titels in het geheel niet), maar opmerkelijk is dat in deze uitgave een auteursnaam ontbreekt.

Op 28 juli 1927 schreef Vanzetti een uitgebreide brief aan gouverneur Fuller, nadat deze eerst een tweetal gesprekken met Vanzetti had gevoerd. In die brief – gepubliceerd in de oorspronkelijke uitgave van The Letters of Sacco and Vanzetti *(1928) – gaat Vanzetti uiterst gedetailleerd in op de diverse getuigenverklaringen die tegen de beide mannen zijn afgelegd. Daarmee levert hij kritiek op de procesgang en poogt hij de gouverneur te bewegen tot heropening van de zaak, in de hoop op een eerlijk proces. Met geen woord rept hij daarin echter over de beginselen van het anarchisme.*

Het lijkt vrijwel ondenkbaar dat Vanzetti eveneens aan Fuller een brief heeft geschreven waarin hij de basisprincipes van het anarchisme uit de doeken doet. Immers, beide mannen waren al genoeg gebrandmerkt als staatsondermijnende figuren. Een dergelijke brief zou dit hooguit nog eens aanwakkeren en dat zou de eerlijkheid van een nieuw proces in de weg kunnen staan. Daar waren zij – met de naderende executie – niet bij gebaat.

Toch is het stuk wel degelijk van de hand van Vanzetti. Het betreft echter geen brief – en is daarom ook niet in The Letters of Sacco and Vanzetti *terug te vinden – maar een* Petition for Clemency*, een verzoekschrift tot genade, door advocaat Herbert B. Ehrmann bij gouverneur Fuller op 3 mei 1927 ingediend, in een poging de gouverneur te bewegen Sacco en Vanzetti een nieuw proces te gunnen. Het stuk is alleen door Vanzetti ondertekend. Hoewel Sacco het met de inhoud wel eens was, wilde hij het niet ondertekenen, omdat hij geen clementie wilde vragen aan een vertegenwoordiger van de staat.*

Het antwoord van Fuller kwam op 3 augustus 1927. Deze gaat met geen woord in op de verhandeling van Vanzetti over anarchisme, maar concentreert zich alleen op de gevolgde procesgang. Zijn conclusie: beide mannen hebben een eerlijk proces gehad en dus kan de geplande executie doorgaan.

De uitgave van de brochure van De Roode Bibliotheek is een bewijs van het feit dat de zaak onder anarchisten in Nederland nog sterk leefde. Waarom Rijnders Vanzetti niet als auteur vermeldt, blijft een raadsel. Ook is de tekst niet geheel volledig en is deze hier en daar door Rijnders bewerkt. Een uiterst curieuze uitgave, reden ook om de tekst hier op te nemen. (MS)*

I

Welke beginselen hebben Sacco en mij het doodvonnis bezorgd? Wij achten het noodzakelijk dat uiteen te zetten, omdat de beginselen zo heel anders zijn dan de gezworenen [de jury] zich voorstellen.

Alle gezworenen wisten reeds lang vóór onze gevangenneming, dat wij Italiaanse anarchisten zijn, want de Amerikaanse kranten schreven het en elke Amerikaan leest kranten.

[Openbare aanklager] Katzmann was ook geslepen genoeg om tijdens een kruisverhoor één der getuigen à décharge, die beslist ontkende dat wij de beide mannen waren die hij op de zijweg bij de plaats van de moordaanslag zag, te vragen: 'Hebt u vroeger niet gezegd, dat die mannen er als echte misdadigers uitzagen en tot het slechte, zo niet slechtste soort Italianen behoorden?' Werden wij door die vraag niet vereenzelvigd met misdadigers en boeven? Hadden wij tot de klasse der mensen behoord, waartoe de heren gezworenen behoren, dan zouden zulke vragen niet gesteld zijn. Katzmann wist wel, dat hij hier de publieke mening – alle anarchisten zijn boeven en misdadigers – tegemoet kwam.

Wij kunnen er hier geen verklaring van geven hoe het komt, dat anarchisme wordt vereenzelvigd met misdadigheid. Maar het moet wel voor een ieder duidelijk zijn, dat rechters en gezworenen, die zo'n valse opvatting hebben, voor wie het vast staat dat anarchisten beslist slechte mensen zijn, geen onpartijdig vonnis kunnen vellen, al zouden zij het ook willen. Zij zijn te veel bevooroordeeld om onpartijdig recht te spreken. Ieder mens met gezond verstand zal dat toegeven.

Kunnen wij van u, een man die over de hoogste macht in de staat beschikt, gerechtigheid verlangen? Wij willen voor u geen lafaards zijn en onze beginselen verloochenen. Wij willen niet oneerlijk zijn tegenover de mensheid en onszelf. We zullen niet trachten de grote meningsverschillen tussen u, conservatief, en ons, de vooruitstrevende strijders bij uitstek, te ontkennen, teneinde u gunstig voor ons te stemmen. Wij verwijzen u naar de woorden die wij tot rechter Thayer spraken na onze veroordeling. Het waren woorden, die, onvoorbereid, uit onze harten opwelden.

Sta ons toe te verklaren, dat het ook u zou mishagen als wij nu anders zouden spreken.

Wij zijn anarchisten. Wij geloven in het anarchisme, dat geen sekte of partij vormt, doch een wereldbeschouwing is, die, als vele andere, naar vooruitgang en geluk der mensen streeft.

Ons doel is de radicale verdwijning van elke geweldsmacht, de grootst mogelijke vrijheid voor alle mensen. Wij willen dat doel bereiken door de vernietiging van alle instellingen die de mensen onderdrukken en uitbuiten.

Onze zin voor gerechtigheid, ons ideaal, is gebaseerd op de zelfachting en eigenwaarde der mensen; hun gelijkheid, hun wederkerige rechten en plichten.

Wij noemen ons anarchisten, en dat wil in het kort zeggen: wij geloven dat de vervolmaking van mens en maatschappij slechts door de grootste mate van

vrijheid en nooit door dwang of geweld kan geschieden. Het slechte in de mens en zijn gedragingen kan alleen verdwijnen door de vernietiging van de oorzaken die de mensen nopen slecht te zijn. Nooit zal de mens door dwang of onderdrukking beter worden, omdat dwang en onderdrukking het grootste euvel teweeg brengen, omdat zij aan slechtheden nog slechtheden toevoegen.

II

Wij zijn niet zo onnozel om te veronderstellen of te geloven, dat de verhoudingen tussen de mensen in één dag veranderd kunnen worden. Die verandering zal stap na stap moeten plaatsvinden. Maar wij zijn overtuigd dat die verandering noodwendig is en dat zij zich alleen in de richting der vrijheid en nooit in de richting van strengere heerschappij kan voltrekken. Hier staan wij tegenover het autoritaire communisme en staatssocialisme, want deze willen opnieuw meer of minder sterke ketenen on de menselijke geest smeden. Dat bestrijden wij, zo goed als wij ons verzetten tegen het huidige op dwang gefundeerde systeem.

Wij willen dus strijden tegen elke vorm van dwang. Wij zijn ervan overtuigd, dat de mens alleen in vrijheid kan leren om vrij te leven. Wij staan tegenover elke bevoorrechting, want elke bevoorrechting schept heren en knechten, schept slavernij. En slavernij betekent: ongerechtigheid, strijd en broedermoord.

Om deze overtuiging worden wij buiten de wet gesteld, worden wij uitgestoten, worden wij veracht door de mensen, waarmee wij toch zo gaarne zouden willen samenwerken en samenleven, door de mensen, die wij niet willen haten, maar willen liefhebben.

Onze ideeën zijn niet nieuw. Zij hebben in één of andere vorm de mensheid en haar geschiedenis al sedert twintig eeuwen beïnvloed. Onder de moderne voorvechters rekenen wij Godwin, Shelley, Carlo Pisacone, Proudhon, Reclus, Kropotkin, Bakoenin, Tolstoj, Malatesta, in uw land Tucker, en zovele andere grote geesten. De grote filosoof Ernest Renan zei zelfs, dat Christus een 'politieke anarchist' was.

III

Het woord anarchie, naar u weten zult, betekent woordelijk: afwezigheid van gezag. Een anarchist is dus een mens die niet in de staat gelooft en dus ook niet in de staatswetten. Wij verklaren dit openlijk óók voor u, het machtigste staatshoofd, ofschoon wij weten dat wij daardoor afschuwelijk schijnen in uw ogen en stellig door de meeste mensen als gevaarlijke misdadigers worden beschouwd.

Veroorloof ons dus een nadere verklaring, die volkomen aansluit bij de fundamentele denkbeelden van Emerson, Franklin, Jefferson, Lincoln en andere bekende Amerikaanse denkers. Wij weten dat de mens, om vrij te zijn, zich ook voor de vrijheid geschikt moet maken. Wij willen dan ook niet uit de menselijke geest de begrippen recht en plicht verbannen, doch, integendeel, de volmaakte toepassing daarvan mogelijk maken. Wij kunnen niet in bijzonderheden treden en ook niet een volledig beeld van onze levens- en wereldbeschouwing geven. Laat ons deze woorden van Jefferson aanhalen: 'Ik weiger om aan te nemen dat daar waar geen geschreven wetten zijn en geen georganiseerde rechterlijke geweldsmacht bestaat, de mensen geen wet in hun hart voelen en geen middelen zullen vinden om de waarachtige rechtvaardigheid te beschermen en het onrecht te keren.'

Let eens op de positieve kant van deze ontkenning! Hoe scheppend is zij! Als u prijs stelt op een uitvoerige uiteenzetting van onze geloofsbelijdenis, lees dan het artikel van P. Kropotkin in de *Encyclopedia Brittannica*, en als u alle kritiek op ons beginsel weerlegt wil zien, de mogelijkheid wil zien aangetoond, dan verwijzen wij u naar de werken van Emerson *De Staat* en *Beschouwingen over Politiek*.

Wij weten het, honderden zeggen: 'Die twee mannen boeten voor een bloedige misdaad. Zij zoeken nu door grootsprekerij en door zich het air van een Messias te geven, hun houding te rechtvaardigen, maar zij gaan aan de vele misdaden, ook door sommige van hun geestverwanten begaan, stilzwijgend voorbij.' Zult u hen geloven die zó over ons spreken? Wij kunnen er niets tegen doen, want die mensen kunnen zonder tegenspraak alles zeggen, omdat ons hier in de gevangenis het zwijgen is opgelegd.

Wij ontkennen niet, dat door mannen die zich anarchisten noemen, gewelddaden zijn begaan en menigmaal waren het mannen die het volste recht hadden zich zo te noemen. Maar zij werden daartoe gedreven door de vervolgingen waaraan zij of hun vrienden blootgesteld waren, óf zij handelden uit noodweer. Dikwijls werden zij door geweld, onderdrukking en onverdraagzaamheid der machthebbers tot zulke daden geprovoceerd. Het was dan een verheven en edel menselijk gevoel dat hen dreef tot zulke gewelddaden; zij stonden vol erbarmen tegenover de grote menselijke tragedie en vonden geen andere uitweg om zich te verweren tegen het onrecht een volk, hun vrienden of henzelf aangedaan. Kortom: het was het geweld der tirannen dat het geweld der onderdrukten ter zelfverdediging opriep.

Wij verachten diepgrondig het geweld, aangezien wij het als de ergste vorm van dwang beschouwen. Wij zijn het eens met de woorden van Garibaldi: 'Alleen de slaven hebben recht om het geweld te gebruiken, teneinde zich te bevrijden; slechts het bevrijdende geweld is geoorloofd en heilig!' Wij hebben vóór onze gevangneming in dat land geleefd en vlijtig en eerlijk gewerkt, zonder ooit een gewelddaad te hebben misdreven. Er is veel geweld tegenover ons gepleegd, maar wij gebruikten nooit geweld. Voor slechte daden en theorieën, die in naam van ons beginsel gerechtvaardigd werden, mag men ons niet verantwoordelijk stellen. Maar wij beminnen en vereren onze zaak, onze martelaren, onze helden en onze leermeesters. Voor déze zaak is het dan ook alleen dat men ons wil doden… maar niet voor de moordaanslag waarvan men ons valselijk beschuldigde.

*De tekst van de brochure is sinds 1927 niet meer herdrukt en is hier vrijwel ongewijzigd overgenomen. Ten behoeve van de leesbaarheid is de spelling gemoderniseerd en zijn enkele woorden aangepast aan het hedendaagse taalgebruik. De oorspronkelijke, volledige tekst van de petitie van Vanzetti is te vinden op http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/SaccoV/vanzetpetition.html

BRIEVEN UIT DE GEVANGENIS

Nicola Sacco en Bartolomeo Vanzetti*

In hun brieven tonen Sacco en Vanzetti hun diepste gevoelens. Met het naderen van de executiedatum, beschrijven zij hun gedachten en emoties aan hun naasten: de vrienden van het verdedigingscomité, Sacco schrijft een aangrijpende afscheidsbrief aan zijn zoon Dante, Vanzetti schrijft aan enkele 'Boston-ladies,' dames uit gegoede kringen die actie voerden ter verdediging van beide mannen. Uit deze brieven blijkt niet alleen hun standvastigheid, zij verklaren meerdere malen hun onschuld en zij tonen hun dankbaarheid naar degenen die hen al die jaren in de cel hebben gesteund.
Tijdens de zeven jaar gevangenschap hebben Sacco en Vanzetti onderling slechts éénmaal onenigheid. In een poging hun levens te redden, stelt Vanzetti een petitie op aan gouverneur Fuller, waarin hij om gratie vraagt. Sacco echter, weigert deze te ondertekenen. In een brief aan activiste Mary Donovan geeft Vanzetti uitleg over deze controverse.
De uitgave The Letters of Sacco and Vanzetti, *bevat meer dan tweehonderd brieven. Enkele daarvan spitsen zich toe op dit conflict tussen Sacco en Vanzetti en worden hier afgedrukt, alsmede de afscheidsbrief van Sacco aan zijn zoon.(MS)*

3 mei 1927
Gevangenis van Dedham

Beste Mary [Donovan],

Vanmiddag waren Aldino, Amleto, Milio [leden van het verdedigingscomité] en Rosa [Sacco] hier met mijnheer Thompson [advocaat] en mijnheer Ehrmann [advocaat] voor de laatste correctie en de ondertekening van het verzoekschrift aan de gouverneur. Juridisch lijkt het me schitterend, en wat principes betreft vind ik het aanvaardbaar. Toch heeft Nick geweigerd het te ondertekenen, ondanks alle redeneringen en argumenten van iedereen. Amleto ging alleen weg en huilde stil. Al twee weken blijf ik onafgebroken op hem [Sacco] inpraten over deze kwestie. Ik ben er moe en wanhopig van geworden. Deze zeven jaren hebben hun tol van hem geëist, en het lijkt zinloos met hem te redeneren. Ik ben helemaal van mijn stuk door deze toestand, want ik vind het verschrikkelijk dat wij het oneens zijn over deze belangrijke, bij iedereen bekende zaak. Ik hoop dat zijn gevoelens hem morgen van gedachten zullen doen veranderen en dat er morgen weer een kameraad van het Verdedigingscomité komt om een laatste poging te doen hem te laten tekenen...
In zekere zin heeft Nick gelijk en zijn er redenen te over voor wantrouwen, pessimisme en afwijzing van verdere verzoekschriften, nadat er al zoveel vergeefs zijn ingediend. Als de verdediging het recht had onze zaak aan de uitvoerende macht voor te leggen zonder ons verzoekschrift aan de gouverneur, dan zou ik ook liever geen persoonlijk beroep op hem hebben gedaan. Maar aangezien onze handtekening onder het verzoekschrift noodzakelijk is, en wij toch eigenlijk niet het recht hebben iemand te minachten wiens gevoelens en opvatting ten aanzien van de zaak we niet kennen, en omwille van degenen die graag willen dat wij bij hem in beroep gaan, heb ik hard gewerkt aan het opstellen van het verzoekschrift en heb ik het ondertekend; en ik denk dat het een samenhangend geheel is en dat er geen verkeerde dingen in staan...
Blijf dapper en standvastig en neem u zoveel mogelijk in acht. We zijn verslagen, dat is waar; maar we zijn nog niet verloren – we kunnen nog winnen...
En nu ga ik een punt zetten achter dit lange gekrabbel. Het is nu na tienen. Ik wou dat u op dit moment in een diepe, vredige slaap was, maar ik vrees dat u nog steeds voor ons aan het werk bent. Ik ga in elk geval naar bed. Ik ben erg moe. Ik heb dit geschreven nadat de lichten uitgedaan waren, in het schemerdonker, en dat heeft me slaperig gemaakt. Ik hoop dat u deze brief ontvangt na een goede nachtrust...

Bartolomeo Vanzetti

4 augustus 1927
Gevangenis van Charlestown

Beste mevrouw Evans,

Gisteravond na negenen zijn Madeiros, Nick en ik van onze cellen in de Cherry Hill-afdeling overgebracht naar de drie cellen van het Dodenhuis. Onderweg kon ik een glimp opvangen van de nachtelijke sterrenhemel – het was al zo lang geleden dat ik die had gezien – en ik dacht dat dat mijn laatste blik op de sterren was.
Vanmorgen is Rosa [Sacco] ons komen bezoeken, en ze moest aan de andere kant van de tralies van onze cellen blijven. Dat is iets verschrikkelijks voor een vrouw. Rosa bracht uw brieven voor ons mee, en ik heb ze allebei gelezen, uw artikel over de huidige stand van zaken in onze zaak, en het gedicht van Brent Dow Allinson.
U vraagt naar de gesprekken van Nick en mij met de gouverneur. Wat Nick betreft, ik was er niet bij toen hij met de gouverneur sprak en ik heb hun gesprek niet gehoord. Nick heeft me er wel iets over verteld, maar ik laat hem liever zelf zeggen wat hij erover wil vertellen. Ik weet dat hij maar heel kort bij de gouverneur is gebleven.
Zoals u weet heb ik bij beide gesprekken ongeveer 90 minuten met de gouverneur gesproken. De indruk die hij me bij het eerste gesprek gaf, werd bevestigd tijdens het tweede. Het is zoals ik tegen mevrouw Codman heb gezegd. Ik had alleen de indruk dat hij geneigd was de dingen te zien op een manier die tegensteld is aan onze zienswijze; eigenlijk zou hij zich enorm moeten inspannen om datgene in zichzelf te overwinnen wat, wegens duizenden redenen, gevoelens en feiten, een bijna aangeboren vijandige houding is tegenover ons, tegenover ons als personen, onze zaak, onze ideeën, ons milieu. Wij zijn volledige antipoden van hem in alles en voor alles, terwijl onze vijanden hem in bijna alle opzichten dienen en steunen. Hij kan er niet aan ontkomen dat hij bewust, onderbewust en onbewust ontzettend tegen ons wordt beïnvloed en bevooroordeeld. Maar hij gaf me de indruk dat hij oprecht was, dat hij zich erg had ingespannen om achter de waarheid te komen en dat hij niet - althans niet opzettelijk - al een negatief standpunt jegens ons innam al

*Vertaling: Dick Gevers en Bart Schellekens

voor hij met zijn onderzoek begon.
Ik kan natuurlijk ongelijk hebben, maar dit lijkt me de waarheid.
We hebben over vrijwel alle aspecten van de zaak gesproken. De gouverneur was mans genoeg me te vertellen wat hem dwars zat en hem tegen ons innam. Gezien het feit dat ik beide keren dacht dat ik hem al mijn redenen en gedachten zou kunnen vertellen, heb ik helaas meer over andere dan de door hem genoemde zaken gesproken, aangezien ik van plan was die als laatste te bespreken. Toch heb ik over deze zaken aan de gouverneur geschreven en gedicteerd.
Als de gouverneur ons de dood in stuurt, dan doet het er niet toe hoe oprecht hij overtuigd kan worden van onze schuld, zijn veroordeling zal ons niet schuldig maken – we zijn en blijven onschuldig, als we geëxecuteerd worden staat dat gelijk aan moord en zal ons bloed om wraak roepen. Om die redenen, omdat het mijn plicht was jegens mijn vader, mijn broer, mijn zusters, mijn vrienden en kameraden, en jegens alle mensen in het algemeen en jegens mijzelf, heb ik heel openhartig, en zo duidelijk en krachtig als ik kon met de gouverneur gesproken. En daarna heb ik, ook al leed ik verschrikkelijk, alles wat bij me opkwam voor hem opgeschreven of gedicteerd.
In een zaak als de onze zou een hond, een slang en zelfs een schorpioen door redelijke of goede mensen niet zo behandeld zijn en worden als wij zijn behandeld en – naar het schijnt – zullen worden.
Beste mevrouw Evans, u bent heel goed voor ons geweest. Ik zegen u voor alles wat u heeft gedaan voor onze familie en voor ons.
Wees moedig.

Bartolomeo Vanzetti

4 augustus 1927
Staatsgevangenis van Charlestown

Beste vrienden en kameraden,[1]

Een bericht uit de dodencel: we hebben net van onze advocaat gehoord dat gouverneur Fuller besloten heeft ons op 10 augustus te doden. Dat nieuws verbaast ons niet, want we weten dat de kapitalistische klasse hard is en geen medelijden kent voor de goede soldaten van de revolutie. Wij zijn er trots op te sterven en de dood te vinden zoals elke anarchist de dood kan vinden. Nu is het aan jullie, broeders, kameraden! Want ik heb jullie al eerder gezegd dat alleen jullie ons nog kunnen redden. In de gouverneur hebben we nooit enig vertrouwen gehad, want we hebben altijd geweten dat gouverneur Fuller, Thayer en Katzmann moordenaars zijn.
Onze hartelijke broederlijke groeten aan iedereen.

Nicola Sacco

4 augustus 1927
Uit het Dodenhuis

Aan het Comité van Verdediging,[2]

Gouverneur Alvan T. Fuller is net zo'n moordenaar als Thayer, Katzmann, de meinedige getuigen van het openbaar ministerie en alle anderen. Hij heeft me de hand geschud als een broer en me laten geloven dat hij oprechte bedoelingen had en de daders van de wagonloodsmoorden niet naar de stoel had gestuurd om te zorgen dat er geen enkele aanleiding zou zijn ons te redden. Nu negeert en ontkent hij alle bewijzen van onze onschuld, en beledigt en vermoordt ons. Wij zijn onschuldig.
Dit is een oorlog van de plutocratie tegen de vrijheid, tegen het volk. Wij sterven voor de Anarchie. Leve de Anarchie.

Bartolomeo Vanzetti

18 augustus 1927
Staatsgevangenis van Charlestown

Mijn lieve zoon en kameraad,

Sinds ik je de laatste keer gezien heb, was ik steeds van plan je deze brief te schrijven, maar door de duur van mijn hongerstaking en de vrees dat ik niet in staat zou zijn me duidelijk uit te drukken, heb ik dat al die tijd uitgesteld.
Ik ben onlangs gestopt met de hongerstaking en zodra ik dat gedaan had wilde ik je schrijven, maar ik merkte dat ik niet sterk genoeg was om mijn brief in een keer te schrijven. Maar ik wil hem hoe dan ook op papier zetten voordat ze ons opnieuw naar het dodenhuis brengen, want ik ben ervan overtuigd dat ze ons daarheen zullen brengen zodra het hof een nieuw proces heeft geweigerd. Als er tussen vrijdag en maandag niets gebeurt, zullen ze ons op 22 augustus direct na middernacht elektrocuteren. Daarom ben ik hier nu bij je, vol liefde en met open hart, zoals dat altijd is geweest.
Ik had nooit gedacht, dat onze beide onafscheidelijke levens ooit gescheiden zouden kunnen worden; als ik denk aan de zeven smartelijke jaren lijkt het of het toch gebeurd is, maar toch is er niet echt iets veranderd in onze niet aflatende, diepe liefde. Die is even sterk gebleven. Nee, ik durf zelfs te zeggen dat onze niet in woorden uit te drukken liefde nu sterker is dan ooit. Dat is niet alleen heel belangrijk, maar het is ook iets grandioos, omdat je echte broederliefde niet alleen kunt vinden in tijden van vreugde, maar ook en vooral in de smartelijke strijd. Onthoud dat, Dante. Wij hebben het bewezen en zijn er, in alle bescheidenheid, trots op. Wij hebben heel veel geleden op deze lange kruisweg. We protesteren vandaag, zoals wij gisteren protesteerden. We eisen nog steeds onze vrijheid.
De reden waarom ik onlangs mijn hongerstaking heb opgegeven, is dat er geen spoor van leven meer in mij over was. En mijn hongerstaking was, zowel in het verleden als nu, een uiting van protest om het leven te eisen en niet de dood.
Ik heb de hongerstaking opgegeven, omdat ik je lieve zusje Ines en je moeder en alle geliefde vrienden en kameraden weer in het leven wilde omarmen en niet in de dood. En zo begint nu het leven weer langzaam en geleidelijk aan terug te komen, mijn zoon, maar nog steeds uitzichtloos en voortdurend vol droefheid en beelden van de dood.
Nadat je moeder me zoveel over je had verteld en ik dag en nacht van je had gedroomd, was ik heel blij, mijn lieve jongen, je eindelijk te zien en weer met je te praten, zoals we destijds... vroeger praatten. Ik heb je veel gezegd tijdens dat

bezoek en ik wilde je nog veel meer zeggen, maar ik zag dat jij dezelfde liefhebbende jongen zult blijven, toegewijd aan je moeder, die zoveel van je houdt, en ik wilde je niet langer verdriet doen, omdat ik weet dat je dezelfde jongen zult blijven en je altijd zult herinneren wat ik je gezegd heb. Dat wist ik en ik weet ook dat datgene wat ik je ga zeggen je diep zal raken, maar huil niet, Dante, want er zijn vele tranen vergeefs vergoten, zoals die van je moeder, die zeven jaar lang vergeefs vergoten zijn zonder ooit enig effect te hebben.
Daarom moet je niet huilen, mijn zoon, maar sterk zijn om je moeder te kunnen troosten; en ik zal je vertellen wat ik altijd deed, zodat je weet wat je kunt doen wanneer je je moeder de ontmoedigende eenzaamheid even wilt laten vergeten. Maak met haar een lange wandeling in de natuur, pluk hier en daar wilde bloemen, rust wat uit in de schaduw van de bomen, tussen de muziek van de snelle beek en de lieflijke rust van moeder natuur, en ik ben er zeker van dat ze ervan zal genieten en dat jij het ook heel fijn zult vinden.
Maar Dante, denk er altijd aan dat je bij het streven naar geluk niet alles alleen maar voor jezelf moet nemen, maar dat je een stapje terug moet doen en de zwakkeren naast je, die om hulp roepen, moet helpen, dat je de vervolgden en de slachtoffers moet helpen, want zij zijn je beste vrienden. Zij zijn de kameraden die strijden en vallen, zoals jouw vader en Bartolo gestreden hebben en gevallen zijn in de strijd om de vreugde van vrijheid voor allen en voor de arme werkers te veroveren. In deze strijd om het leven zul je veel liefde vinden en zul je bemind worden.
Je moeder heeft me verteld wat jij hebt gezegd gedurende de verschrikkelijke dagen die achter ons liggen, toen ik in dat onrechtvaardige dodenhuis lag; en wat ze zei heeft me gelukkig gemaakt, want dat toonde aan dat jij het geliefde kind zult zijn waarvan ik altijd heb gedroomd.
Wat er morgen ook gebeurt – niemand weet wat dat zal zijn – maar als ze ons doden, vergeet dan niet je vrienden en kameraden met dezelfde glimlachende blik te bezien als je familie, want ze houden van je, zoals ze houden van alle kameraden die gevallen zijn. Dat zeg ik je, je vader die zijn hele leven voor jou heeft geleefd, je vader die van je gehouden heeft en die hen gezien heeft en hun edele geloof kent (dat ook het mijne is) en die weet welke uiterste offers zij zich nog getroosten voor onze vrijlating, want ik heb samen met hen gestreden en zij zijn degenen die ons nog een laatste hoop geven dat zij ons nog kunnen redden van de elektrische stoel; het is de strijd tussen rijk en arm, voor zekerheid en vrijheid, mijn zoon, en in toekomstige jaren zul je begrijpen wat deze niet aflatende strijd op leven en dood betekent.
Ik heb veel aan je gedacht toen ik in het dodenhuis lag; het zingen, de lieve kinderstemmetjes op de speelplaats, waar het een en al leven en vreugdevolle vrijheid was – op een pas afstand van deze muur die een begraven doodsstrijd van drie begraven zielen omsluit – deed me zo vaak denken aan jou en aan je zusje Ines; en ik voelde steeds het verlangen jullie te zien. Maar het leek me beter dat jullie niet naar het dodenhuis kwamen, zodat jullie het verschrikkelijke schouwspel van drie schepsels in doodsstrijd die wachten tot ze geëlectrocuteerd worden niet te zien kregen, want ik weet niet wat voor effect dit, gezien jullie jonge leeftijd, op jullie zou hebben gehad.

Maar anderzijds, als jullie niet zo gevoelig waren, zou het in de toekomst heel nuttig zijn als jullie deze verschrikkelijke herinnering zouden kunnen gebruiken om de wereld de schande te tonen die dit land door deze verschrikkelijke vervolging en deze onrechtvaardige dood over zich heeft afgeroepen. Ja, Dante, ze kunnen, zoals ze dat nu doen, onze lichamen kruisigen, maar onze ideeën kunnen ze niet vernietigen, want die zullen blijven bestaan voor de jeugd van de toekomst.
Dante, toen ik het had over drie begraven mensenlevens, bedoelde ik dat er nog een jongeman hier bij ons is - Celestino Madeiros - die tegelijk met ons geëlectrocuteerd zal worden. Hij is al twee keer eerder in dit verschrikkelijke dodenhuis geweest, dat door de hamers van werkelijke vooruitgang zou moeten worden vernietigd, dit verschrikkelijke huis dat in de toekomst voor altijd een schandvlek zal zijn voor de bewoners van Massachusetts. Ze zouden het moeten vernietigen en op deze plaats een fabriek of een school moeten bouwen om vele honderden van de arme weeskinderen van de wereld onderwijs te geven.
Dante, ik herhaal het: houd van je moeder en sta haar en de andere beminden bij in deze droeve dagen; en ik ben er zeker van dat zij door jouw dappere hart en je vriendelijkheid en goedheid, minder wanhopig zullen zijn. En vergeet ook niet een beetje van mij te houden, want - mijn kleine jongen - ik houd zoveel van jou en ik denk zoveel en zo dikwijls aan je.
Geef mijn vaderlijke groeten aan alle beminden en veel liefs en kussen aan de kleine Ines en aan je moeder. Ik omarm je met heel mijn hart.

Je vader en kameraad

P.S. Bartolo zendt je zijn innigste groeten. Ik hoop dat je moeder je zal helpen deze brief te begrijpen die ik veel beter en eenvoudiger had kunnen schrijven als ik me goed had gevoeld. Maar ik ben zo zwak.

21 augustus 1927, uit het Dodenhuis van de
Staatsgevangenis van Massachusetts

Beste vrienden en kameraden van het Verdedigingscomité voor Sacco en Vanzetti,

Morgen, na middernacht, zullen wij geëxecuteerd worden, tenzij de executie opnieuw wordt uitgesteld, hetzij door het Hooggerechtshof van de Verenigde Staten, hetzij door gouverneur Alvan T. Fuller.
We hebben geen hoop. Vanmorgen is onze dappere verdediger en vriend Michael Angelo Musmanno na zijn terugkeer uit Washington hierheen gekomen, en hij zei dat hij vanmiddag terug zou komen als hij daar tijd voor had. Rosa en Luigia [Vanzetti] zijn hier vanmorgen ook geweest, en ook zij beloofden ons dat ze vanmiddag terug zouden komen. Maar het is nu half zes (in de middag) en tot nu toe is nog geen van hen teruggekomen. Dat zegt ons dat er geen goed nieuws voor ons is, want als dat het geval was, zou iemand van u ze onmiddellijk naar ons toe hebben gebracht. Het zegt ons bijna dat al uw inspanningen gefaald hebben en dat u die paar resterende uren besteedt aan wanhopige en hopeloze pogingen onze executie tegen te houden. Om het in één woord te zeggen, we voelen ons verloren!

Daarom hebben we besloten u deze brief te schrijven om uiting te geven aan onze dankbaarheid en bewondering voor alles wat u hebt gedaan om ons te verdedigen gedurende deze zeven jaar, vier maanden en elf dagen van strijd. Het feit dat we verloren hebben en moeten sterven doet niets af aan onze waardering en dankbaarheid voor uw grote solidariteit met ons en onze families.
Vrienden en kameraden, nu de tragedie van dit proces zijn einde nadert, moet u één van hart zijn. Slechts twee van ons zullen sterven. Ons ideaal blijft voortleven, u, onze kameraden, zult met miljoenen blijven leven; we zijn overwonnen, maar niet verslagen. Houdt ons lijden, ons verdriet, onze vergissingen, onze nederlagen, ons vuur in gedachten voor de toekomstige strijd en voor de grote emancipatie.
Wees allen één van hart in dit donkerste uur van onze tragedie.
We omhelzen u allen en zenden u onze laatste afscheidsgroet met van liefde en genegenheid vervulde harten. Voor nu en voor altijd, leve u allen, leve de Vrijheid.
De uwen in leven en dood,

Bartolomeo Vanzetti
Nicola Sacco

NOTEN

(1) Brief aan het Comité ter Verdediging, door de advocaat van Sacco uit de dodencel meegebracht. – (2) Dit briefje werd via de bewaker van de staatsgevangenis, Hendry, aan de advocaat van Sacco en Vanzetti gegeven, die het weer doorgaf aan het Comité van Verdediging. Het handschrift ervan is uiterst puntig en onregelmatig - heel anders dan Vanzetti's normale handschrift - en de spelling is veel slechter dan anders. Vanzetti schreef het vlak nadat hij het besluit van de gouverneur had vernomen, dat werd uitgevaardigd op de avond van 3 augustus 1927.

DE BETEKENIS VAN SACCO EN VANZETTI

Rechtsongelijkheid toen en nu

Howard Zinn[1]

De Amerikaanse historicus Howard Zinn (1922), was in de jaren zestig betrokken bij het SNCC, de Student Nonviolent Coordinating Committee. Hij was actief in de burgerrechtenbeweging en in de protesten tegen de Vietnamoorlog. Hij is vooral bekend door zijn boek A People's History of the United States *(1980), als criticus van het Amerikaanse regeringsbeleid en als kenner van het (Amerikaanse) anarchisme. In 1978 schreef hij een voorwoord voor de herdruk van de roman Boston van Upton Sinclair. Een lezing van Zinn over Sacco en Vanzetti verscheen op de cd* Heroes and Martyrs, Emma Goldman, Sacco & Vanzetti and the Revolutionary Struggle *(AK Press, 2001).*
Enkele jaren geleden dook een brief op van Upton Sinclair, waarin deze melding maakt van een opmerking van Sacco en Vanzetti-advocaat Fred Moore. Deze zou gezegd hebben dat Sacco en Vanzetti wel degelijk schuldig waren. Naar aanleiding hiervan werd Howard Zinn in 2006 geïnterviewd op KPFK Pacifica Radio in Los Angeles, door presentator Sonali Kolhatkar van het programma Uprising.[2]

Kolhatkar: *Wat was de betekenis van de Sacco en Vanzetti-zaak in de jaren waarin deze speelde? Wat was haar betekenis voor sociale bewegingen in de VS?*

Zinn: Het belangrijke van de Sacco en Vanzetti-zaak is, dat deze niet lang na het einde van de Eerste Wereldoorlog speelde, toen het land nog helemaal in een sfeer leefde die door de oorlog was ontstaan. Er heerste een stemming waarin de regering jacht maakte op radicalen. In 1919, direct na de oorlog, vonden de *Palmer-raids* plaats en duizenden mensen die niet in de VS waren geboren, werden opgepakt en zonder proces gedeporteerd, zonder behoorlijk proces. Het is vergelijkbaar met wat er vandaag de dag gebeurt: mensen die niet het staatsburgerschap bezitten, kunnen worden opgepakt en vastgehouden worden, zonder dat iemand iets van of over hen hoort.
Het was een door de oorlog getekende sfeer. Op het moment dat het proces tegen Sacco en Vanzetti plaatsvond, kwamen er nog steeds lijken van Amerikaanse gesneuvelde soldaten terug uit Europa. Er hing een patriottische sfeer. Om precies te zijn, het proces vond zeer kort na Memorial Day plaats. Memorial Day was een vaderlandslievende gebeurtenis en in dit geval, nog in een soort oorlogsstemming. Het belangrijke in hun geval is niet de vraag of ze schuldig of onschuldig waren – op het proces werd dat absoluut niet duidelijk, en ik weet niet of het ooit wel duidelijk wordt – maar dat het de ware aard van het rechtssysteem in de VS onthulde, een systeem dat altijd oneerlijk is geweest tegenover vreemdelingen, tegenover de minder bedeelden, tegenover radicalen. Een systeem dat juist in tijden van oorlog kwade, politionele trekken krijgt.
Ik zou willen zeggen dat hun zaak vooral belangrijk is omdat het één van

veel soortgelijke zaken in de Amerikaanse geschiedenis is. Ik denk aan de Haymarket-affaire in 1886, ik denk aan de zaak van Tom Mooney en Warren Billings,[3] die gedurende de oorlog plaatsvond. Ik denk aan wat er later gebeurde na de Tweede Wereldoorlog, de Rosenberg-zaak,[4] die opmerkelijk genoeg begon net na de communistische overwinning in China, zoals de zaak Sacco en Vanzetti net na de bolsjevistische revolutie aanving. En dan, als we in onze tijd belanden, denk ik aan de zaak van Mumia Abu-Jamal.[5]
Met andere woorden, voortdurend zijn er in de Amerikaanse geschiedenis bepaalde ernstige zaken die in de rechtzaal beslist worden in een sfeer die niet bevorderlijk is voor een eerlijke behandeling van donkere mensen, radicalen, van illegalen, van armen. En ik denk dat de Sacco en Vanzetti-zaak in dat rijtje thuishoort.

Kolhatkar: *Destijds waren er veel radicale activisten en schrijvers die zich verenigden om Sacco en Vanzetti te steunen, waaronder Upton Sinclair, die een roman schreef,* Boston, *gebaseerd op de zaak, en waarvoor u voor de heruitgave het voorwoord schreef. Kunt u uitleggen waarom zoveel mensen zoals Upton Sinclair zich voor de zaak Sacco en Vanzetti inzetten en, in zekere zin, hun geloofwaardigheid op het spel zetten voor de onschuld van deze twee mannen?*

Zinn: Ik denk dat ze voor hen opkwamen omdat ze zagen dat ze geen eerlijk proces kregen. Dat wil zeggen, zelfs, als zij niet met zekerheid konden zien dat ze onschuldig waren. Al dit soort zaken is gecompliceerd en om in al dit soort gevallen te kunnen vaststellen of iemand schuldig of onschuldig is, zou je een deskundige in ballistische bewijzen moeten zijn, zou je een diepgaand onderzoek naar alle feiten in de zaak moeten doen en zelfs dan ben je nog niet zeker. Dus wat deze bekende mensen samenbracht, literaire figuren, mensen uit de kunstwereld, rechtsdeskundigen zoals Felix Frankfurter – een hoogleraar van Harvard, die pleitte voor Sacco en Vanzetti – wat hun samenbracht was, dat ze begrepen dat – schuldig of onschuldig – Sacco en Vanzetti terecht stonden, niet omdat ze wel of niet een roofoverval en een moord in South Braintree zouden hebben gepleegd, maar omdat ze dwarsliggers waren, omdat ze radicalen waren, hun namen al op de lijsten van het Departement van Justitie voorkwamen en omdat er op dat moment een jacht op anarchisten plaatsvond.
Het proces in ogenschouw nemend, de vooringenomenheid van de rechter, kijkend naar de autochtoon-Amerikaanse jury, naar het feit dat in de rechtzaal een tolk voor Sacco en Vanzetti moest vertalen en constaterend dat in de rechtzaal een sfeer van diepgewortelde vooringenomenheid hing tegen deze vreemdelingen, deze anarchisten, deze schoenmaker en visventer – het zijn dit soort omstandigheden die de sympathie wekken van mensen met een kritische geest, van iedereen die liberaal, progressief of radicaal dacht, en die wist dat de Amerikaanse samenleving, met name in haar rechtssysteem, geen eerlijk spel speelde met mensen als Sacco en Vanzetti.

Kolhatkar: *Wat was uw eerste reactie op het bericht in de* Los Angeles Times *(24 december 2005) dat iemand in Orange County, Californië, blijkbaar een brief had ontdekt waarin Upton Sinclair, op basis van een gesprek met hun advocaat, schrijft dat*

Sacco en Vanzetti schuldig waren?

Zinn: Tja, mijn eerste reactie was, ik ga niet onmiddellijk beweren dat de brief een vervalsing is of zoiets. Ik heb nooit gezegd dat ik met zekerheid wist of Sacco en Vanzetti schuldig of onschuldig waren. Mijn eerste reactie was dat het mogelijk is dat deze brief een overtuigend bewijsstuk is met betrekking tot hun schuld, maar aan de andere kant ben ik er niet zeker van. Ik bedoel, een brief die Upton Sinclair schreef op basis van een gesprek met één van hun advocaten, ik geloof niet dat dit een overtuigend bewijs is van hun schuld. Ik wil maar zeggen, ze hadden meer advocaten naast Fred Moore, waarvan Upton Sinclair beweert dat hij die hierover gesproken heeft.

Kolhatkar: *Er was toch ook een bekentenis van een Portugese immigrant [Celestino Madeiros]?*

Zinn: Zeker, er was een bekentenis van iemand anders, die zei dat hij de bende kende die de overval had georganiseerd. En eigenlijk was er zoveel bewijs dat hun schuld in twijfel werd getrokken: het feit dat je voor deze overval, voor hen geen motief kan vinden, ze hadden geen strafblad, ze hadden niet eerder met overvallen meegedaan. Als zij de geldloper hebben beroofd, waar is dan het geld gebleven, wat is ermee gebeurd? In de situatie van toen, had het geld ergens moeten opduiken. Er is geen aanwijzing dat zij geld in bezit hadden, dat ze ergens hebben gedumpt.
Er waren zoveel elementen in de zaak die twijfel opriepen over hun schuld. Het feit dat zij in het openbaar, tot het einde toe, hun onschuld volhielden, ook naar mensen die dicht bij hun stonden; de gedachte dat één van hen zich tegenover één van hun advocaten schuldig zou verklaren, lijkt me, nou…, niet onmogelijk, maar behoorlijk onwaarschijnlijk.

Kolhatkar: *Ik wil iets citeren uit het onderzoek dat Sinclair blijkbaar deed voor zijn roman* Boston, *met name over zijn scepsisme met betrekking tot de anarchistische idealen van de twee mannen, met name Vanzetti. Sinclair schreef: 'Vanuit diverse bronnen kreeg ik de overtuiging dat Vanzetti niet de pacifist was zoals hij door de propaganda van de verdediging werd voorgesteld. Hij had, zoals zoveel fanatici, een tweeledige persoonlijkheid, en wanneer het sociale conflict hem raakte, was hij een gevaarlijk man.'*
Wat is uw antwoord op de vraag dat deze mannen wellicht geen moordenaars waren, maar ook zeker geen pacifisten?

Zinn: Ze waren geen pacifisten. Daar twijfel ik niet aan. En anarchisten, op dat moment in de geschiedenis, zowel in Europa en de VS, waren over het algemeen geen pacifisten. Waarmee ik wil zeggen, ze geloofden niet in oorlogen die door kapitalistische regeringen werden uitgevochten, maar ze waren geen pacifisten, in de zin dat ze geweld voor een zaak afwezen. Immers, niet lang daarvoor had de anarchist Alexander Berkman geprobeerd de industrieel Henry Clay Frick te vermoorden, dus ik wil zeker niet beweren dat ze pacifisten waren. Maar te begrijpen dat anarchisten, die geen pacifisten waren, bereid waren geweld te gebruiken voor een maatschappelijk doel, dat is iets anders dan het geweld tegen een bewaker, geweld gekoppeld aan een roofoverval. Dat is niet de vorm van

politiek geweld waartoe een anarchist zich zou lenen.

Kolhatkar: *Het ondersteunen van politieke gevangenen is niet ongebruikelijk, u noemde de zaak van Mumia Abu-Jamal. Recent nog, hier in Californië is Stanley Tookie Williams geëxecuteerd,*[6] *veel mensen geloofden in zijn onschuld. Welk risico nemen progressief denkenden wanneer zij politieke gevangen steunen, omdat immers altijd de kans bestaat dat dat de persoon die je verdedigt, wel schuldig blijkt te zijn? Wat dan?*

Zinn: Ik zou willen aanvoeren dat, zelfs als de persoon die je verdedigt, schuldig blijkt te zijn, dat niet noodzakelijkerwijs de reden uitvlakt waarom je voor deze persoon opkwam. Ik zeg dat in relatie tot mijzelf en Mumia Abu-Jamal. Ik bedoel, hoeveel mensen die het voor hem opnamen, weten werkelijk wat er gebeurd is op die avond toen een politieman werd gedood? Hoeveel mensen weten daarvan de details? Het is onmogelijk precies te weten wat er is gebeurd. De reden dat mensen voor hem opkwamen blijft zelfs als je er achter komt dat hij schuldig was. Misschien heeft hij geen eerlijk proces gehad om uit te vinden of hij schuldig of onschuldig was.
Dat staat nog los van het vraagstuk van de doodstraf, want naast de vraag of het juridische systeem juist mensen straft die zwart, arm en radicaal zijn – allemaal van toepassing op Mumia Abu-Jamal – denk ik dat mensen voor Mumai Abu-Jamal zouden moeten opkomen, omdat hij ter dood werd veroordeeld en iedereen die tegen de doodstraf is, zou daar tegen moeten zijn.

Kolhatkar: *Wat vindt u van de rechtse reactie op het nieuws over de veronderstelde brief van Upton Sinclair? Met name, de conservatieve columnist Jonah Goldberg schreef, na het oorspronkelijke artikel, in de* LA Times *een commentaar getiteld* The Clay Feet of Liberal Saints*. En hij citeert mensen als Mumia Abu-Jamal. Jonah Goldberg neemt de Sacco en Vanzetti-zaak en zeker de onthullingen van de Upton Sinclair-brief letterlijk, om te proberen progressieve beweegredenen als leugens en mythevorming te bestempelen.*

Zinn: Ja, natuurlijk. Het is begrijpelijk dat een rechts iemand die er van uitgaat dat mensen ter linkerzijde fout zitten, bovenop een stuk bewijs als dit springt. Maar zoals ik al zei, er zijn vraagtekens te plaatsen, zoals dat al eerder gebeurd is. De vraag of ze schuldig of onschuldig waren, verzwakt op geen enkele wijze de liberale of radicale zaak – en dat is de cruciale factor – voor het argument dat justitie in dit land niet gelijkwaardig oordeelt wanneer het gaat om gekleurde mensen, arme mensen en immigranten. Die fundamentele kritiek op het systeem, zoals liberalen en radicalen die hebben, blijft rotsvast overeind, ongeacht wat ook de schuld of onschuld van iemand in een bepaalde situatie is.

Kolhatkar: *Stel dat de Upton Sinclair-brief authentiek is, had Upton Sinclair de onthulling die hij had gevonden, geheim moeten houden of juist openbaar moeten maken?*

Zinn: *Boston* is een roman, en juist dat kan de zaak ingewikkelder maken, maar ik denk niet dat hij die brief geheim had moeten houden. Ik denk dat hij er eerlijk over had moeten vertellen. Maar tegelijkertijd had hij de brief in de context moeten plaatsen zoals ik die heb geschetst. Hij had niet moeten aannemen dat de informatie die hij van deze advocaat had gehoord, een overtuigend

bewijs was van hun schuld. Immers, hij kreeg deze uit de tweede hand. Hij weet niet wat Sacco en Vanzetti tegen hun advocaat gezegd hebben en of de advocaat dat als een schuldbekentenis heeft opgevat. Het is een heel wankel stuk bewijs. Toch moet het niet weggestopt blijven, Sinclair had het niet moeten achterhouden, hij had het rationeel moeten benaderen en het de juiste plaats moeten geven tussen de vele andere bewijsstukken. Niet als definitief bewijs. Van meer belang is het grotere gegeven: rechtvaardigheid tegenover mensen als Sacco en Vanzetti.

Kolhatkar: *Zelfs als we aannemen dat de brief authentiek is?*

Zinn: Ja, zelfs als we dat aannemen.

NOTEN

(1) Vertaling, bewerking en noten: Martin Smit – (2) Het programma *Uprising* wordt gemaakt door Gabriel San Roman en Sonali Kolhatkar. Het radiostation PFPK Pacifica Radio is gelieerd aan World Prout Assembly, een ecologische, humanitaire, coöperatieve organisatie in de VS. Het interview met Howard Zinn is te beluisteren op www.uprisingradio.org – (3) De socialistische vakbondsactivisten Tom Mooney en Warren Billings werden in 1916 gearresteerd op verdenking van het plegen van een bomaanslag en veroordeeld tot ophanging. De straf werd door president Woodrow Wilson omgezet in levenslang. Na omvangrijke acties en publieke druk werd erkend dat Mooney onschuldig was en werd hij in 1938 vrijgelaten. Billings werd na veel campagne van Mooney, in 1939 vrijgelaten. – (4) Julis en Ethel Rosenberg werden in 1953 geëxecuteerd, veroordeeld voor spionage voor de Sovjet Unie. Zij zouden geheimen over de Amerikaanse atoombom hebben doorgespeeld. Ook dit proces kent uiterst discutabele kanten. De schuld van de Rosenbergs is nooit overtuigend bewezen. Het vond plaats in een periode waarin jacht gemaakt werd op communisten, midden in de Koude Oorlog, een situatie vergelijkbaar met de sfeer tijdens het Sacco en Vanzetti-proces. – (5) Mumia Abu-Jamal (geboren als Wesley Crook, 1954), journalist en politiek activist, actief voor de rechten van de zwarte bevolking in de VS. In 1981 ter dood veroordeeld voor het doodschieten van een politieagent. Omstandigheden van het gebeuren zijn onduidelijk, maar velen zijn van mening dat Abu-Jamal geen eerlijk proces heeft gehad en dat hij veroordeeld is vanwege zijn activisme en niet direct vanwege zijn eventuele betrokkenheid bij de schietpartij. Sinds 1982 zit hij in de dodencel in Pennsylvania. Hij schreef o.a. het boek *Live on Death Row*, over zijn ervaringen in de gevangenis. Er wordt nog steeds actie gevoerd voor herziening van zijn proces. – (6) Stanley Tookie Williams (1953-2005), bendeleider in Los Angeles, in 1981 ter dood veroordeeld wegens vier moorden tijdens diverse overvallen, waarvan hij verklaarde deze niet te hebben gepleegd. Bracht jarenlang in eenzame opsluiting door, schreef een aantal kinderboeken, en bracht vanuit de cel de vrede tot stand tussen twee rivaliserende bendes in Los Angeles. Werd daarvoor een aantal malen genomineerd voor de Nobelprijs voor de Vrede. Ondanks actie en petities van bekende figuren als Snoop Dogg, Jamie Foxx en Jesse Jackson, weigerde gouverneur Arnold Schwarzenegger gratie te verlenen en werd Williams in 2005 met een dodelijke injectie geëxecuteerd.

VOOR ALTIJD DE MARTELAREN VAN BOSTON

Literatuur en kunst over Sacco en Vanzetti

Martin Smit

I

Say, there, did you hear the news,
Sacco worked at trimming shoes,
Vanzetti was a peddling man,
Pushed his fish cart with his hands,

Judge Thayer told his friends around,
He would cut the radicals down,
Anarchist bastards was the name,
Judge Thayer called these two good men

Woody Guthrie

Het Sacco en Vanzetti-proces, hun executie en dood, leverde een stroom van publicaties op: tienduizenden artikelen en een honderdtal boeken: romans, studies, procesverslagen en onderzoeken. Wereldwijd moet het aantal brochures in de honderden lopen. Bovendien inspireerde de zaak menigeen tot kunstuitingen als hout- en linoleumsnedes, muurschilderingen en tekeningen. Daarnaast is er muziek, zijn er toneelstukken, romans, een speelfilm, een opera, een documentaire en zelfs een musical over Sacco en Vanzetti. Dit alles dateert niet alleen uit de jaren rond de executie, maar beslaat een periode van ruim tachtig jaar. In vogelvlucht een overzicht.

Al tijdens de jaren na hun veroordeling en vóór hun executie verschenen over Sacco en Vanzetti de eerste studies. De auteurs ervan plaatsten vraagtekens bij de gang van zaken tijdens het proces, constateerden dat aanklager en rechter vooringenomen waren en spraken hun twijfels uit over sommige getuigenverklaringen en over de ballistische bewijzen.

De procesverslagen gemaakt door justitie omvatten duizenden pagina's in meerdere delen en zijn door deze omvang nauwelijks toegankelijk. De jurist Felix Frankfurter maakte al in februari 1927 een verslag van de procesgang in een overzichtelijke uitgave, *The Case of Sacco and Vanzetti*, waarin hij zo zijn bedenkingen heeft bij de '*consciousness of guilt*,' op basis waarvan Sacco en Vanzetti werden veroordeeld. Hij komt tot de conclusie dat de argumentatie van Judge Thayer aan alle kanten rammelt en juridisch eigenlijk onhoudbaar is.

Arthur Müller Lehning gebruikte het boek van Frankfurter als basis voor zijn brochure *De feiten en beteekenis van de zaak Sacco en Vanzetti* (N.V. Cohen's Boekhandel, zomer 1927, oplage tienduizend exemplaren, tweede druk najaar 1927). Deze enige oorspronkelijke Nederlandse publicatie van enige omvang over de zaak, droeg in samenhang met de activiteiten van het Landelijk Comité voor Vrijlating van Sacco en Vanzetti, aanzienlijk bij tot bekendheid over de zaak in Nederland.

Schrijver John Dos Passos, die in 1920 zijn eerste roman had gepubliceerd, schreef kort voor de executie het rapport van het Sacco and Vanzetti Defense Committee over het proces: *Facing the Chair: The Story of the Americanization of Two Foreign Born Workmen*. In dit boek analyseert Dos Passos de Red Scare, beschrijft hij het leven van Sacco en Vanzetti en poogt hij aan te tonen dat de aanklacht een *frame-up* was. In zijn latere roman *U.S.A.* speelt de nasleep van de zaak Sacco-Vanzetti een belangrijke rol.

Niet lang na de dood van Sacco en Vanzetti verscheen de vuistdikke roman *Boston, A Novel* van Upton Sinclair (New York, 1928), waarin de auteur de Italiaanse gemeenschap in Boston tot leven brengt en het proces op de voet volgt (in het Nederlands verschenen als *De martelaren van Boston*, N.V. Ontwikkeling, Amsterdam 1929). Sinclair gebruikt weliswaar fictieve personages in zijn portret van de Italiaanse gemeenschap, maar zijn beschrijving van het proces en alle verwikkelingen is zeer accuraat.

Frankfurter, Dos Passos en Sinclair stellen dat van een eerlijk proces geen sprake is geweest. Zij geloven in de onschuld van beide mannen. Maar de schuldvraag zou nog jaren een twistpunt blijven tussen diverse partijen en eigenlijk duurt de discussie erover voort tot op de dag van vandaag.

Na tientallen jaren van relatieve stilte in die discussie – de VS worstelden met de depressie van de jaren dertig, daarop volgden de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog – laaide in het begin van de jaren zestig de discussie weer op. Dat is – behalve aan het veranderende klimaat – voornamelijk te danken aan het onderzoek van auteur Francis Russell, die voor zijn boek *Tragedy in Dedham* (New York, 1962) een nauwkeurige reconstructie van de hele affaire wilde maken.

Velen verwachtten dat het boek eindelijk uitsluitsel over de schuldvraag zou geven en Sacco en Vanzetti voor eens en altijd zou vrijpleiten. Russel kreeg dan ook medewerking van vroegere leden van het Sacco and Vanzetti Defense Committee en andere aanhangers van de onschuld-theorie. In plaats daarvan bleek hij juist te willen aantonen dat Sacco schuldig was en Vanzetti niet. Zijn aanwijzingen hiervoor zijn echter niet controleerbaar en zijn verdere bewijsvoering is flinterdun. In *Sacco & Vanzetti, The Case Resolved* (New York, 1986) doet Russell later deze kreupele argumentatie nog eens dunnetjes over. Het resultaat is een onsamenhangend boek met allerlei haken en ogen: Russell weet zijn stelling nergens met substantiële bewijzen te onderbouwen.

II

Herbert B. Ehrmann, één van de laatste advocaten van Sacco en Vanzetti, deed minutieus onderzoek naar de overvallen en het proces. Zijn *The Case That Will Not Die, Commonwealth vs. Sacco and Vanzetti* (Boston, 1969) gaat diep in op de juridische aspecten. Het is een gedetailleerd verslag van de pogingen van de advocaten om het leven van Sacco en Vanzetti te redden, geschreven door iemand die er direct bij betrokken was. In hun onderzoek – uit 1927 – gaan Ehrmann en zijn collega's als ware privédetectives te werk: ze verrichten onderzoek op alle locaties die in de zaak een rol spelen en weten niet eerder gehoorde getuigen op te sporen. Uiteindelijk kunnen ze met aan waar-

schijnlijkheid grenzende zekerheid, aangeven wie de ware daders van de overval waren: de in de omgeving van Boston opererende Morelli-gang. De leden van de bende bleken inmiddels met de noorderzon vertrokken… Hoewel de afloop van het boek voor de lezer bekend is, leest het als een zenuwslopende thriller.

De zaak Sacco en Vanzetti moet gezien worden tegen de achtergrond van de Italiaanse anarchistische beweging in de VS, stelt historicus Paul Avrich in *Sacco and Vanzetti, The Anarchist Background* (Princeton, 1991). Op treffende wijze beschrijft hij de jeugd van Sacco en Vanzetti, hun werk, familieleven, anarchistische contacten, vrienden en de anarchistische theorie – onderwerpen waar in andere studies over de zaak vaak snel aan voorbij wordt gegaan. Hij volgt het spoor van bepaalde personen uit de anarchistische beweging, geeft gedetailleerd gebeurtenissen weer, ontrafelt onopgehelderde connecties en schetst een schilderachtig, maar indringend beeld van de Italiaanse anarchistische gemeenschap in de VS in de eerste twee decennia van de vorige eeuw.

Avrich brengt de verschillende stromingen – die van Carlo Tresca en van Luigi Galleani – en hun conflicten in kaart, en tevens de diverse tijdschriften, anarchistische picknicks, stakingen en sprekers, de militante vleugel en de bommenfabriekjes. In deze Italiaanse gemeenschap waren anarchisme en dagelijks leven onlosmakelijk met elkaar verbonden en dat gold ook voor Sacco en Vanzetti. Avrich rekent af met het onschuldige, vredelievende imago van beide mannen: het waren militante anarchisten. Vanzetti was actief betrokken bij de fabricage van bommen en mogelijk ook bij plaatsing ervan. Beide mannen realiseerden zich dat zij veroordeeld werden vanwege hun anarchistische overtuiging en bovendien waren zij waarschijnlijk op de hoogte van de identiteit van de ware daders van de bewuste overval, reconstrueert Avrich. Door onwetendheid te veinzen en de waarheid te verzwijgen, probeerden ze de beweging en hun kameraden te ontlasten.

Ook Avrich wijst (leden van) de Morelli-gang als de ware daders van de overval aan en hij weet te ontrafelen hoe het hen verder is gegaan. Daarnaast geeft hij een ontluisterend beeld van de gebrekkige wijze waarop de politie onderzoek deed naar Italiaanse militante anarchistische groeperingen. De vrijgegeven FBI-dossiers over Sacco en Vanzetti illustreren het door Avrich geschetste beeld van de Italiaanse anarchistische beweging en van het politie-onderzoek.[1]

Dat de veroordeling van Sacco en Vanzetti mede lijkt te zijn ingegeven door vastgeroeste vijandige vooroordelen in de VS tegen (Italiaanse) immigranten, beschrijft Roberta Strauss Feuerlicht in *Justice Crucified, The Story of Sacco and Vanzetti* (New York, 1977). Zij weet bovendien nog levende familie van Sacco en Vanzetti op te sporen en citeert uitgebreid uit niet eerder gepubliceerde brieven van de laatste.

III

Ook Bruce Watson komt in het twee jaar geleden verschenen *Sacco & Vanzetti, The Men, the Murders, and the Judgement of Mankind* (New York, 2007, besproken in *de AS* 161/162), tot de conclusie dat vooroordelen tegen immigranten de achtergrond vormden voor de veroordeling van Sacco en Vanzetti. Hij vergelijkt de houding van de publieke opinie in de VS van toen, met de wijze waarop momenteel Mexicaanse immigranten

worden bejegend. Zijn epiloog is zeer de moeite waard: hij beschrijft hoe het met diverse personen in de zaak verder is gegaan en hoe ze op de zaak terugkijken.

Watson blijft na zijn degelijk overzicht van de zaak worstelen met de schuldvraag, en in zijn verdere betoog weet hij niet tot een bevredigende slotsom te komen. Dat is merkwaardig, gezien het feit dat in *Postmortem, New Evidence in the Case of Sacco and Vanzetti* (Massachusetts, 1985), William Young en David Kaiser haarfijn, met harde bewijzen, aantonen dat Sacco en Vanzetti onmogelijk bij de overval in South Braintree betrokken kunnen zijn geweest. Young en Kaiser tonen aan dat er tijdens de ballistische proeven met het pistool van Sacco is gerommeld. Met een bewijs op papier tonen zij tevens aan dat Vanzetti de dag van de overval onmogelijk in Braintree geweest kan zijn: een bewijs waarmee de door aanklager Katzmann terzijde geschoven getuigenverklaringen ten gunste van Vanzetti, alsnog worden ondersteund.

De *Times Literary Supplement* schreef na verschijning van het boek, dat aanhangers van de theorie dat Sacco en Vanzetti onschuldig zijn, zich nu niet meer hoeven te verdedigen. Zij die Sacco en Vanzetti wél schuldig achten, moeten dat dan maar bewijzen.

IV

Hoe tussen 1921 en 1927 het Defense Committee erin slaagde de zaak te doen uitgroeien tot een affaire die overal ter wereld de gemoederen in beroering bracht, beschrijft Moshik Temkin in het recente *The Sacco-Vanzetti Affair, America on Trial* (Yale University Press, New Haven & London 2009). Al in een vroeg stadium stuurde advocaat Moore brieven over de zaak naar senatoren, journalisten, vakbondsleiders en andere publieke figuren, in de hoop hen voor de zaak te interesseren en hen te bewegen hun invloed aan te wenden. Ook beschrijft hij hoe elders in de wereld op de zaak werd gereageerd, met name in Frankrijk.

Dat de zaak juist daar op een enorme belangstelling kon rekenen, voert Temkin terug op de Dreyfus-affaire, die een wig dreef in de Franse samenleving. Niet alleen in Parijs, ook in andere steden werden aanslagen gepleegd op Amerikaanse ambassades en vonden grote demonstraties plaats (In de eerder genoemde FBI-dossiers wordt uitgebreid verslag gedaan van deze activiteiten. Ook een verslag over Nederlandse protesten bevindt zich in deze dossiers). Temkin beschrijft verder hoe een bont gezelschap van wereldleiders, kunstenaars, schrijvers, de paus, Dreyfus, Einstein en zelfs Mussolini verzoeken richtten tot gouverneur Fuller om de executie niet door te laten gaan en hij schetst hoe rechts Amerika op de zaak reageerde. Het boek van Temkin is een uitstekende studie, niet naar de zaak zelf – die is elders uitgebreid beschreven – maar naar de wereldwijde reacties, de doorwerking in de Amerikaanse samenleving en de wijze waarop Sacco en Vanzetti de geschiedenis zijn ingegaan.

Postmortem-auteur David Kaiser komt ook aan het woord in de uitstekende documentaire *Sacco and Vanzetti* (2006) van Peter Miller (zie *de As* 161/162), waarin de regisseur aan de hand van citaten uit brieven, interviews met historici, authentieke beelden van demonstraties en oude bioscoopjournaals, en door betrokkenen aan het woord te laten, in het korte bestek van anderhalf uur de zeven jaar durende zaak correct

en overzichtelijk weet weer te geven. De kijker kan maar één conclusie trekken: Sacco en Vanzetti waren onschuldig. Singer-songwriter Arlo Guthrie sluit de documentaire af met een door zijn vader Woody Guthrie geschreven song over Sacco en Vanzetti.

V

Woody Guthrie (1912-1967), auteur van duizenden songs, schreef vooral over de mensen waarvoor hij optrad: land- en fabrieksarbeiders, zwervers, onderdrukten, immigranten en werklozen. Hij schreef honderden nummers over vakbondsidealen, leef- en werkomstandigheden van Amerikaanse arbeiders, ageerde tegen honger en armoede, tegen klassejustitie en tegen oorlogsprofiteurs en hij speelde op bijeenkomsten van de IWW. Zijn in 1946 verschenen *Ballads of Sacco and Vanzetti* (op cd verkrijgbaar) is een eerbetoon aan beide Italiaanse anarchisten, aan de strijd die geleverd is om de mannen vrij te krijgen en tegelijkertijd een forse kritiek op het rechtssysteem en zijn vertegenwoordigers – met name rechter Thayer en aanklager Katzmann, die de veroordeling op hun geweten hebben, krijgen er stevig van langs.
Uit de songs van Guthrie spreekt een enorme sympathie voor Sacco en Vanzetti. De teksten zijn eenvoudig, maar zeer oprecht. Guthrie zingt met respect en bewondering voor hen: *Oh Sacco, I just want to sing your name…* Soms benadert hij de zaak op nogal laconieke wijze: *Vanzetti told the workers 'Organize!'/And on the electric chair he dies.* Bijna twintig jaar na dato realiseert Guthrie zich dat het onrecht weliswaar is geschied en niet meer is terug te draaien, maar zijn boosheid is er echter niet minder om.

Woede, verontwaardiging en verdriet over de dood van Sacco en Vanzetti, inspireerde de Amerikaanse kunstenaar Ben Shahn (1898-1969) tot meerdere kunstwerken over beide anarchisten. Behalve een bekende linoleumsnede, afgedrukt op veel boek- en tijdschriftenomslagen, vervaardigde hij een serie van vijf schilderijen van Sacco en Vanzetti en hij ontwierp een vijftien meter lang mozaïek voor een muur van de universiteit van Boston, waarin de hele tragedie wordt uitgebeeld.
De Italiaanse regisseur Giuliano Montaldo maakte in 1972 een speelfilm over de zaak, simpelweg getiteld *Sacco and Vanzetti*. Het is een acceptabele en bij vlagen indrukwekkende samenvatting van de affaire. De muziek is van Ennio Morricone, met teksten en zang van Joan Baez. Een zwak fragment in de film is de te lang uitgesponnen executiescène, die door de zwaar aangezette muziek een dramatische lading meekrijgt, waardoor deze bijna komisch dreigt te worden. De song *Here's to You, Nicola and Bart* van Joan Baez, was in dat jaar zelfs een kleine hit. Het nummer is een eerbetoon aan de strijdbaarheid van beide mannen.
Songs uit de film werden in de jaren zeventig door verschillende artiesten opgenomen, van het onbekende Franse duo Jo Ann & Barry (*Here's to You*, 1971) tot Georges Moustaki en Les Compagnons de la Chansons (*La Marche de Sacco et Vanzetti*, 1972). Overtuigender echter zijn de uitvoering van Guthrie's *Sacco and Vanzetti* door de Ierse singer-songwriter Christy Moore (van de legendarische groep Planxty, op het album *The Time has Come*) en het ontroerende *Facing the Chair* van Andy Irvine (ook ex-Planxty) op Patrick Street No. 2, waarin hij zich verplaatst in de persoon

Vanzetti, die afscheid neemt van zijn kameraden, zijn Plymouth en zijn Boston.
Misschien wel de meest ontroerende song met betrekking tot Sacco en Vanzetti is de door Pete Seeger gezongen versie van de afscheidsbrief van Sacco aan zijn zoon Dante, het laatste nummer op de plaat van Woody Guthrie.

VI

Een volledige opsomming van alle gezongen en geschreven kunstwerken over Sacco en Vanzetti valt onmogelijk te geven. Alleen in de twee decennia na 1927, verschenen in de VS al 144 gedichten, zes toneelstukken en acht romans over Sacco en Vanzetti. Vermeldenswaard zijn nog het toneelstuk *Winterset* van Maxwell Anderson, losjes gebaseerd op de zaak en later verfilmd (1936), en de roman *The Passion of Sacco and Vanzetti* (1954) van Howard Fast.
Dat de zaak bijna dertig jaar later nog tot een controverse kon leiden, bleek in 1956, toen de Amerikaanse tv-netwerken het toneelstuk *The Male Animal* van James Thurber – over een schoolklas die een tekst van Vanzetti te lezen krijgt – weigerden uit te zenden.
Het televisiespel *De zaak Sacco-Vanzetti* van de Amerikaanse schrijver Reginald Rose, in 1966 door de Vara uitgezonden, met Henk van Ulsen en Wies Andersen in de hoofdrollen, leidde voor zover bekend niet tot discussie in Nederland. In een omslagartikel in de Varagids kreeg Arthur Lehning zelfs de mogelijkheid uitgebreid op de zaak terug te kijken.[2]
Muziek en toneel over Sacco en Vanzetti, dan moet ook een musical kunnen, zullen de Belgische schrijvers Frank van Laecke en Paul Berkenman gedacht hebben. Hun musical *Sacco en Vanzetti* werd in 1996 gespeeld door het Koninklijk Ballet van Vlaanderen. Over de opvoering waren de meningen verdeeld: het ontlokte *de Volkskrant* de kop 'Musical is zo dood als Sacco en Vanzetti zelf.'
Een opera over Sacco en Vanzetti kwam er ook. Anton Coppola, een oom van filmregisseur Francis Ford Coppola, bracht in 2001 *Sacco and Vanzetti* op de planken: veertien muzikale bedrijven, met twintig acteurs, in een drie uur durende voorstelling.

VII

Overal ter wereld circuleerden in de jaren na 1927 plannen voor monumenten of standbeelden, maar veel is er niet gerealiseerd. Een Amerikaanse kunstenaar maakte een op Mount Rushmore geïnspireerde plaquette van Sacco en Vanzetti, die hij jaar na jaar tevergeefs aanbood aan het gemeentebestuur van Boston. Jaren later, na de dood van de kunstenaar, verdween het kunstwerk in een depot, maar sinds enige jaren hangt de plaquette in de openbare bibliotheek van Boston.
In Nederland zamelde het Sacco en Vanzetti-comité na de executie geld in voor een monument. Het comité verdween geruisloos, en een monument kwam er niet. Sacco en Vanzetti zijn wél, als centrale figuren, terug te vinden op de muurschildering Geloof, die deel uitmaakt van de triptiek Geloof, Hoop en Liefde van Chris Lebeau, op de linker zijwand van de Oud-Katholieke kerk aan de Cronesteinkade in Leiden, gemaakt in de jaren 1928-1931.
Eén monument voor Sacco en Vanzetti is er wél gekomen. Het staat in Torremaggiore, de geboorteplaats van Sacco. In 1998 plaatste Fernanda Sacco, een nicht van Nicola Sacco, daar de as

van haar oom in een nieuw monument bij de ingang van de plaatselijke begraafplaats. En in Villafeletto, de geboorteplaats van Vanzetti, leidt de Via Sacco-Vanzetti naar het geboortehuis van Vanzetti.
Op de begraafplaats van Villafeletto is in het familiegraf van de Vanzetti's, de urn met as van Vanzetti ingemetseld. In 1977 voerden Italiaanse anarchisten tevergeefs actie om het gemeentebestuur van Villafeletto te bewegen de naam van het stadje te wijzigen in Villa Vanzetti.

NOTEN

(1) Deze 2189 pagina's tellende FBI-dossiers over Sacco en Vanzetti (met nogal wat doorgestreepte namen en passages), zijn natuurlijk al door veel historici doorgespit. Voor de zaak zelf zullen deze dossiers geen nieuwe feiten opleveren, ze bevatten vooral materiaal over de protesten in de wereld, met name in de VS in de jaren 1921-1927 en over de wijze waarop de FBI poogde de protestbeweging te infiltreren en in kaart te brengen. Deze FBI-dossiers zijn op cd-rom verschenen en te bestellen via http://www.paperlessarchives.com/ – (2) Blijkbaar had het boek van Russell ook in Nederland de belangstelling weer aangewakkerd. Naar aanleiding van de uitzending van het toneelstuk van Reginald Rose over Sacco en Vanzetti, schreef Rudolf de Jong voor Vrij nederland een overzicht van de zaak: 'Sacco en Vanzetti, de doodsstrijd is onze triomf', *Vrij Nederland*, 30 april 1966.

REACTIES EN DISCUSSIES

DOLGOFF OVER ZIJN OUDERS EN DE IWW

Op zaterdagavond 11 juli had in politiek café MKZ in Amsterdam een bijzondere bijeenkomst plaats als het om 'radicale geschiedenis' gaat. Spreker van de avond was Anatole Dolgoff, zoon van Esther en Sam Dolgoff die een belangrijke rol gespeeld hebben in de Amerikaanse anarchosyndicalistische beweging, de International Workers of the World (IWW).
Anatoles verhaal was chronologisch geordend, maar dwaalde regelmatig zijpaden in. Hij heeft geen pretenties om 'grote geschiedenis' te vertellen en bereikt met een persoonlijke verteltrant en veel anekdotes een misschien wel indringender schets.
Sam Dolgoff werd in 1902 ergens in een *shtetl* in Wit Rusland geboren maar emigreerde als peuter met zijn ouders naar de VS. Ze komen daar te midden van de straatarme joodse gemeente in de Lower East Side van New York terecht. 'Alle verhalen over rijke joden zijn bullshit, de meest joden leefden in extreme armoede.' Ze waren weliswaar joods, maar niet religieus. Net als zijn vader, wordt Sam Dolgoff huisschilder, en begint op elfjarige leeftijd te werken. Niet veel later hoort hij een socialist een toespraak houden op een zeepkist op straat en besluit dan bij de Young People's Socialist League te gaan, waar hij het nogal elitair vindt en ze hem vertellen dat hij 'anarchist' is. Na wat omzwervingen bij andere groepen, wordt hij in 1922 actief in de IWW. Eind jaren twintig ontmoet hij Esther Judith Miller, die Anatoles moeder wordt en minstens zo'n *tough nut* is als zijn vader.
Veel anarchistische beroemdheden heeft Anatole persoonlijk gekend, of anders zijn ouders wel en hoorde hij er verhalen over. Emma Goldman, bijvoorbeeld, en Bill Ross, die er bij was toen Emma's partner Ben Reitman in 1912 half dood geslagen werd in San Diego door een knokploeg die onder andere de letters IWW in zijn achterwerk brandde en hem met pek en veren bedekte. Ross vertelde hoe hij erbij gezeten heeft 'terwijl Emma de veren uit Ben z'n reet zat te plukken'. Ook werd hij door zijn vader meegenomen om Ben Fletcher in zijn nadagen op te zoeken, die als zwarte leider binnen de IWW in Philadelphia havenarbeiders organiseerde en baanbrekend werk heeft verzet, maar aan het eind van zijn leven volstrekt vergeten werd. Anatole is oud genoeg om ook Rudolf Rocker nog gekend te hebben, vertelt hij desgevraagd: 'We brachten de vakantie bij hen door en als tegenprestatie heeft mijn vader Rockers huis geschilderd'.
Het meest wonderbaarlijke is dat Sam en Esther naast hun uitputtende dagelijkse werk en de politieke activiteiten in de avond, de tijd vinden om zichzelf te scholen. Zonder opleiding maakt Sam Dolgoff zich zes talen meester en ploegt hij zich door alle anarchistische (en ook een flink aantal marxistische) standaardwerken heen. Sam Dolgoff stierf in 1990 op 88-jarige leeftijd. Esther overleed kort daarvoor. Tot het einde van hun leven bleven ze actief en stond hun huis open voor de jonge opkomende garde. Op zijn eigen wijze heeft zoon Anatole de fakkel overgenomen, en helpt hij het vuur brandend te houden.
Kees Stad
(Een uitgebreider verslag is te vinden op: www.devrije.nl)

CONCENTRATIEKAMPEN VOOR KINDEREN

In het aangrijpende en prachtig geschreven artikel van Hanneke Willemse in *de AS* 165/166 bevindt zich één zin, waarop ik moet reageren. Het is geen slak waarop ik zout wil leggen, maar het deksel van een nieuwe beerput, die inmiddels langs andere weg is geopenbaard. Het gaat om de terloopse mededeling dat kinderen van vaders uit 'linkse' gezinnen uit huis werden geplaatst en in rechtse gezinnen werden opgenomen. In feite is het veel erger: zij werden opgenomen in inrichtingen, die geleid werden door de JONS, de jeugdafdeling van de Falange. De dagelijkse leiding werd gevoerd door

autoritaire nonnen en falangistische jeugdleiders die driloefeningen hielden.

Over de geschiedenis van deze inrichtingen, *paracuellos de auxilo social* (kostscholen van maatschappelijk werk), heeft de striptekenaar Carlos Gimenez, die zelf in Jarama (vlak bij het huidige vliegveld Madrid) was geplaatst, een serie van zes delen gemaakt, waarvan het eerste in 1977 in het Nederlands onder de titel *Het gesticht* is uitgegeven door Espee Amsterdam. In Spanje spreekt men van 'concentratiekampen voor kinderen'. Vergeleken met Auschwitz-Birkenau moge dit overdreven zijn, maar de liefdeloze terreur en de achterlijkheid van het autoritaire systeem uit de jaren veertig worden er met een aangrijpend soort humor getekend.
Carlos Gimenes, bij stripofielen vooral bekend wegens zijn serie *Danny Futuro*, werkte in de jaren zeventig met Gotlib samen in het Franse blad *Fluide Glacial* en zette na de dood van Franco zijn 'memoires' over het regime voort. In Madrid wordt de serie *Paracuellos* in stripwinkels geramsjt, en in Nederland is *Het gesticht* ook wel eens goedkoop te vinden.
Jan Bervoets

UIT HET LAND VAN PROUDHON 10

Wie zich op het platteland van Frankrijk ophoudt en geen televisietoestel heeft, kan denken dat er rust heerst in 'de wereld'. Neem je dan een aantal nummers van het Franse anarchistische weekblad *Le Monde libertaire* door (zoals in dit geval de nummers 1542-1562; februari - juni 2009), dan besef je dat het om een betrekkelijke rust gaat. Want alleen al als 'lopende zaken' spelen: de problematiek van het 'gratis openbaar vervoer' (nummer 1559; zie de site: www.metro.samizdat.net); de agitatie tegen het regeren door angst te zaaien; de strijd tegen wetgeving ten behoeve van zogeheten veiligheidsmaatregelen die evenwel een stasi-staatssysteem helpen bevorderen : bespieden, controleren, afluisteren; het actievoeren tegen regelgeving die onderling hulpbetoon criminaliseert (het helpen van vreemdelingen 'zonder papieren'); het kritiseren van het zogenaamde duurzaam produceren in een kapitalistische systeem: 'minder vervuilen… om veel langer te kunnen vervuilen'. Dit alles is terug te vinden in de genoemde nummers van *Le Monde libertaire*.
Aandacht voor de 'crisis' is natuurlijk evenmin weg te denken uit haar kolommen. In dat kader een terugkeer van het onderwerp 'coöperatiewezen': in plaats van staatshulp aan banken coöperaties opzetten. Dat roept opvattingen omtrent dit onderwerp in herinnering, niet alleen die van Proudhon maar ook die van Kropotkin (zie nummer 1544, waarin opgenomen twee artikelen overgenomen uit het Engelse *Freedom*).
Over Kropotkin meer in de nummers 1543 en 1552. Ook andere oude libertairen komen aanbod : James Guillaume (nr. 1546), Simone Weil (nr. 1556), Henri Roorda (nr. 1552), Voltairine de Cleyre (nrs. 1557 en 1558). En wie voortaan de *Encyclopédie anarchiste* van de Franse anarchist Sébastien Faure (2893 pagina's, uitgegeven in 1934) wil raadplegen, kan voortaan terecht op internet. Alles is nog niet gedigitaliseerd, maar er is al heel wat te vinden; zie: www.encyclopedie-anarchiste.org (nr. 1554).
En verder? Al eerder heb ik blijk gegeven van mijn enthousiasme omtrent het nog niet zo lang bestaande anarchiserende Franse weekblad *Siné Hebdo*. Met veel beeldagitatie en naar verhouding weinig tekst wordt tegen alles aangeschopt wat de scribenten en cartoonisten niet aan de Franse maatschappij bevalt. En omdat de Europese maatschappijen een hoog uitwisselbaar gehalte hebben, is herkenning van de agitatie buiten Frankrijk zeer wel mogelijk.
Regelmatig vindt men er bovendien aandacht besteedt aan het anarchisme in een meer 'engere' zin, zoals in de nummers 28 en 30, waarin bijdragen over de Spaanse sociale revolutie ('Anarchisme et castagnettes'). In verband met dit onderwerp wijs ik meteen op de uitgave van de Nederlandse vertaling van de tekst *Barcelona 1936* van de hand van de Duitse journalist H.-E. Kaminski (1899-1960?). Een verslag van een rondreis uit 1936 door het 'geanarchiseerde' Catalonië, die hij maakt samen met onder andere Emma Goldman en Arthur Lehning. In deze uitgave vindt men tevens krachtige beeldagitatie opgenomen: felgekleurde aquarellen van de Catalaanse kunstenaar Sim (pseudoniem van José Luis Rey Vil; 1900-1983). (Zie de boekbesprekingen elders in dit nummer.)
In *Siné Hebdo* nummer 43 (1 juli 2009) ook aandacht voor een aantal Franstalige heruitgaven van teksten, zoals die van O. Mirbeau over de 'kiezersstaking' (1888), van C. Cafiero over 'Het Kapitaal van Marx' (1878), van E. Armand over 'de seksuele revolutie en amoureuze kameraadschap' (1934). Maar er is meer in deze 'crisistijd'.
In de weekendbijlage van het Franse dagblad *Le Monde* van 4 juli 2009 kom ik een uitgebreid artikel tegen over de 'Harvard business school'. Daar worden economen opgeleid die tot de Amerikaanse politiek-economisch geleerde elite (gaan) behoren. Waar leidt al dat soort 'doorgeleerdheid' telkens weer toe? Juist, financiële crisis op herhaling, dieper en dieper.
Economische wetenschap? Geleerdheid? Neen, politieke bezwering: hekserij! *La Sorcellerie Capitaliste*, schreef de rebelse Belgische filosofe Isabelle Stengers (samen met Ph. Pignarre; 2005), of te wel 'De kapitalistische tovenarij'. Met Isabelle Stengers, die van oorsprong chemicus is (zij weet dus waar ze het over heeft wat 'tovenarij' betreft…) een uitgebreid vraaggesprek in *Siné Hebdo* (nummer 41).
De tijden van financiële barbarij nodigen uit tot het teruggrijpen naar aloude anarchisten. We moeten het zelf anders gaan doen, zegt de Duitse libertaire denker Gustaaf Landauer (1870-1919). Daarvoor is nodig dat we ons onttrekken aan de bestaande politiek-economische structuur om onze eigen politiek-economische structuren uit te werken. 'Beginnen', door je te onttrekken ! Men komt dat tegen in de bundel met teksten van Landauer getiteld *La Communauté par le retraite et autres essays* (Éditions du Sandre, Paris, 2009). De teksten zijn vertaald en ingeleid door Charles Daget.
En om niet te vergeten: Landauer werd gearresteerd, gemarteld en vermoord door leden van het leger en extreem-rechtse contrarevolutionairen, dit alles onder dekking van de toen in de Duitse regering zittende sociaaldemocraten.
Ten behoeve van het ontwikkelen van anarchistische ideeën aangaande de andere politiek-economische structuren wordt vaak verwezen naar P.-J. Proudhon (1809-1865). Er is nu een tekst van beperkte omvang samengesteld (door een Frans collectief), getiteld *Pierre-Joseph Proudhon* waarin men zijn belangrijkste gedachten terugvindt evenals de beschrijving van de belangrijkste concepten door hem ontwikkeld (Éditions du Monde libertaire, in de reeks 'Graine d'ananar', Paris, 2009; inclusief een korte inleiding en een bibliografie).
Dat het anarchisme steeds een verhouding van 'theorie en praktijk' kent, wordt duidelijk in het werk van Proudhon, maar niet alleen bij hem. Het anarchisme 'is' niet, het anarchisme wijst op 'evolutie' (soms afgewisseld met 'revolutie'). Dat leert bijvoorbeeld de Franse anarchist Elisée Reclus (1835-1905). De openingszin van zijn essay *L'Anarchie* draagt dat al in zich: 'De anarchie is geen nieuwe theorie. Het woord zelf, begrepen als "afwezigheid van regering", "maatschappij zonder chefs", is van klassieke herkomst en is al ver voor Proudhon gebruikt'. Het bedoelde essay is nu heruitgegeven in de vorm van een piepklein boekje. Gemakkelijk op reis mee te nemen, om bijvoorbeeld in een wachtkamer te lezen, stelt de uitgever (Mille et une nuits, Paris, 2009).
Evolutie, ja! Maar dat wil niet zeggen berusting. Daarom ook verzet, opstand, revolutie,

om de nodige verandering, die zich in de evolutie manifesteert, een zetje te geven. Want het kan zijn dat *Notre patience est a bout* (Ons geduld is op), zoals Claude Guillon zijn studie aangaande de geschriften van de 'Enragé(e)s' (1792-1793) (de 'Razenden') heeft genoemd (Éditions IMHO, Paris, 2009). Bij hem (en bij hen) wordt duidelijk dat de geschiedenis van de Franse revolutie schrijven, betekent : de revolutie *voortzetten*!
In het licht van het voortzetten van de revolutie zal degene die daadwerkelijk op de *voortzetting* ervan aanstuurt, door de actuele machthebbers genoemd worden: *L'ennemi du peuple* (De vijand van het volk). Dit is van alle tijden en vertoond in alle windstreken. En om ook dat nimmer te vergeten: een van de gevallenen onder die behoudende terreur is de grote Russische regisseur V. Meyerhold (1874-1940). Op 2 februari 1940 in de toenmalige USSR gefusilleerd, in de hoedanigheid van 'ennemi du peuple', na een proces dat geen naam mag hebben (lees ik in *Le Monde* van 3 juli 2009, naar aanleiding van een onlangs verschenen studie over deze regisseur). Meyerhold werkte namelijk met en voor arbeiders en alleen dat al maakte verdacht in de zich socialistisch noemende staat…
De Franse anarchiserende schrijver George Darien (1862-1921) heeft het door hem uitgegeven blad (1903-1904) *L'ennemi du peuple* genoemd. Hij schrijft tegen alles dat hem niet zint. Onder de medewerkers van het blad treffen we ondermeer Ferdinand Domela Nieuwenhuis aan. Een groot deel van wat Darien in zijn blad heeft gepubliceerd is nu onder die titel in boekvorm uitgekomen (Éditions L'Age d'Homme, Lausanne, 2009).
Wie de evolutie een handje wil helpen, zal er (soms) niet aan ontkomen tegen de wet in (illegaal) te handelen. Zo kan een bepaalde maatschappelijke stand van zaken aanleiding geven tot 'burgerlijke ongehoorzaamheid', wil men niet een knieval maken voor het gebruikelijke 'bevel=bevel'. Het 'geregelde', maar in feite het 'ontregelende' van veel overheidsmaatregelen, is vaak een open uitnodiging tot 'illegalisme'. Over een aantal vormen en het (opnieuw) ontwaken ervan (directe actie, wetsovertreding, opstand) leest men in het Franse anarchistische tijdschrift *Réfractions* nummer 22 (voorjaar 2009). Dit alles onder de werktitel 'Le Réveil des illégalismes'. Aanleiding voor dit themanummer is het alles verziekende en verstikkende kapitalistische systeem, dat zijn hegemonie opnieuw aan het (be-) vestigen is. De 'schurken zonder grenzen' rukken weer gezamenlijk op !
Thom Holterman

HARD RAIN 9

Half juli overleed schrijver, dichter en performer Simon Vinkenoog. Hij werd bijna 81 jaar. Waarschijnlijk symboliseerde hij als geen ander in Nederland de hoopvolle jaren zestig en – nog belangrijker – praktiseerde hij die idealen van *love & peace* tot zijn dood.
Vinkenoog was in die jaren zestig een enthousiast lezer van het toenmalige anarchistisch tijdschrift *De Vrije*, waaraan ook Roel van Duijn het zijne bijdroeg. Bijvoorbeeld door het onthullen van het bestaan van geheime schuilkelders in Amsterdam voor de politieke en economische kaste. Na vele jaren activisme heeft Van Duijn zijn BVD-dossier opgevraagd. Uit het 353 pagina's tellende dossier blijkt hij voortdurend geschaduwd te zijn. Zijn publicaties in *De Vrije* zijn nauwkeurig bijgehouden, nog meer aandacht krijgen de Provo- en Kabouterjaren. Van Duijn is geschokt dat kwaadwillige onbekenden van dag tot dag aan een verwrongen beeldvorming van hem werkten, zo vertelt hij in *Het Parool* van 18 juli.
Overigens eist Van Duijn inzage in zijn gehele dossier, want de AIVD houdt niet alleen het archief van na 1982 gesloten, ook allerlei bijlagen waar naar verwezen wordt, ontbreken.
De jeugdcultuur van de jaren zestig werd gevolgd door de punkcultuur van de jaren tachtig. In *De Groene Amsterdammer* van 24 april blikt Fred de Vries terug op de Rondos, een anarcho-communistische punkband die rond 1980 opereerde vanuit Huize Schoonderloo in Rotterdam. In dat kraakpand waren ook Raket en kunstenaarscollectief Dubio gevestigd. In *de AS* uit die tijd zijn nog sporen van hun activiteiten aan te treffen. Van de Rondos is een verzamel-cd-box uitgebracht door King Kong Records in Amsterdam.
Van de jeugdcultuur van toen naar die van nu. In nr 37 van het *Tijdschrift voor Humanistiek* van de Utrechtse Universiteit voor Humanistiek trof ik een informatief artikel aan van Koen Duivenvoorde over de *tekno*- of *freeparty-scene*. Gaat het alleen om een leuke avond met drugs en muziek of zijn er ook politiek-ideologische invloeden (do-it-yourself, anti establishment)? Een definitief antwoord op de vraag "idealisme of hedonisme?" is volgens de auteur echter niet te geven.
Het gonst nu ook in Nederland rond: transition towns. Eerder signaleerde ik de voortdurende aandacht ervoor in het immer inspirerende tijdschrift *ZOZ*; ook elders valt er regelmatig over te lezen, bijvoorbeeld in *Buiten de orde*. Nr 3/4 van vorig jaar bevat een aan het Belgische ecologieblad *Oikos* ontleend artikel over de transitiebeweging in Engeland en dan met name het dorpje Totnes, waar alles een paar jaar terug begon. Een vergelijkbaar artikel, waarin Rob Hopkins, de man van het eerste uur, aan het woord komt verscheen in *NRC Handelsblad* van 29 mei 2009.
In het informatiebulletin jrg 44 (2009) *Beweging voor Geweldloze Kracht* van de SVAG (postbus 288 in Boxtel) wordt ondermeer bericht over een vijfjarig project dat vorig jaar van start ging. Het betreft de uitgave van een losbladig *Handboek Geweldloze Kracht*, met daarin ondermeer biografische portretten van inspirerende personen van de geweldloze strijd, uiteenlopend van Mozes, Lao Tse en Boeddha tot de Daila Lama en Joan Baez. Anarchisten als Bart de Ligt en Kees Boeke hebben een plaats gekregen in dit handboek, maar Clara Meijer-Wichmann ontbreekt. Die omissie moet nog hersteld kunnen worden!
A punch of salt, met de ondertitel "Christianity and anarchism in dialogue" is een klein christenanarchistisch blad waarvan *Hard Rain* de nummers 18 (januari) en 19 (mei) ontving. De naam verwijst naar Gandhi's mars in 1930 tegen de koloniale zoutbelasting. Het is een aantrekkelijk ogend blad, waarin ik ondermeer las over Jacques Ellul, het leven in een commune, joods mysticisme, de libertaire kibboets Salon Mazal in Tel Aviv, the Catholic Worker-beweging en veganistische recepten. Info: apos-archive.blogspot.com
Het kwartaalblad *Human* (postbus 75490 te Amsterdam) is een uitgave van Boom en heeft nu de ondertitel "humanisme-filosofie-maatschappij". Nog steeds is deze opvolger van *De Humanist* weinig politiek gericht maar het blad lijkt wel diepgravender te worden. Het lentenummer 2009 schenkt ondermeer aandacht aan de bekende Amerikaanse filosofe Martha Nussbaum die in Berlijn een prijs voor haar wetenschappelijk werk ontving. Nussbaum is erg kritisch over een boerkaverbod en legt dit uit als een uiting van vreemdelingenangst. In het zomernummer 2009 wordt socioloog Anton Zijderveld geïnterviewd over 'het onderbuikgevoel' dat meer en meer de kop opsteekt in de politiek: 'Populisten kunnen niet om zichzelf lachen omdat ze zo absoluut van hun gelijk overtuigd zijn'.
De Volkskrant bracht twee opmerkelijke interviews. Op 6 juni kwam componist Louis Andriessen (70) aan het woord over de dood van zijn vrouw en de troost die klassieke muziek biedt. Politiek gezien is hij niet veranderd: 'Ik heb een diepe minachting voor het kapitalistische systeem. Mijn theorie is dat de yuppen de huidige crisis bewust hebben gecreëerd zodat ze kunnen lenen van de overheid'. (Zie voor Andriessen ook het jazznummer van de AS, nr 147.)
Het andere verscheen op 25 juli en bevat het resultaat van een ontroerend gesprek met Saskia Poldervaart (63) docent vrouwenstudies aan de Universiteit van Amsterdam, die

ook diverse artikelen aan dit tijdschrift bijdroeg. Poldervaart heeft hersenkanker en nog slechts kort te leven. Ze roemt de geweldige sfeer op het anarchistische kampeerterrein in Appelscha: 'Het geeft hoop dat een jongere generatie bezig is met idealen die ik ook heb. Zij koesteren, net als ik, het idee dat een betere wereld mogelijk is.'

Tot slot. Drie keer per jaar verschijnt *Boekberichten*, een overzicht van pas verschenen boeken en brochures (Nederlands, Engels, Frans, Duits, Spaans) op het gebied van anarchisme, kraken, vrouwen, repressie, economie etcetera.

Het bulletin is een gratis uitgave van het Fort van Sjakoo in Amsterdam en Rosa in Groningen. Onlangs verscheen nr 44, waaruit weer blijkt hoe onmisbaar deze Boekberichten zijn. Info: 020-6258979/050-3133247. Nu we het toch over boeken hebben: de jaarlijkse Anarchist Bookfair in Londen wordt dit jaar gehouden op 24 oktober (www.anarchist-bookfair.org) .

Hans Ramaer

STERKE VERHALEN 3

Het parlementaire zomerreces was nog niet begonnen of een bewindsvrouw van de PvdA liet een ballonnetje op. Laten we de ww-premie voor (alleen) werknemers weer invoeren. Net afgeschaft, ik weet het, zei de staatssecretaris van *Sociale* Zaken. Maar ja, crisis. Het wordt steeds duidelijker. De oorlog in Afghanistan die Nederland voert kost behalve vele levens en andere ellende bijna een miljoen euro *per dag*. Collega W. Bos (eveneens PvdA) heeft voor miljarden aan belastinggeld banken opgekocht, als beloning voor hun roofzucht. Hij riep dat het gegraai voor altijd afgelopen zou zijn. Er is niet één bankier wiens bonus is teruggedraaid, er is zelfs geen wetsvoorstel ingediend voor het indammen van de hebzucht. Het bedrijfsleven houdt voorrang, ook de onderdelen die tijdelijk genationaliseerd zijn. De PvdA steunt voorts de aanschaf van het vliegende tuig dat Joint Strike Fighter heet, al doet de partij er in toenemende mate halfhartig over (maar dat hoort bij het spel). Er moest dus iets bedacht worden om de zwarte piet niet te krijgen aan het eind van de rit van dit kabinet. En ach, wie kan het panacee beter lanceren dan de vrolijke mevrouw Klijnsma? Die kan geen vlieg kwaad doen. Voor de opbrengst, 350 miljoen euro per jaar – over de ruggen van de steeds schaarser wordende werknemers in dit land – kun je nauwelijks één Jsf kopen, al staat de prijs nog niet vast (het budget voor het hele project is vooralsnog 5,7 miljard). Joint strike, samen toeslaan. Dat 'samen' slaat in ieder geval hoe langer hoe minder op de meerderheid van de bevolking.

Een ander sterk verhaal leverden de verkiezingen voor het Europarlement in dit land op. Van de Nederlanders die de moeite hadden genomen te gaan stemmen bracht 17 procent zijn stem uit op ene Barry Madlener, Europees ankerman van de Wilders-partij. Een meneer van een partij die vreemdelingen het land uitkijkt, islamieten verdacht vindt, Turkije wil isoleren en minder in plaats van meer Europa wil. Je kunt jezelf proberen te troosten voor deze internationale imagoschade met de rekensom dat 17 procent van 37 procent (het opkomstpercentage) maar iets meer dan zes procent van de kiesgerechtigden in Nederland is, maar dat is toch struisvogelwerk. Dan helpt het besef beter dat de vijf zetels die de PVV nu bezet nog geen 0,7 procent vormt van het totaal aantal zetels in dat Europarlement. Daar kwam nog het nieuws bij, dat geen van de fracties in Brussel/Straatsburg met Barry en de zijnen blijkt te willen samenwerken. Koren op de molen van de PVV-haters, waarvan er diverse zich opvallend genoeg pas na dit verkiezingsresultaat op hoge toon in de discussie mengden.

Dat gold niet voor een gezaghebbende socioloog in dit land, Anton Zijderveld, die ruim vóór de veldslag van 6 juni pontificaal het CDA verliet omdat deze partij zich te slap opstelde inzake Wilders. De hoogleraar (ondanks zijn agnostische levensbeschouwing toch prominent geworden in de confessionele partij) vergeleek de PVV voor de microfoon van Radio Rijnmond *unverfroren* met de NSB, ook al scoorde die – in een tijd dat er nog opkomstplicht bestond – bij verkiezingen nooit hoger dan 7,94 procent (in 1935, verkiezingen voor de Provinciale Staten).

Leg de vergelijking PVV-NSB maar eens uit aan een scholier. De NSB was toch gek op de Duitsers? Ja, op autoritaire Duitsers, zoals ze ook de Italiaanse fascisten als voorbeeld namen. Orde, tucht, militarisme. Maar Italianen en Duitsers, dat waren toch allemaal vreemdelingen? Eh, nee, niet echt. Duitsers en Nederlanders bijvoorbeeld behoorden in de ogen van de nazi's en hun meelopers tot één en hetzelfde, 'Arische', ras. Vreemdelingen waren toen de joden. Dat hadden de nazi's bedacht, en veel NSB-ers zeiden het hen na, al was dat officieel niet de partijlijn. Maar daar ging het Zijderveld allemaal niet om in zijn vergelijking. Hij doelde op het feit, dat de PVV net als de NSB een 'beweging' is, niet democratisch georganiseerd, en met slechts één leider die de dienst uitmaakt. Hij zette kortom Geert Wilders neer als de Anton Mussert van destijds. Grof geschut, dat uiteindelijk ook niet heeft mogen baten.

Aan een andere Nederlandse politieke partij die qua intern democratisch gehalte onder vuur ligt, eveneens trekjes van een beweging heeft en ook minder Europa blijkt te willen, besteedde *Doorbraak* aan de vooravond van de verkiezingen een hele pagina. Sinds het aprilnummer 2009 heet *De fabel van de illegaal* – krant tegen racisme – naar de organisatie erachter, die is voortgekomen uit het platform 'Stop de inburgeringsplicht'. Aardig wat Doorbraak-leden zijn SP-ers, sommigen ook actief. Toch is *Doorbraak* kritisch over de partij: 'Inmiddels is de SP zonder concurrentie de grootste linkse politieke organisatie van Nederland. Een partij die echter wel steeds meer wil overgaan tot het meebesturen van de kapitalistische BV Nederland. De partij is daarnaast ook buitenparlementair actief, maar die activiteiten staan helaas toch meestal uiteindelijk in dienst van het parlementaire werk. Oorspronkelijk was de SP maoïstisch georiënteerd, maar tegenwoordig streeft de partij niet meer naar fundamentele veranderingen en bezet ze de linkervleugel van de sociaaldemocratie. (…) Een aantal linkse basisideeën is helaas echter met het oog op eventuele toekomstige regeringsverantwoordelijkheid de deur uitgedaan, zoals bijvoorbeeld de oorspronkelijke principiële stellingnamen tegen de NAVO en de monarchie.'

Vervolgens brengt *Doorbraak* (www.doorbraak.eu) in herinnering dat de SP begin jaren tachtig twee 'reactionaire' nota's uitbracht, een tegen gastarbeiders en een tegen het feminisme. 'De SP heeft nooit echt afstand genomen van die nota's, integendeel, soms roepen SP-politici trots dat hun partij in de gastarbeidersnota als eerste in Nederland aan de bel trok over de problemen met de integratie.' Waarom *Doorbraak* dat punt toch even wil maken wordt verderop duidelijk: 'Als het gaat om migratiebeheersing neemt de SP tegenwoordig een enkele keer een wat progressievere positie in, zoals bij de grote inzet voor het vluchtelingenpardon, terwijl men in veel andere gevallen juist voorop loopt met pleidooien voor de invoering van nieuwe repressieve maatregelen, zoals bijvoorbeeld de gedwongen inburgering. Mogelijk kan het binnenstromen van grote hoeveelheden nieuwe leden, waaronder een groeiend aantal "allochtonen", er op termijn toe leiden dat er meer progressieve migratiestandpunten vanuit de SP gaan komen.'

Doorbraak waarschuwt de nieuwkomers alvast voor de autoritaire partijcultuur en het alom heersende gebrek aan democratische structuren binnen de organisatie. Ook hekelt het blad het feit, dat de SP 'pertinent' weigert om deel te nemen aan een breed maatschappelijk protest tegen 'racistische rechts-popu-

listen als Wilders'. Dat komt volgens *Doorbraak* omdat de SP zich bij het solidariseren met de armere bevolking voornamelijk heeft beperkt tot het autochtone en 'soms enigszins racistische deel' daarvan.
Het stuk is kennelijk de uitkomst van een stevige discussie binnen de Doorbraak-organisatie, want het wemelt van het enerzijds / anderzijds. Uiteindelijk komt het erop neer, dat aangezien *Doorbraak* een bijdrage wil leveren aan het opbouwen van een 'krachtige revolutionair-linkse beweging' het noodzakelijk is om goede contacten te ontwikkelen met andere progressieve organisaties en individuen. *Doorbraak* wil dan ook kritische SP-ers steunen, 'die ijveren voor meer interne democratie en die hun partij naar links willen duwen.'
Met een heel ander 'geloof' houdt Wim Aalten, auteur van het boek *Motorrijden zonder God* zich bezig, blijkens zijn bijdrage aan *De Vrijdenker* van juli 2009. De titel van zijn overdenking luidt 'Dat God niet bestaat weten wij nu wel. Maar hoe verder?' Hij wil richting bieden aan de atheïsten, die naar zijn idee onderhand vooruit moeten in plaats van maar te blijven discussiëren over de vraag of 'Hij' wel of niet bestaat. In die discussie is het probleem volgens Aalten, dat religie stug vasthoudt aan de dogma's en leugens die haar zo kenmerken. Dat kan ze doen omdat er wereldwijd blijkbaar geen echt alternatief is voor religie. Eeuwen van liegen en bedriegen beklijven met een hardheid die soms griezelig is. Aalten: 'Hoewel er steeds minder mensen als religieus te boek staan trekken (politiek-)religieuze leiders overal ter wereld aan de touwtjes. (…) Staatsvormen als communisme en socialisme kunnen geen alternatief bieden. Liberalisme is, althans in zijn uitingsvorm van vrije markt, recent door de mand gevallen als leidend maatschappelijk en economisch principe.'
Maar de rol van religie als politiek en maatschappelijk systeem is nog lang niet uitgespeeld. De vraag is dan, hoe vrijdenkers eraan kunnen bijdragen dat die rol wordt teruggedrongen en religie op termijn als politiek en maatschappelijk fenomeen verdwijnt. Voor het antwoord wijst Aalten op het belang van de erkenning van universele waarden. Het nastreven van kwaliteit van leven en leefomgeving voor iedereen op deze wereld is zo'n waarde. Daar horen 'ondersteunende' waarden bij als realisme, eerlijkheid, menslievendheid en solidariteit.
Om zulke waarden universeel erkend te krijgen kun je bijvoorbeeld een Atheïstisch Seculiere Partij (ASP) oprichten, een gedachte die binnen de vrijdenkersorganisatie De Vrije Gedachte de laatste tijd opgeld doet. Nederland is weliswaar maar een klein land, maar het heeft in de wereld wel aandacht en we zouden ook op het gebied van actieve seculiere politiek een nieuwe voortrekkersrol kunnen gaan spelen. Misschien hoeven we daar, zegt Aalten, niet meteen een partij voor op te richten, maar kunnen we beter eerst aansluiten bij het initiatief van Seculier Nederland, de lobbyorganisatie die het seculiere geluid in de politiek wil versterken. Toch kan dat niet voldoende zijn, zo beseft de goddeloze motorrijder, en moet ook op andere terreinen dan de politiek secularisering krachtig worden bevorderd. Daarvoor moet het vrijdenken een veel breder draagvlak krijgen in de samenleving. Maar ja, zo wordt het toch een kip/ei verhaal. En dat is meestal minder sterk.
Boudewijn Chorus

Bezoekt de protestbetooging tegen de vervolging van SACCO EN VANZETTI, OP ZONDAG 10 JULI, TE AMSTERDAM
Organiseert autobus- en fietstochten
Verschillende sprekers zullen het woord voeren.
Deze week verschijnt de Sacco en Vanzetti Courant.

BOEKBESPREKINGEN

MAX STIRNER

Misschien het meest klassieke boek dat met anarchisme geassocieerd wordt, is *De enige en zijn eigendom* (1844) van de Duitse filosoof Max Stirner. Wel eens omschreven als een voorloper van zowel Nietzsche als het postmodernisme, is het toch vooral dankzij John Henry Mackay dat Stirner na 1900 geaccepteerd werd als een opmerkelijk lid van de historische anarchistische familie (zie *de AS* 78 over Stirner).
Paradoxaal was van dit klassieke geschrift geen recente Nederlandse vertaling beschikbaar. We moesten het doen met een vertaling van Jaak Lansen uit 1906, later uitgebracht door Gerhard Reijnders. Veel anarchisten maakten dan ook gebruik van de Duitse dundruk editie van Reclam, Stuttgart.
Nu is er echter (in België) een nieuwe Nederlandstalige uitgave verschenen. De vertaling is van Thomas Eden en Widukind de Ridder, verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel. De prijs, inclusief btw en verzendkosten bedraagt 29,36 euro. Meer info: wderidder@vub.ac.be
Het boek is ook gratis te downloaden: http://www.marxists.org/stirner/1844/enige/index.htm (HR)

MAGIËR

De jaren vijftig, moet u weten, waren saai en knus. Toen kwamen de jaren zestig, de naam zegt het eigenlijk al. En '(e)r is geen land in West-Europa dat in de jaren zestig een zo radicale omwenteling heeft doorgemaakt als Nederland. In tien jaar tijd transformeerde Nederland zowel op economisch, sociaal en cultureel gebied van een conservatieve achterhoede naar de progressieve voorhoede van Europa. Even opmerkelijk is dat dit hele proces zich niet alleen relatief snel, maar ook geweldloos voltrok, en zonder dat er ogenschijnlijk grote tegenstellingen werden gecreeerd.' De jaren zeventig zijn ten hoogste mat en de babyboomers betrekken het pluche. En in de jaren tachtig komen de krakersters stenengooien en gaat Nederland pas echt overhoop.
Een van deze krakers heet Eric Duivenvoorden van wiens stilistische en historisch-sociologische inzichten u een proefje heeft gehad zojuist (p. 437-38). Vanuit het pluche (beseft de auteur dit zelf wel?) van de Arbeiderspers en zes ondersteunende fondsen heeft hij een biografie gebakken van Robert Jasper (Robbie) Grootveld, die de hoofdrol speelt in de transformatie van Nederland. Dat moeten wij goed begrijpen!
Ik vind het wel een prestatie, zeker in een land met weinig biografische traditie: bijna vijfhonderd pagina's over iemand die bij deze lezer geen sympathie weet te wekken en van wiens levensgrote belangrijkheid (ondanks de gezwollen woorden van grootheden als Freek de Jonge, Jan Vrijman, Adriaan Morriën en Remco Campert) ik in het geheel niet overtuigd ben geraakt na het lezen van het boek. Intussen weten we dankzij wie Robbie pas echt 'heeft leren neuken', dat hij heren bediende in een peeskamertje aan de Geldersekade en zijn verdiende geld snel opmaakte aan de overkant bij de dames van plezier. Zal ik u eens wat zeggen? Ik hoef dat soort dingen eigenlijk over niemand te weten en ook, of zeker niet, over een quantité négligeable als Grootveld. Zelfs het adres van de dame die hem het neuken heeft geleerd blijft ons niet bespaard, ze woont bij mij om de hoek.
Is de auteur in meer dan een opzicht gegrepen geraakt door zijn onderwerp en is hem geen enkele beperking opgelegd bij het publiceren van wat een breed uitgemeten bronnenoverzicht lijkt? Geen enkele discipline bij het ziften van wat belangijk zou kunnen zijn en wat niet? Waar komt het op neer? Happenings bij het Lieverdje op het Spui; de Lowland Weed Compagnie die een rol heeft gespeeld bij de doorbraak tot het zogeheten gedoogbeleid; en piepschuimen vlotten gebouwd uit drijfafval, waar geen spijker aan te pas is gekomen en die tot natuurmonumentje aan het worden zijn, waar te nemen vanuit de onvolprezen leeszaal van het

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. Als het Witte-Fietsenplan ook van Grootveld is (die conclusie mag ik uit het boek trekken) dan is dat nogal treurig, want het is altijd bij een plan gebleven – althans in Amsterdam.
Grootveld was zeker geen anarchist, zijn vader wel en misschien moest hij zich daar dan tegen afzetten. De auteur stelt zich wel als zodanig voor en betreurt het derhalve dat hij niet overal zijn urine loost of bierblikjes rondgooit zoals de diep bewonderde Robbie. Een boek dat mij de neiging geeft zelf met dingen te gaan gooien of uche uche roepend bij het Lieverdje een zekere bundel papier plechtig te verscheuren (nee, niet verbranden). Wacht tot het in de ramsj ligt, raad ik u aan. (AdR)
Eric Duivenvoorden, Magiër van een nieuwe tijd – het leven van Robert Jasper Grootveld; De Arbeiderspers, Amsterdam; 2009; 481 pag.; 29.95 euro.

LEVE DE VRIJHEID

Leve de vrijheid. Hoe ontkom ik aan de cultuur van het moeten, is een heerlijk boek van de Britse 'lanterfanter' en journalist Tom Hodgkinson, uitgever van het blad *The Idler.* 'Ik heb geprobeerd,' schrijft hij in de inleiding, 'drie gedachtelijnen te bundelen tot een filosofie van het dagelijks leven: vrijheid, blijheid en verantwoordelijkheid, of anarchie, mediëvallisme en existentialisme.' Op school en werk sterken we elkaar in de gedachte dat we niet vrij zijn, maar ook geen verantwoordelijkheid dragen. Hoe word je vrij? 'Tja, of je het nu leuk vindt of niet,' zegt Tom Hodgkinson, 'je bent al vrij. De echte vraag is of je die vrijheid ook wilt gebruiken.'
In dit boek, waarin theoriën, verhalen en anekdotes over elkaar heen buitelen, komen opvallend veel anarchisten voor. Oscar Wilde beschreef volgens Hodgkinson Kropotkin als een van de twee oprecht gelukkige mensen die hij ooit had ontmoet. En na een lang citaat uit *Mutual Aid* over het samenleven in middeleeuwse steden schrijft hij: 'Zou niet iedere stadsplanner en architect gedwongen moeten worden Mutual Aid te lezen?'
Het boek is een pleidooi voor vrijheid en blijheid, en staat vol met vrolijke raadgevingen. 'Bevrijd je van de angst', die je wordt opgedrongen door de media, waardoor je je alleen maar machteloos voelt. 'Doe geen zinloos werk.' Denk aan Schumacher ('in zijn hart een anarchist') met zijn *Small is beautiful*, die stelde dat de enorme omvang van het hedendaags kapitalisme de geest ondermijnt. 'Negeer de overheid.' Hier wordt Leo Tolstoj aangehaald: '[…] zelfs indien de afwezigheid van een overheid werkelijk anarchie in de negatieve, wanordelijke zin des woords betekende – wat allerminst het geval is – zelfs dan zou geen anarchistische wanorde erger kunnen zijn dan de toestand waarin overheden hun onderdanen al hebben gebracht, en waarin ze hen aan het brengen zijn.'
Politiek is volgens Hodgkinson niet de kunst om een land te besturen, maar de kunst om mensen ervan te overtuigen dat ze bezoldigde politici nodig hebben om het land te besturen. 'En in die duistere kunst zijn onze leiders gepokt en gemazeld.'
'Er is een reëel alternatief voor gekozen regeringen. Dat is zelfbestuur, of anarchie, of je eigen zaakjes regelen zonder te vertrouwen op extern gezag.' Anarchie mag dan een slechte naam hebben, het is volgens Hodgkinson 'een bijzonder verstandige en koosjere manier om de boel te organiseren', omdat de nadruk ligt op lokale oplossingen. 'Enkele van onze briljantste denkers', zo stelt hij, 'waren anarchisten.' En hij noemt er een aantal: William Godwin, Proudhon, Kropotkin, Oscar Wilde, Tolstoj en Gandhi, allemaal worden ze vaker in het boek aangehaald.
Net als de initiatiefnemers in de *transition towns*-beweging pleit hij voor permacultuur. 'Bij permacultuur is hard werken uit den boze, omdat hard werken vaak een buitensporige verstoring van de natuur betekent.' We hebben nu de kans, vindt Hodgkinson, om alle goede ideeën van het middeleeuwse leven over te nemen, zonder de hiërarchieën en de dominantie van de geestelijkheid.'

We doen er ook goed aan, vindt hij, ons uit de greep van de kloktijd te bevrijden. Niet meer dingen zeggen in de trant van 'Er zitten niet genoeg uren in de dag' en 'Ik heb gewoon niet genoeg tijd'. Zeg in plaats daarvan 'Ik heb tijd te over.' Het gevoel van tijdnood is een van de motoren van de consumenteneconomie. 'Gooi je horloge weg.'
'Hou op met concurreren', is een andere goede raad die Hodgkinson ons geeft. Voor anarchisten gesneden koek: concurrentie leidt niet tot kwaliteitsverbetering en evenmin tot redelijke prijzen, maar tot stress en tot reuzenbedrijven die alles en iedereen die op hun weg komen opslokken.
Op een aantal gebieden is Hodgkinson helaas niet bijster kritisch. Zo gaat hij bijvoorbeeld tekeer tegen het (socialistische) streven naar gelijkheid en het opheffen van klassengrenzen. Hij ziet (evenals veel anderen) niet dat er verschillende soorten ongelijkheid zijn: de diversiteit van mensen met ieder hun eigen unieke persoonlijkheid (zoals dat de een goed is in schilderen, de ander in muziekmaken, weer een ander in huizen bouwen), en de van bovenaf opgelegde verschillen, die voortkomen uit onrechtvaardige sociale structuren. Als iedereen gaat leven zoals Hodgkinson wil, dan zouden deze structuren overigens verdwijnen – dus ook deze vorm van ongelijkheid, waarvan hij beweert dat hij die niet wil opheffen, omdat de wereld dan saai zou worden, zo saai als het leven in de Politeia van Plato.
Niet erg doordacht is ook dat hij het katholicisme ophemelt en alle kwaad van deze wereld in de schoenen schuift van reformatie en calvinisme.
Over genot zegt hij dan weer wel verstandige dingen. 'In onze vreemde wereld lijken we, als het om genot gaat, heen en weer te slingeren tussen brasserij en onthouding.' Hij waardeert de Griekse hedonist Aristippus (vierde eeuw voor onze jaartelling), omdat Aristippus plezier had waar hij het tegenkwam, maar het genot niet najoeg. 'Hij was eerder een verzamelaar dan een jager.' Het geheim is volgens Hodgkinson, het genot niet op te geven, maar het de baas te zijn.
Slimmer dan de status quo aanvallen (waar het systeem meestal alleen sterker van wordt) is volgens Hodgkinson het vormen van onze eigen maatschappij naast het huidige systeem, en dat systeem zoveel mogelijk links laten liggen.
Behalve genoemde anarchisten passeren punkers, hippies, situationisten, Sartre, Abbie Hoffman, Bertrand Russell, maar ook Aristoteles en Thomas van Aquino en vele anderen de revue. Al met al een erg leuk boek, waar veel waardevols in staat – wel een boek dat je hier en daar het beste met een flinke korrel zout kunt lezen. (RW)
Tom Hodgkinson, Leve de vrijheid. Hoe ontkom ik aan de cultuur van het moeten; Vertaling Han Visserman; Meulenhoff, Amsterdam 2007; 383 pag.; 22,50 euro.

DE REVOLUTIE VAN 1936 IN BARCELONA

Het is een gelukkige keuze geweest van uitgeverij Iris geweest om het boek van Hanns-Erich Kaminski *Ceux de Barcelona* goed leesbaar te vertalen. Het is een kleurrijk verslag van eerste maanden van de sociale revolutie in Barcelona en óók Catalonië, gebaseerd op de eigen ervaringen van Kaminski, schrijver en journalist, op die van mede-anarchisten en socialisten en op interviews met ministers en met 'gewone' revolutionairen. Kleurrijk is het boek niet om de tekst alleen, maar ook om de illustratieve aquarellen van Sim, die het boek een extra zicht geven op de veelkleurigheid van de militiemannen en -vrouwen van deze beginperiode.
Hij begint met de eerste dagen van opstand en revolutie in juli 1936, waar hij zelf echter geen getuige van is geweest, want hij arriveert pas een paar maanden later, in september. (Een getuigenverslag van de eerste dagen opstand en revolutie heeft Francisco Carrasquer geschreven in 'Mijn eerste drie dagen' in *de AS* 156) Maar overal ziet Kaminski de roodzwarte vlaggen vrolijk wapperen. Hij stopt zijn verhaal waar het begin van het einde van de revolutie merk-

baar wordt, want in Barcelona verdwijnen in januari/februari 1937 ook de felle kleuren van de kleding van de militiemensen ‘en in plaats van het toevallige samenraapsel dat ze eerst droegen, komen de uniformen.’

Dit ziet hij al gebeuren, een half jaar voordat de invloed van de Sovjet Unie zo groot is dat het tot conflicten tussen communisten en anarchisten komt in de Catalaanse hoofdstad Barcelona waar de door anarchisten bezette telefooncentrale door communisten aangevallen wordt. Dit was het startschot voor het begin van de vernietiging van anarchistische collectieven in de steden en op het platteland voor overig revolutionair Spanje. (Niet helemaal, want het volk heeft en had een eigen revolutionaire wil, zie mijn boek *Gedeeld verleden* HW.) Ook George Orwell was ooggetuige van deze tijd en zag de communistische dreiging, maar hij haakte later af dan Kaminski, en schreef hierover in zijn befaamde *Hommage to Catalonia*. Arthur Lehning schreef zijn bevindingen in *Spaans Dagboek,* onlangs heruitgegeven (zie de AS 157).

Kaminski reisde door Catalonië en Aragón in gezelschap van zijn vrouw, maar ook van de toen ook in Spanje vermaarde Emma Goldman en van Arthur Lehning, die in deze tijd secretaris was van de Internationale Arbeiders Associatie (IAA). Kaminski beschrijft zijn aankomst in het revolutionaire Spanje, bezoekt Barcelona met de collectivisaties van fabrieken, bedrijven, bioscopen, de beruchte gevangenis van Montjuic, de president van de Catalaanse regering Luis Companys, maar ook collectieven op het platteland (zie ook de AS 130/131 over landbouw) en het grensgebied waar de oorlog plaatsvindt.

Hoewel hij duidelijk sympathie heeft voor de anarchisten en de revolutie, plaatst Kaminski ook enige kanttekeningen en blijft hij een kritische toeschouwer. Zo vermeldt hij bijvoorbeeld over de door de anarchisten bezette gevangenis Montjuic dat de revolutionairen ook geen lieverdjes waren. ‘In het begin marcheerde een afdeling milities langs de lijken (van de gefusilleerde fascisten HW) onder het roepen van “Leve de Republiek”. Nu worden de veroordeelden alleen maar vergezeld door vier mannen die van twaalf pas afstand vuren.’ Hij laat buitenlanders aan het woord over een beeld van gecollectiviseerd Barcelona: ‘Ongehoord dat er geen melk is in de arbeiderswijken, terwijl er in de luxebanketbakkerijen slagroom wordt verkocht’. De watervoorziening laat te wensen over en zo klagen sommige militiemannen ook over het opleidingsniveau. Toch gaat het vooral goed in revolutionair Spanje en Kaminski ziet vooral die positieve kant: de revolutie is een voortdurend leerproces.

Hij praat met Federica Montseny, anarchistisch minister van volksgezondheid, eerst in de Catalaanse deelregering, later in die van Madrid, en hij geeft zijn kritiek op haar kijk op de vrouwenemancipatie: vrouwen worden net zo onderdrukt als mannen, en hebben daarom geen eigen vrouwenorganisatie nodig. Hij hoort haar over het vrije huwelijk dat volgens hem niet meer is dan een niet door de kerk geautoriseerde verbintenis, over anticonceptie en abortus met het commentaar: ‘revolutionairen zijn geen hervormers of ze zijn vaak slechte hervormers’ en hij vindt haar ‘naïef en enigszins burgerlijk’ wanneer de kinderprostitutie ter sprake komt, die hij in de straten van Barcelona ziet en die zij niet herkent. Wel deelt hij volledig haar mening wanneer hij de regeringsdeelname van de anarchisten verdedigt: zouden zij dit niet gedaan hebben, maar hun eigen revolutie hebben doorgezet dan zou dit een dictatuur van het anarchosyndicalisme betekend hebben.

En dit mocht nooit gebeuren.

Natuurlijk komt ook de begrafenis van Durruti in november 1936 ter sprake, waarin hij net zoals Abel Paz ingaat op de massale opkomst van mannen en vrouwen van heinde en verre, op de mensen die in bomen en lantaarnpalen klimmen en op de hilarische verwarring van de twee door elkaar heen spelende orkesten die de laatste eer willen bewijzen, en natuurlijk noemt hij de zware regenval die de gang naar het kerkhof verhinderde. (Zie daarvoor de AS 140 over de dood.)

De rol van het geld laat hij zich uitleggen door een ongeschoolde boer wanneer hij een plattelandscollectief bezoekt, en hij verbaast zich hoe goed die onderlegd is. Hij ziet met hoeveel plezier en inzet mensen zowel aan het front in de militie als in het achterland zich inspannen voor de revolutie, hoe weinig waarde aan materieel bezit wordt gehecht en dat opbrengsten van fabrieken en plattelandscollectieven grotendeels worden afgestaan aan de soldaten aan het front. Hij bezoekt een volksrechtbank, waar de aanklager een zestienjarige jongen de doodstraf oplegt en de vrouwen en mannen van de jury hem van deze dood redden.

Wanneer Kaminski het platteland opgaat richting front, doet hij dit ook in gezelschap van Goldman en Lehning, hoewel hij daar geen melding van maakt, maar dat doen zijn reispartners wel. Heel grappig is om te lezen dat hij zich op vrijwel dezelfde wijze uitlaat als zijn reisgenoten over de beperkingen die een dorpscollectief in het achterland oplegt aan mensen die hun dorp uit willen gaan voor bijvoorbeeld een bezoek aan de dokter. ‘Dit soort anarchisme zou voor mij niets zijn’ is ongeveer hun gezamenlijke mening. Die drie moeten heel wat afgebabbeld hebben. (Zie bijvoorbeeld Arthur Lehning in de documentaire uit 1983 *De toekomst van ’36* en in een artikel van Goldman uit begin 1937 in het Engelse anarchistische tijdschrift *Spain and the world*).

Barcelona 36 is een mooi, genuanceerd boek, dat een enigszins geïdealiseerd beeld tekent van revolutie – en van nationalisme – in oorlogstijd in voornamelijk Catalonië. (Waarbij de jaartallen niet altijd helemaal kloppen. Zo zou de CNT in 1911 zijn opgericht, volgend jaar is de honderdjarige herdenking, en de FAI in 1925. Ik heb statuten van 1927. Maar goed, dat is voor een kniesoor.) De felle kleuren van aquarellen van Sim passen hier goed in, hoewel ze naar mijn smaak iets te veel over alleen de oorlog gaan. De achterkant van de bladzijden met de afbeeldingen zijn wit gebleven zodat geen doordruk van letters ontstaat. Deze aquarellen zijn ook te zien in het boek van Abel Paz over zíjn eerste dertig uren van revolutie in: *La guerra de España: paradigma de una revolución. Las 30 horas de Barcelona (julio del 36)*. Deze verwijzing mis ik.

Barcelona 36 had ik in ’t Spaans en Frans al eerder gelezen, maar nú wilde ik wel iets meer te weten komen over Kaminski zelf. Wat mij betreft had zijn leven wel wat meer diepgang en kleur mogen krijgen in de inleiding. Prachtig zijn z’n opmerkingen bijvoorbeeld over oude bonden en partijen: ‘Ze worden meegestroomd naar nieuwe oorden, zolang ze maar niet proberen tegen de stroom in te gaan.’ Je wordt nieuwsgierig naar zo’n revolutionaire man. (HW)

Hanns-Erich Kaminski, Barcelona 1936, Uitgeverij Iris, Amsterdam 2009.
Oorspronkelijke titel Ceux de Barcelone (1937), vertaald en ingeleid door Dick Gevers en Bart Schellekens; met aquarellen van Sim; 20,- euro.

LEOPOLD II EN HET KOLONIALISME

Een van de meest verbijsterende verhalen over de kolonisatie van Afrika is dat van de Belgische koning Leopold II. Deze roofridder was in 1885 in het bezit gekomen van de Kongo Vrijstaat. De economische exploitatie viel aanvankelijk tegen en daarom moesten de Belgische belastingbetalers hem financieel te hulp schieten.

Maar na de ontdekking van de rubberliaan stroomden de inkomsten bij de vorst binnen. Met dwang en geweld werd de Afrikaanse bevolking – onbetaald – ingeschakeld om de rubber te tappen. Noodkreten van zendelingen over het barbaarse systeem haalden weinig uit. In 1908 besloot België de Kongo te annexeren. Kort daarop overleed Leopold II; een paar dagen voor zijn overlijden trouwde hij nog met een Franse prostituee.

Overigens werden onlangs in het Koninklijk Huisarchief in Brussel documenten gevonden waaruit blijkt dat Leopold II zonder twijfel aan grootheidswaan leed. Hij wilde

een keizerrijk Belgica stichten en bedacht daarvoor een aanvalsplan om Nederland en delen van Duitsland en Frankrijk te veroveren. (HR)

Theo Gerritse, Van constitutioneel monarch tot roofridder. Rood rubber: de exploitatie door Leopold II van de Kongo Vrijstaat (1885-1908); uitgeverij Aspekt, Soesterberg 2007; 45 pag.; 9,95 euro.

DE AANSLAG OP LEOPOLD II

Nervositeit, onhandigheid met zijn wapen en wellicht onbekendheid met de lokale situatie: door een aantal factoren slaagde de van oorsprong Italiaanse anarchist Gennaro Rubino er op 15 november 1902 in Brussel, niet in de Belgische koning Leopold II, tijdens een rijtoer te doden. Rubino mikte op de verkeerde koets, met daarin enkele hoogwaardigheidsbekleders, niemand werd gewond. Rubino werd gearresteerd en tot levenslang veroordeeld. Hij overleed in 1915 in de gevangenis.

Rubino handelde mogelijk vanuit meerdere motieven. Op 18 april 1902 had de *garde civique* tijdens een demonstratie voor algemeen kiesrecht in Leuven, vier demonstranten doodgeschoten. Enkele leden van deze garde werden door Leopold II later gedecoreerd. Leopold II had eerder te kennen gegeven geen sociale onrust te tolereren en dat ieder protest hard moest worden neegeslagen. Rubino verklaarde later dat hij de slachtoffers had willen wreken. De aanslag van Rubino viel bovendien in een periode waarin door anarchisten veelvuldig aanslagen werden gepleegd op regeringsleiders, presidenten of leden van koninklijke huize: de 'propaganda van de daad' in de praktijk gebracht. De hoogste vertegenwoordigers van de macht van het kapitaal dienden getroffen te worden, teneinde de staat in haar hart te treffen; mogelijk zou het volk dan in opstand komen, zo was de achterliggende gedachte. De Franse president Carnot was in 1894 gedood door een Italiaanse anarchist, de koning van Italië werd in 1900 vermoord door Geatano Bresci, en de Amerikaanse president McKinley in 1901 door de anarchist Leon Czolgoz. De aanslag van Rubino op Leopold II moet in hetzelfde licht gezien worden.

Anne Morelli, doctor in de geschiedenis aan de universiteit van Brussel, reconstrueerde nauwkeurig de omstandigheden van deze vrijwel onbekende aanslag en beschrijft in detail het leven van Gennaro Rubino voordat hij tot deze aanslag kwam, zijn jeugd in Italië, zijn jaren in Londen en de redenen waarom hij naar België vertrok. Opmerkelijk is dat zij heeft weten te achterhalen dat Rubino in de jaren dat hij in Londen woonde, als informant werkzaam was voor de Italiaanse geheime dienst. Tegelijkertijd brengt zij de verhoudingen en relaties in de Italiaanse (anarchistische) gemeenschap in Londen rond de eeuwwisseling, helder in beeld. Morelli volgt ook het spoor van de nazaten van Rubino en onthult dat Gennaro's zoon, tientallen jaren als ketelstoker werkte bij het Britse koninklijke huis.

De mislukte aanslag door Rubino is weliswaar een voetnoot in de wereldgeschiedenis, de reconstructie ervan door Anne Morelli, getuigt van degelijk historisch onderzoek en leest als een spannende detective, zonder dat het gegeven sensationeel wordt uitgebuit of dat de rol van anarchisten belachelijk wordt gemaakt. Rubino was een figuur met een zwakke emotionele persoonlijkheid, zo blijkt. In zijn privé-leven volgt het ene drama op het andere. De wijze waarop Morelli hem beschrijft, roept echter niet alleen ontroering, maar zelfs sympathie op. (MS)

Anne Morelli, Rubino, De aanslag op Leopold II; EPO, Berchem (B), 2009, 19,50 euro.

MODELLISME EN KOSMOPOLITISME

In haar zojuist verschenen boek *Modellisme, over skepticisme en de productiviteit van het denken*, waaraan zij in 1992 is begonnen naast haar vele activiteiten o.a. voor uitgeverij Atalanta (zie www.atalanta.nl), heeft de zeer maatschappelijk betrokken milieubewuste anarchiste Weia Reinboud een eigenzinnig doch zeer zinnig kentheoretisch ei gelegd.

Als een eigentijdse Ockham, snoeit ze drastisch in de aloude filosofische tuin waarin het wemelt van eclectisch gegroeide 'ismen'.
Filosofie – oorspronkelijk: genegenheid voor wijsheid – liet zich tijdens 25 eeuwen westerse filosofie overwoekeren door felle begeerte naar 'waarheid'.
Weia snoeit resoluut allereerst die felle begeerte naar waarheid, want zij vermoedt dat 'genegenheid voor wijsheid' beter, eigenlijk veel beter, af is zonder begeerte naar waarheid. Weia vermoedt, gist, veronderstelt, vraagt, en bouwt aan haar eigen model c.q. theorie. Al doende stelt ze vast begrippen als 'waarheid' en 'werkelijkheid' niet nodig te hebben in haar model. Hoe komt ze aan die stelligheid? Vanwege haar skeptische blik op de kennistheoretische kloof. Die kloof vormt de scheiding tussen de binnenkant van onze hersenpan en datgene waarvan zich alleen de buitenkant tonen kan. De skeptische redenering van onder anderen de Griekse skepticus Pyrrho van Elis (ca. 360 - 270 v.Chr.) maakte destijds menig eigentijds luchtfietser nuchter attent op de geboorteplaats van zijn eigen meningen: tussen de oren. Met deze kentheoretische kloof als kapmes baant Weia zich een weg door talloze filosofische modellen en stromingen zoals het empirisme, inductivisme, deductivisme, skepticisme, rationalisme, realisme, relativisme, utilitarisme, anarchisme, marxisme, etc. om rust te vinden in haar eigen overzichtelijk modellisme. 'Van geschift tot geniaal, modellen hebben ze allemaal', aldus Weia Reinboud.
Modellisme, de naam vindt ze zelf vrij onnozel, beschrijft ze als een handig filosofisch vouwfietsje, om snel zoveel mogelijk productiviteit uit het denken te kunnen halen. Ze zit echter intussen stevig in het zadel van de theoriegeladenheid van de waarneming. Bij de kritische rationalist Karl Popper vond zij steun voor haar modellisme. Weia gaat dus uit van de idee dat zintuiglijke indrukken geen vermoedens induceren. Daarom moeten vermoedens voortkomen uit axiomata, shorthand theorietjes (conjecturae) die zich reeds binnen de hersenpan bevinden. Weia poneert hier een chronologisch causaal verband: eerst de theorie (aangeboren of anderszins is niet relevant in dit model) dan deductie van waarneming.
(Is er dan toch waarheid geslopen binnen het model? Oei! Tijd voor een kritische beschouwing van die kentheoretische kloof. Is die kloof geen illusie, gezien vanaf een ander abstracter niveau? Het is maar een vermoeden.)
Weia noemt haar modellisme 'een soort skepsis' (skeptomai=Grieks voor nauwkeurig beschouwen). Ze wil kritisch kijken naar theorieën die doorgaans onkritisch worden aangehangen. In principe lijkt me dat haar modellisme een oproep inhoudt tot zelfkritiek. Niet zo aantrekkelijk dus voor iemand die erg veel liefde koestert voor 'eigen-wijsheid' of de mening van de meerderheid en al helemaal niet voor lieden die gemakzuchtig meedrijven op filosofische mode-modelletjes..
Wat Weia wil, vermoed ik, is gemakzuchtig (leunstoelistisch, zegt ze) denken tegengaan en haar tijdgenoten er op wijzen dat vele filosofische opvattingen primair het recht hebben om zich frank en vrij te laten testen op vermeende kwaliteiten.
Wat betreft de kritiek op de vermeende kwaliteiten van waarheidsaanspraken heeft Weia, net als destijds Socrates en ook Popper, een punt waarop zelfs de kentheoretische kloof moeite ondervindt.
Vanuit anarchistisch oogpunt lijken filosofische modellen primair niet ondergeschikt aan elkaar, hoewel er modellen zijn in soorten en niveaus van individueel tot algemeen.
Communicatie tussen mensen verloopt moeizaam, ze begrijpen elkaar slecht, kritiseren voorbarig modellen van anderen terwijl het eigen model bescherming geniet.
Volgens Weia biedt modellisme – een soort rationele skepsis – zicht op verschillende abstractieniveaus. Door te abstraheren hoopt ze dat er wellicht zoiets als kosmopolitisme kan ontstaan. Wereldburgers die elkaar inspireren op onder andere sociaal, economisch en ecologisch gebied.
In het zogeheten modellisme worden dus 'waarheid' en 'werkelijkheid' rigoureus verwijderd. Voor deze vrije fantasie neemt ze graag afstand van een deel van de opvattingen van Karl Popper. Immers, Popper zag groei van kennis en dus waarheidsbenadering als mogelijk.
Popper, de bekende wetenschapsfilosoof, zag reeds in de jaren dertig veel praktisch nut in het poneren van risicovolle gissingen en in het daarna zoeken naar methoden ter weerlegging daarvan. Popper bewonderde Einstein die in die tijd ongegrond lijkende beweringen had gedaan over het gedrag van licht. Zijn gedachtenexperiment doorstond weerlegging. Popper had het in die tijd gemunt op pseudowetenschappelijke waarheidsaanspraken van onder andere astrologen, dialectici, en psychoanalytici die zich beriepen op natuurwetten. Kritiekloos overnemen van wetmatigheden leidde tot onverschilligheid ten aanzien van andere dan wel betere inzichten en zelfs tot revolutie, oorlog, en ellende. Popper zocht naar een criterium om wetenschap te kunnen onderscheiden van pseudovarianten.
Door vermoedens (conjecturae) vrijelijk toe te laten en met alle macht trachten deze te weerleggen (to refute) kan wetenschappelijke kennis stapje voor stapje groeien. Popper hoopte dat toename van wetenschappelijke kennis ook de wijsheid meebrengt om ellende op deze planeet te kunnen verminderen.
Weia snoeit resoluut en nuchter de begeerte naar 'waarheid' weg uit de oude filosofische tuin. Ik vermoed dat ze dit doet om wijsheid weer een nieuwe kans te geven om rijkelijk vrucht te dragen voor mens en planeet.
Intussen hoop ik dat mijn vraagje, om die kentheoretische kloof eens aan een nader onderzoek te onderwerpen, serieus genomen kan worden. Dat moet toch kunnen in een model waarin waarheid niet gezocht wordt.
Het boekje wekt mijn bewondering voor de belezenheid en de argumentatie die Weia ten toon spreidt. Bovenal respecteer ik de – in dit werk ingehouden – gedrevenheid op de weg naar een bewust op duurzaamheid gerichte levenshouding. (Of projecteer ik nu slechts mijn eigen model op haar model?)
Hoewel het boekje dun is, is het geen lichte maar wel zeer voedzame kost. (ILV)
Weia Reinboud, Modellisme. Over skepticisme en de productiviteit van het denken; Atalanta, Utrecht 2009; 12,50 euro.

KERK EN ANARCHIE

Jonathan Bartley geldt als de woordvoerder van het nieuwste christen-anarchisme in Engeland dezer dagen. Het woord 'profeet' zou voor de hand liggen als term, maar in geschrifte vind ik het er niet uitkomen. Het dominante christendom, de opgelegde dogma's, het sleurchristendom, de Christenheid kortom (*Christendom* in het Engels) heeft zijn tijd gehad. Christenen, hoe je het ook bekijkt, zijn een minderheid in Engeland en ze hebben geen greep meer op de regering (het geldt vooral voor Engeland, zoals u begrijpt – het Engeland met nota bene een staatskerk).
Als u het boek waarin hij pleit voor een kerk als beweging voor anarchie leest, raad ik u aan het eerste hoofdstuk het laatst te lezen. Hier wreekt zich het gebrek aan profetische, oratorische etc. gaven van de schrijver: je moet niet met het lekkerste beginnen, de conclusie – die deur is open, dank u – hoort aan het slot.
De anglicaanse kerk, of de Kerk in het algemeen, als beweging voor anarchie: wie weet. (AdR)
Jonathan Bartley, Faith and politics after Christendom – the church as a movement for anarchy. Milton Keynes: Paternoster Press 2006; 233 pag.

WEER EEN NIEUWE WEG!

Sommige mensen schrijven over anarchisme als ideaal, over hoe de wereld zou moeten zijn en zou kunnen veranderen. Sjaak Weg lééft hier en nu als anarchist, en schrijft over wie en wat daarbij zijn pad kruist. Dit soort persoonlijke boeken van anarchisten zie je

(helaas) niet veel – en ook, zo onaangepast als Sjaak Weg leeft, zijn er niet veel, zelfs geen anarchisten.
Al vanaf 1979 schrijft hij kritische teksten over de maatschappij, en draagt hij zijn teksten voor tijdens optredens. In 1980 geeft hij zijn eerste boek uit, en er volgen er vele (in de jaren tachtig vaak onder de naam A.H. Detop). Ook verschijnen er cassettes, cd's, heeft hij gesproken columns op de radio (onder andere bij de VPRO) en komt hij herhaaldelijk op de Rotterdamse stadstelevisie. Op 23 juni van dit jaar verschijnt een artikel over hem in *Algemeen Dagblad* onder de titel: 'Weigeren in de pas te lopen. Rotterdamse anarchist Sjaak Weg balt zijn vuisten in zijn boeken'. Een kleurenfoto siert het artikel: Sjaak tuurt misprijzend schuin omhoog, waarschijnlijk naar een of ander wolkenkrabberig nieuwbouwgedrocht. Achter hem graafmachines, kale gebouwen en roestige buizen. Onderschrift: 'Sjaak Weg bij "de zooi rond het Centraal Station". "Dat deze puinhoop wordt geaccepteerd, daar kan ik met mijn pet niet bij".' In het artikel staat onder meer te lezen: 'Kuddegedrag verafschuwt Sjaak Weg. Als overtuigd anarchist predikt hij de onbegrensde zelfstandigheid van het individu.'
En terwijl de inkt van zijn autobiografie *Van Katholiek tot anarchist* (besproken in de AS 165/166) nauwelijks droog is, ligt er alweer een nieuwe uitgave: *Geen Woning, Geen Koning!* Dit is tevens de titel van de eerste column van het boek, waarin (vanzelfsprekend) felle kritiek op het koningshuis en een fel pleidooi voor kraken klinkt ('De paleizen kosten miljoenen en ook de verbouwingen. De speculatie van leegstaande panden is enorm.') Dergelijke colums, met algemene maatschappijkritiek worden afgewisseld met persoonlijke verhalen over de belevenissen van de schrijver. Hij gaat zwemmen ('Om kwart over zes was hij opgestaan, die teringwekker ging...'), of althans, hij wilde gaan zwemmen maar ineens blijkt dat op dat uur niet meer te kunnen, heeft de gemeente zo bepaald. Balend gaat hij naar een ander zwembad ('Tjezus, wat was dat water koud.') In een volgend stukje gaat hij voor de 2400 ste keer zwemmen, maar 'nergens werden er bloemen uitgereikt, geen kado's, niks'.
Zo *causeurt* Sjaak lekker verder, over hardlopen, over de camping in Appelscha (het anarchistische Terrein tot Vrijheidsbezinning), hij leest een boek van Clara Meijer Wichman, praat op de camping met Joop en Greet Wandelee (die beiden helaas inmiddels overleden zijn), over de Mokerjeugd rond 1924, over 'staatsdichters' ('een ongekende mogelijkheid om in korte tijd je zakken te vullen'), over het Rood Verzetsfront en de Politieke Vleugel van de Kraakbeweging, die er allebei (vanzelfsprekend) niet best vanaf komen, over de Amsterdamse anarchisten van AGA daarentegen een zeer positief stukje ('Zij hebben al veel bereikt en de energie, die AGA uitstraalt, is enorm.'), over 'Groen Niks' en andere politieke partijen ('Ze doen niks aan de armoe in Nederland, ze hebben geen contact met de armen.'), enkele prachtige opsommingen van 'papagaaientaal' ('Heb je dat nog meegekregen?' 'Verbeterpunten' 'Fijne dag verder' 'Welkom in de Hema'), over steunzolen en de uitputtingsslag die hij moet aangaan bij de Bijzondere Bijstand om daarvoor een financiële vergoeding te krijgen, over boeken en boekhandels, over Feyenoord, over (Rotterdam) Zzzuid, over ene Rubberen Robbie die er niet best afkomt, en nog veel meer.
Het laatste stuk is het langst. De schrijver bezoekt de 'RVA soos', een maandelijks terugkerend gebeuren in het Nivon, waar oud-actievoerders en andere mensen 'vergeten herinneringen ophalen': 'Alzheimer "light" is wel aan ons besteed.' Het hoofdstuk bestaat voor het grootste deel uit een tekst van Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Niet voor niets eindigt het boek hiermee, ik denk dat Sjaak Weg zich ten volle herkent in deze woorden: 'In alle gevallen wanneer ik een fout beging, dan geschiedde dit, omdat ik té eerlijk uitkwam voor mijn mening en de "strebers" ontmaskerde, dus niet uit gebrek aan waarheidszin, maar uit een té grote waarheidsliefde.'
Dat er bij dit boek meer aandacht is geweest dan bij vorige uitgaven voor vormgeving en correctie is een duidelijk pluspunt. Maar het gaat uiteindelijk om de inhoud. Ik heb het achter elkaar uitgelezen, en ik hoop dat Sjaak Weg blijft schrijven, want ondanks dat het gemopper me wel eens even te veel wordt smaakt dit onherroepelijk naar meer! (RW)
Sjaak Weg!, Geen Woning, Geen Koning!, Rotterdam 2009, 153 pag.; 15 euro.
Bestellen via sjaakweg@hotmail.com

ROMANS IN DRIE REGELS

De Franse anarchist Félix Fénéon (1861-1944) was iemand die vooral anoniem wilde blijven en op de achtergrond wilde fungeren. Hij publiceerde geen enkel boek over anarchistische theorie, was geen spreker op manifestaties, organiseerde geen demonstraties en ondertekende zelden zijn artikelen in anarchistische bladen. Hij leidde een merkwaardig soort dubbelleven: hij was oprichter en redacteur van diverse anarchistische tijdschriften, werkte mee aan het anarchistische tijdschrift *La Père Peinard*, was bevriend met Émile Henry (die in 1892 een bomaanslag pleegde op een politiebureau en in 1893 op Café Terminus in Parijs), en met de Nederlandse anarchist Alexander Cohen (die in Parijs als journalist werkzaam was); ondertussen werkte hij als klerk op het Ministerie van Oorlog, was hij redacteur bij een aantal uitgeverijen en later redacteur en journalist voor de conservatieve dagbladen *Le Figaro* en *Le Matin*.
In het Parijs van rond 1890 werden door anarchisten tientallen bomaanslagen gepleegd, onder anderen door Émile Henry, eerder al door Ravachol – als wraakactie op een demonstratie op 1 mei 1892 waarbij arbeiders door het leger waren beschoten – en door Vaillant in 1893 op de Chambre des Députés. In 1894 ontplofte een bom in Hôtel Foyot, tegenover het Palais de Luxembourg, waarbij de dichter Laurent Tailhade gewond raakte. Waarschijnlijk was de bom oorspronkelijk bedoeld voor het Palais du Luxembourg, de zetel van de Franse senaat, maar mogelijk kon de dader geen geschikte plek vinden en plaatste hij de bom aan de overzijde van de straat.
Fénéon werd er van beschuldigd de dader van deze aanslag te zijn en werd met anderen, verdacht van anarchistische activiteiten, opgepakt en voor het gerecht gebracht. Op zijn kantoor vond de politie een fles kwikzilver en enkele ontstekers, die overigens van Henry waren. Ook hielp Fénéon Henry na een aanslag aan een jurk, om in vermomming te kunnen ontkomen.
Dat Fénéon de dader was, kon niet worden bewezen, en dit Proces van de Dertig liep met een sisser af. Geen van de opgepakte anarchisten werd veroordeeld. Fénéon moest wel zijn baan bij het ministerie opgeven. Hij werd redacteur van het literaire tijdschrift *La Revue Blanche* en publiceerde en redigeerde werk van Marcel Proust, Appolinaire, Paul Claudel en anderen, en vertaalde Jane Austen en brieven van Edgar Allen Poe.
In 1906 ging Fénéon voor *Le Matin* de dagelijkse pagina *faits divers* samenstellen, berichten uit stad en provincie, die – zo was de opdracht – in de krant niet langer dan drie regels mochten zijn. Berichten over inbraken, ongelukken, crimes passionnels, moorden, branden en ander leed, werden door Fénéon geminimaliseerd tot gevatte beschrijvingen van het gebeurde, vaak met een kwinkslag of woordspeling, vaak met kort commentaar.
Fénéon puzzelde met woorden, zoals een dichter of songschrijver. Deze drieregelige berichten van Fénéon zijn nu gebundeld. Het resultaat is een kroniek van het maatschappelijk leven in het Frankrijk van honderd jaar geleden, een opsomming van de tragiek in het dagelijks bestaan van zowel rijk als arm. Ieder bericht vormt een verhaal op zich, roept vragen op over het hoe en waarom en zou in veel gevallen de aanzet tot een roman kunnen zijn. Luc Sante, die voor de bundeling een biografische schets van Fénéon schreef, noemt ze 'literaire miniatuurconstructies van taal en gebeurtenis' en vindt ze 'een mijlpaal in het modernisme.'

Fénéon is weliswaar niet de uitvinder van het genre, maar hij heeft het wel heeft geperfectioneerd, zo schrijft hij en hij vergelijkt de berichten met de collages die Picasso en Braque jaren later uit gescheurde kranten samenstelden. Zijn faits divers doen ook denken aan de latere collages van Kurt Schwitters en aan de wijze waarop William Burroughs in de jaren vijftig kranten verknipte en omsmeedde tot een roman.
Waarom deed Fénéon eigenlijk dit werk, vraagt inleider Sante zich af, maar hij geeft geen antwoord op deze vraag. Waarschijnlijk om in zijn onderhoud te voorzien, lijkt een voor de hand liggende reden. Maar misschien vond Fénéon voldoening bij het in kaart brengen van het verval in de Franse samenleving, door simpel te beschrijven wat er gebeurde en er commentaar op te geven. Dan kon de lezer vervolgens zijn conclusies trekken.
De literaire waarde die Sante aan de berichten van Fénéon hecht, is wellicht wat overschat, maar de ruim 1200 drieregelige nieuwsberichten in dit boek, variëren van intrigerend, vermakelijk, soms komisch of hilarisch, tot tragisch of ontroerend. Dankzij het knipwerk van zijn vriendin zijn de stukjes bewaard gebleven en is Fénéon iets minder anoniem gebleven dan hij had willen zijn. Dat geldt ook voor een ander feit. De beste vriend van Fénéon, Alexander Cohen (1864-1961, auteur van *In opstand* en V*an anarchist tot monarchist*), beweerde aan het einde van zijn leven dat Fénéon inderdaad de dader is geweest van de aanslag op het Hôtel Foyot. (MS)
Félix Fénéon, Het nieuws in drie regels; Uitgeverij Vrijdag, Antwerpen 2009; 22,50 euro.

MOSLIMS

Een uitstekende en dus aanbevolen uitgave is *Linksom tegen het moslimfundamentalisme*. De tien stukken in deze brochure verschenen eerder in het blad *De fabel van de illegaal*, nu voortgezet als *Doorbraak*, maar hebben niets aan actualiteit verloren.
De auteurs analyseren het gedachtegoed van in Nederland actieve moslimfundamentalistische groeperingen en geestelijke voorgangers. En dat doet schrikken. Hoe tegengesteld zijn de autoritaire, seksistische en homovijandige idealen van deze moslims aan het wereldbeeld van libertairen en andere linkse democraten! In hun inleiding stellen de auteurs dat in een tijd van rechts-populisme het bestrijden van deze relatief nieuwe tegenstanders van links behoedzaam zal moeten gebeuren en dat daarbij allereerst moslims die willen breken met het fundamentalistisch milieu voor samenwerking in aanmerking komen. Waarbij aangetekend wordt dat *Doorbraak* niet actief het atheïsme propageert maar wel pleit voor het recht om godsdiensten te bekritiseren. (HR)
Mehmet Kirmaci en Eric Krebbers, Linksom tegen moslimfundamentalisme; Gebladerte-reeks nr 32; Leiden 2009; 65 pag.; 3,- euro (bestellen via giro 95225 tnv Gebladerte, Leiden).

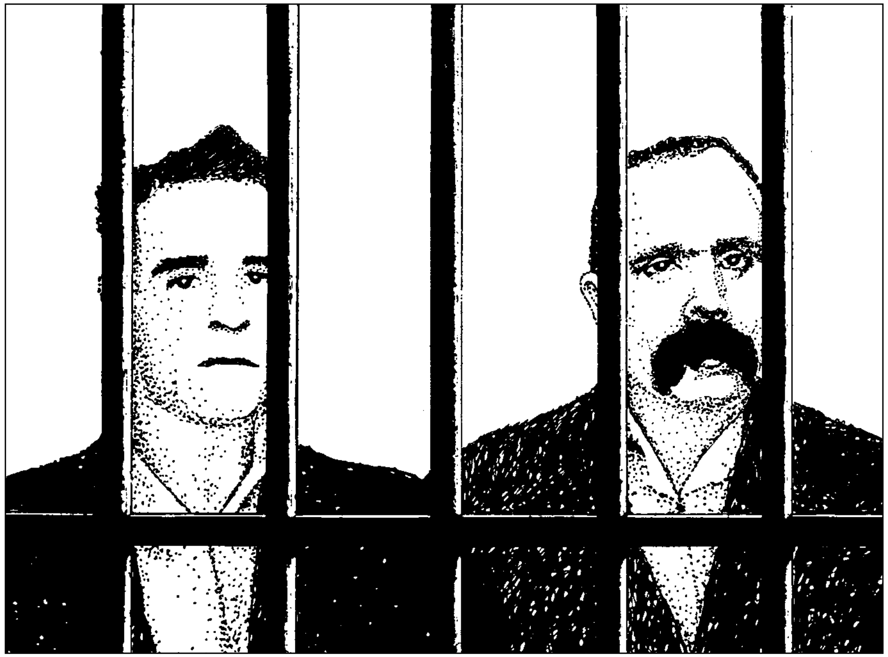
VAN PRAKTIJK NAAR THEORIE

Voor Nederland gaat het niet op: een generatieverschil tussen 'oudeschool-anarchisten' en de 'nieuwe school' die geen traditionele organisaties kent, informeel opgebouwd en gebaseerd op een cultuur van discussie waarvan de uitkomst niet bij voorbaat vaststaat (zou dit dan bij de oude school wel het geval zijn?). Behalve het kampeerterrein van Appelscha is er geen organisatorisch verband in Nederland dat als oude school (vooroorlogs) aangemerkt kan worden. Het wil mij voorkomen dat er niet zozeer een kwalitatief verschil is tussen mijn generatie en die van de schrijver van *Anarchy alive!*, Uri Gordon, alswel wonderlijk genoeg, een kwantitatief verschil. En misschien is er dan toch een kwalitatieve sprong – in mijn dagen als studentactivist bijvoorbeeld was je als anarchist toch een wonderlijk wezen dat af en toe te horen kreeg dat kameraad Lenin in laatste instantie gelijk had – ook van mensen die het in feite in alle praktische opzichten met je eens waren. Een anarchist(e) is geen *rara avis* meer in het complex van beweging(en) dat we nog steeds het best met andersglobalisme kunnen aanduiden - integendeel.
Gordon presenteert een zelfbewust anarchisme, dat van de praktijk naar de theorie gaat (dit komt mij dan wel weer heel bekend voor van radencommunistische kameraden: de daad gaat aan de gedachte vooraf). Een anarchisme dat niet per se alleen maar de strijd kan verliezen. Een anarchisme zonder de tijdelijke triomf maar ook zonder de verschrikkingen van de ervaringen van Spanje, Oekraïne en meer. Aan de orde komen: anarchisme als politieke cultuur; organisatievorm(en); machtsproblemen, juist ook binnen de beweging; het geweldsvraagstuk; houding ten aanzien van technologie; en opstelling ten aanzien van nationale bevrijdingsbewegingen en daarmee ten opzichte van de staat. Hiervoor kon de schrijver thuisblijven, in Israel/Palestina. Het is naar mijn weten het eerste politiek-theoretische boek over het nieuwe anarchisme met zijn andersglobalistische kleur, het kwalitatief gesprongen anarchisme zoals gezegd, en als zodanig al het lezen waard voor mensen van de oude en de nieuwe school. (AdR)
Uri Gordon, Anarchy alive! – anti-authoritarian politics from practice to theory; Londen, Pluto Press, 2008; 183 pag., ca. 20,- euro.

JAARBOEK KRITIEK 2009

Vorig jaar signaleerde *de AS* in nr. 163 de geslaagde herstart van het Jaarboek *Kritiek*. In de 2009-uitgave opnieuw een diversiteit aan artikelen, met speciale aandacht voor de thema's 'illegale migratie in Europa en de VS' en 'stedelijke sociale strijd'.
Het artikel *Illegale migratie vanuit een gender perspectief* (Marlou Schrover, Joanne van der Leun, Leo Lucassen en Chris Quispel) benadert illegale immigratie vanuit het cumulatieve effect van interactie tussen gender, klasse en etniciteit. Tussen legale immigratie aan de ene kant en illegale immigratie aan de andere kant blijkt zich een breed spectrum te bevinden waarvan niet duidelijk is wanneer legaal in illegaal overgaat. Illegaliteit werd voor de zich ontwikkelende natiestaat steeds meer een probleem in relatie tot de arbeidsmarkt, mogelijke import van armoede en potentiële bedreiging van de openbare orde. Op al die punten reageert de overheid verschillend op mannen en vrouwen. Vanaf 1900 neemt regelgeving steeds meer toe.
Pijnlijk duidelijk schetst Nicholas De Genova in *'Illegale' migranten, 'migrantenrechten' en 'antiterrorisme' in de Verenigde Staten* het grote belang dat werkgevers hebben bij de massa ongeregistreerde migranten. Hun juridisch afgedwongen meegaandheid betekent dat ze economisch in de houdgreep zitten. Met contractgelden, maximale arbeidstijd en vastgestelde lonen kan gemakkelijk de hand gelicht worden. De regeringsperiode van Bush kenmerkte zich door het blijven hameren op het concept anti-terrorisme. Dat bleek uiterst effectief om de 'illegale' arbeiders bij voortduring, en subtiel, rechten te ontnemen.
Het thema 'stedelijke sociale strijd' begint met een inspirerend artikel van Eric Swyngedouw *De stad als revolutionaire ruimte*, dat steunt op de theorieën van David Harvey's historisch-geografisch materialisme. Harvey ziet de stad als de nucleus van een ontwikkeling die moet leiden tot 'emancipatorische stedelijkheid'. Vertrouwen in de radicale mogelijkheid tot het realiseren van 'een gelijke en vrije stedelijke, nationale en globale samenleving' is daarbij voorwaarde. Ongelijke machtsrelaties, kenmerkend voor de kapitalistische sociaal-ecologische en stedelijke ontwikkeling, belemmeren dat. Parafraserend op Marx en Engels: 'We hebben niets te verliezen behalve de verveling van het alledaagse spektakelkapitalisme'.
Het theoretische artikel van Eric Swyngedouw wordt gevolgd door een drietal meer praktische artikelen die ingaan op de kraakscene in Europa. Hans Pruijt onderzoekt en vergelijkt in *Kraken in Europa* vijf typen kraakprojecten op doel, klasse, organisatie, type gebouw, eisen en culturele en politieke inbedding. Peter Birke zoemt in op de stedelijke politiek, kraken en de strijd om de leefruimte in Duitse steden van 1968 tot nu. Kesia Reeve werpt via diepteinterviews licht op de Britse kraakbeweging 1968-1980 en Flemming

Mikkelsen kijkt gedetailleerd terug op drie generaties krakers in Denemarken.
Naast beide thema's is er ook discussie en kritische analyse in het jaarboek.
Bart Snels, directeur van het Wetenschappelijk Bureau van Groen Links, verweert zich tegen Wim van Noort die in de vorige Kritiek (en ook tijdens de presentatie daarvan vorig jaar in het gebouw van het IISG) pessimistische geluiden over de toekomst van groene partijen liet horen.
Snels betoogt dat de belangrijkste waarden van Groen Links als ecologische duurzaamheid, sociale rechtvaardigheid en internationale solidariteit op de lange termijn passen bij de maatschappelijke modernisering die zeker niet stopt en zodoende groene politiek wind in de zeilen geeft.
Ron Blom, Harry Westerink en Pepijn Brandon haken in op het 'praktisch internationalisme' van de SP, zoals senator Ronald van Raak dat in de vorige Kritiek verwoordde. Er wordt kritisch gereageerd op de brochure *Gastarbeid en Kapitaal* van 1983, het aanzwengelen van de nationale geschiedenis door Jan Marijnissen en de omarming van de NAVO door de SP. Conclusie: de SP moet veel meer internationale samenwerking tussen partijen en vakbonden in de strijd tegen het internationale kapitalisme bevorderen en is zeker geen revolutionaire partij.
Een doorwrochte en vlijmscherpe boekbespreking van J.A.A. van Doorns *Duits socialisme. Het falen van de sociaaldemocratie en de triomf van het nationaal-socialisme* door Henny Buiting besluit deze interessante bundel. Van Doorn wil met zijn studie de verwantschap van de sociaaldemocratie en het nationaal-socialisme aantonen. Henny Buiting toont overtuigend aan dat Van Doorn zijn thesen nauwelijks onderbouwt en op historisch bedenkelijke wijze selectief te werk gaat. (DdW)
Kritiek. Jaarboek voor socialistische discussie en analyse 2009; Aksant, Amsterdam 2009; 223 pag., 24,95 euro.

Beste lezer(es),

***Met enige trots presenteren we deze *AS* 167, samengesteld door redacteur Martin Smit en gastredacteur Dick Gevers, gewijd aan de geruchtmakende zaak Sacco en Vanzetti. Wereldwijd werd er in de jaren twintig geprotesteerd tegen hun procesgang en doodvonnis. In de Verenigde Staten, het gedroomde land van de vrijheid voor miljoenen immigranten, bleken anarchisten vogelvrij te zijn.**

***Eind van dit jaar verschijnt de AS 168, een themanummer over voedsel.**

***Sinds kort heeft de AS een ander internetadres. De site is nu te vinden op Wordpress en wel: http://tijdschriftdeas.wordpress.com/
Voor abonnementen en het bestellen van losse nummers en andere AS-uitgaven verwijzen we naar: wimdelobel@planet.nl**

***Alle afleveringen van het tijdschrift en andere uitgaven van de AS kunnen voordelig besteld worden door gebruik te maken van een of meer van de onderstaande aanbiedingen:
AANBIEDING 1: dit pakket omvat alle tot nog toe verschenen nummers (origineel dan wel herdruk) plus het apart verschenen Eerste Jaarboek Anarchisme, alsmede de onmisbare Bibliografie van 26 jaargangen de AS voor 100 euro (incl. verzendkosten).
AANBIEDING 2: voor 40 euro (incl. verzendkosten) ontvangt u alle nog leverbare originele nummers van de AS (zie het overzicht elders in dit infokatern).
AANBIEDING 3: met uitzondering van het Eerste Jaarboek Anarchisme en de Bibliografie sturen we alle boeken en brochures die de AS inmiddels heeft uitgebracht (zie het overzicht Uitgaven de AS elders in dit infokatern) incl. verzendkosten toe voor 45 euro.
AANBIEDING 4: alle uitgaven zoals genoemd in aanbieding 3 plus het Eerste Jaarboek Anarchisme en de Bibliografie ontvangt u voor 52 euro (incl. verzendkosten).
Vanzelfsprekend gelden alle aanbiedingen zolang de voorraad strekt. Bestellen via postgironummer 4460315 van de AS, postbus 43, 2750 AA Moerkapelle met vermelding van de gewenste aanbieding(en).**

Redactie en administratie de AS

LOSSE EXEMPLAREN

Zolang de voorraad strekt zijn tegen gereduceerde prijs losse exemplaren verkrijgbaar van een groot aantal eerder verschenen afleveringen van De AS. Men kan deze nummers bestellen door storting/overmaking van 2,25 euro per exemplaar (inclusief verzendkosten) op postgiro 4460315 van De AS, postbus 43, 2750 AA Moerkapelle. In verband met de verzendkosten moet voor tenminste 6,75 euro besteld worden!

Leverbaar zijn de volgende afleveringen: nr. 38 (Bedrog van het kapitaal), nr. 41 (Gezondheidszorg), nr. 42/43 (Proudhon), nr. 44/45 (Onkruit & Antimilitarisme), nr. 46 (USA), nr. 47 (Geweld), nr. 55/56 (Politieke vorming), nr. 59/60 (Anarchistische perspectieven), nr. 61 (Marx), nr. 64 (De crisis), nr. 65 (Nationalisme & bevrijdingsbewegingen), nr. 66 (Een libertaire staat?), nr. 67 (Arbeidsethos), nr. 68 (Anarchisme & utopie), nr. 69 (Nieuwe sociale bewegingen), nr. 70 (Clara Wichmann), nr. 71 (Staatskunst of straatcultuur), nr. 72 (Eigendom), nr. 73 (Technologie), nr. 74 (Spanje 1936-1986), nr. 75 (Macht), nr. 77 (De verwording van rechts), nr. 78 (Max Stirner), nr. 79 (Musica Anarchica), nr. 80 (Berlijn), nr. 81 (Onderdak), nr. 82 (Tegenethiek), nr. 84 (Oost-Europa), nr. 86 (Literatuur), nr. 87 (Domela Nieuwenhuis), nr. 88 (De staat van de ecologie), nr. 89 (Onder anarchisten), nr. 90 (De verlokking van rechts), nr. 91 (Murray Bookchin), nr. 92 (Menselijke natuur en anarchisme), nr. 93 (Stad, straat, federatie), nr. 94 (Het labyrint van de vrijheid), nr. 95 (Christen-anarchisme), nr. 96 (Buitenstaanders over anarchisme), nr. 97 (Israel), nr. 98 (Transport), nr. 99 (Sarajevo), nr. 100 (Beeldvorming), nr. 101 (Media), nr. 102 (Nederland immigratieland), nr. 103 (William Godwin), nr. 104/105 (België), nr. 106 (Economie), nr. 107 (Politiek), nr. 111 (Voorheen Sovjetunie), nr. 113 (Gustav Landauer), nr. 114 (Poëzie als ordeverstoring), nr. 115 (Latijns Amerika), nr. 117 (Domela als internationale figuur), nr. 118 (Italie), nr. 121 (Leren), nr. 124 (Dieren), nr. 125 (Disciplinering), nr. 128 (Armoede), nr. 129 (Frankrijk), nr. 132 (Afrika), nr. 133 (Techno), nr. 136 (Tolerantie), nr. 137 (Globaal), nr. 140 (Dood), nr 141 (Boeken), nr. 142 (Tiende Jaarboek Anarchisme), nr. 143 (Erich Muhsam), nr. 144 (De staat van de staat), nr. 145 (Atalanta), nr. 146 (Ivan Illich), nr. 147 (Jazz), nr. 150 (Stalin in Spanje), nr. 151 (Nederlandse anarchisten 1933-1945), nr. 155 (Manifesten), nr. 156 (Dertiende Jaarboek Anarchisme/Ontworteling van Europa), nr. 157 (Schrijvers & anarchisme), nr. 158 (Nederlandse anarchisten in de Tweede Wereldoorlog), nr. 163 (Wim de Lobel filosoof, vrijdenker, anarchist), nr. 164 (Liefde).

Sommige originele afleveringen, met name dubbelnummers, kosten 4,50 euro per stuk. Het betreft: nr. 109/110 (De bevrijding van het anarchisme), nr. 112 (Tweede Jaarboek Anarchisme), nr. 116 (Derde Jaarboek Anarchisme), nr. 119/120 (Vierde Jaarboek Anarchisme), nr. 122/123 (Vijfde Jaarboek Anarchisme), nr. 126/127 (Zesde Jaarboek Anarchisme/Anarchisme inNederland), nr. 130/131 (ZevendeJaarboekAnarchisme/Landbouw), nr. 134/135 (Achtste Jaarboek Anarchisme/Guy Debord en het situationisme), nr. 138/139 (Negende Jaarboek Anarchisme/De verloedering van het landschap), nr. 148/149 (ElfdeJaarboekAnarchisme/Opgesloten), nr. 152/153/154 (Twaalfde Jaarboek Anarchisme), nr. 159/160 (Veertiende Jaarboek Anarchisme/Cinema Anarchistica), nr. 161/162 (Vijftiende Jaarboek Anarchisme), nr. 165/166 (Zestiende Jaarboek Anarchisme).

Alle inmiddels uitverkochte afleveringen van De AS zijn overigens herdrukt. Deze kosten zonder uitzondering 2,25 euro per exemplaar. Het gaat om de volgende afleveringen: nr. 1 (Syndicalisme), nr. 2 (Marxismekritiek), nr. 3 (Anarchisme vandaag), nr. 4 (Vrouwenbevrijding), nr. 5 (Zelfbeheer), nr. 6 (Registratie), nr. 7 (Energie), nr. 8 (Anarchisme & parlement), nr. 9/10 (Onderwijs, opvoeding, misvorming), nr. 11 (De vakbeweging in de krisis), nr. 12 (De Grote Depressie), nr. 13 (Terrorisme), nr. 14 (Godsdienst), nr. 15/16 (Fascisme), nr. 17 (Misdaad en straf, met teksten van Clara Wichmann), nr. 18 (Arthur Lehning), nr. 19 (Antimilitarisme), nr. 20 (Monarchie en Oranje), nr. 21/22 (Bakoenin), nr. 23 (Duitsland), nr. 24 (Anarchisme), nr. 25 (Organisatie), nr. 26 (Kiezen of delen), nr. 27 (Bouwen & wonen), nr. 28 (Kropotkin), nr. 29/30 (Veiligheid), nr. 31 (Milieu ~ macht), nr. 32 (Ontwikkelingshulp?), nr. 33/34 (Sexualiteit), nr. 35 (Anarchisten en de staat), nr. 36 (Europa), nr. 37 (Anarchisme en wetenschap), nr. 39/40 (Anton Constandse en het anarchisme), nr. 48 (Kunst & Anarchie), nr. 49 (Stembiljet of sociale aktie), nr. 50/51/52 (Anarchisme over de grenzen), nr. 53 (De Staat van verzorging), nr. 54 (Schijnanarchisme), nr. 57 (Tolstoj), nr. 58 (Cooperaties en collectieven), nr. 62 (Bart de Ligt), nr. 63 (Anarchie & avantgarde), nr. 76 (De sociocratie van Kees Boeke), nr. 83 (Provo), nr. 85 (Anarchafeminisme), nr. 108 (Wim van Dooren filosoof, humanist, anarchist). Ook voor deze herdrukte afleveringen geldt dat in verband met de verzendkosten voor tenminste 6,75 euro besteld moet worden.

UITGAVEN DE AS

De AS brengt naast het tijdschrift een serie reprints van (oudere) anarchistische pamfletten en brochures. In deze reprint-reeks van (soms curieuze) geschriften zijn verschenen:

—Anton Constandse, Anarchisme; een uit 1930 daterende, 14 p. omvattende beschouwing die bij Constandse's eigen uitgeverij de Albatros verscheen (bestelnummer: 001);

—R. Tamminga, Theorie en praktijk van het nemen; een begin deze eeuw door de schrijver in eigen beheer uitgegeven brochure van 16 p., waarin het neem- en eetrecht wordt verdedigd (bestelnummer: 002);

—Henk Eikeboom, De anarchist en het huwelijk; een 24 p. tellende, in 1921 bij Libertas (de drukkerij van Rijnders' Vrije Socialist) verschenen betoog van Henk Eikeboom dat veel stof deed opwaaien. Clara Wichmann sabelde Eikebooms pleidooi voor 'Stirneriaanse lustbeleving' fijntjes neer (bestelnummer: 003);

—Anton Constandse, Heinrich Heine als dichter en denker; een uit 1928 daterende, 48 p. tellende brochure van Constandse, opgenomen in de bundel Groote Persoonlijkheden, een uitgave van Orion (1928) die sindsdien nooit herdrukt is (bestelnummer: 004);

—J. Bedeaux en K.A. Fraanje, Rhapsoden, zangen in modern gewaad; een bundel die in 1951 verscheen bij Het Rode Boek te Rotterdam. Met een inleiding van B. Damme. 64 p. (bestelnummer: 005);

—Simon Radius, Proudhon over kerk en samenleving; een in 1981 bij de Vrije Gedachte verschenen essay. 42 p. (bestelnummer: 006);

—Piet Kooijman, Heden, verleden en toekomst in zakformaat; een reprint van de in 1935 voor het eerst verschenenbrochure over de voorhoedefunctie van de gedeklasseerden ('neem en eet'), aangevuld met een herdruk van het artikel De vooruitzichten der arbeidersbeweging uit datzelfde jaar en een biografische schets van Piet Kooijman door Hans Ramaer. 48 p. (bestelnummer: 007);

—Spanje 1936-1966. Een 47 p. tellende geïllustreerde special van het anarchistisch tijdschrift De Vrije (juli 1966) met een interview met een oud-Spanjestrijder en verder bijdragen van o.a. Rudolf de Jong, Jose Peirats, Hem Day en Victor Garcia (bestelnr.: 008). Deze reprints kan men franco per post ontvangen door storting/overmaking op postgirorekening 4460315 van De AS in Moerkapelle met vermelding van bestelnummer(s). De prijs bedraagt 3,25 euro per exemplaar. Let op: de bestelnummers 001, 002 en 003 zijn uitsluitend verkrijgbaar in één pakket, waarvoor de standaardprijs van3,25 euro geldt. In verband met de verzendkosten moet voor tenminste 6,50 euro besteld worden.

Behalve de reprint-reeks levert De AS diverse andere eigen uitgaven, zowel herdrukken als originele uitgaven. Deze boeken en brochures zijn te bestellen door storting/overmaking op postgirorekening 4460315 van De AS te Moerkapelle. De prijzen zijn inclusief verzendkosten.

—Bibliografie De AS, jaargangen 1972-1998; 105 p.; 6,90 euro.

—Paul Eltzbacher, Anarchisme; herdruk in paperback van de Nederlandse vertaling uit 1903; 293 p., 13,90 euro.

—Eerste Jaarboek Anarchisme; in 1994 verschenen als aparte uitgave; 151 p.; 5,90 euro.

—Hans Ramaer, Het onbegrepen anarchisme. Tekst van een lezing opgenomen in de bundel 'De Ideologieën' (Studium Generale, Utrecht 1994);12 p.; 1,25 euro.

—Hans Ramaer, Het individualisme van Anton Constandse. Tekst van de achtste Anton Constandselezing (1994) voor De Vrije Gedachte in brochurevorm; 22 p.; 1,90 euro.

—Anton Constandse, De zelfvernietiging van het protestantisme, een oorspronkelijk in 1926 verschenen kritische beschouwing van de godsdienst; herdruk in paperback; VIII + 120 pag.; 6,90 euro.

—Anton Constandse, De ellende der religie; herdruk brochure uit 1923; 20 p.; 1,25 euro.

—Anton Constandse, God is het kwaad; herdruk brochure uit 1924; 31 p.; 1,90 euro.

—Anton Constandse, Kan er een God zijn?; herdruk brochure uit 1927; 16 p.; 1,25 euro.

—Anton Constandse, Godsdienst is opium voor het volk; herdruk brochure uit 1929; 15 p.; 1,25 euro.

—Anton Constandse, Nederland, God en Oranje; herdruk van brochure uit 1932; 15 p.; 1,25 euro.

—Jos van Veen, De carrière der zeven Oranjes in de Nederlandsche gewesten 1544-1795; oorspronkelijk in 1929 (?) door Gerhard Rijnders (Bibliotheek voor Ontspanning en Ontwikkeling te Zandvoort) uitgegeven kritische geschiedschrijving; herdruk in paperback; 190 p.; 9,50 euro.

AANBIEDINGEN

De AS presenteert diverse afgeprijsde boeken en brochures. Van sommige titels is slechts een gering aantal exemplaren voorradig, dus gelden deze aanbiedingen zo lang de voorraad strekt. De prijzen zijn inclusief verzendkosten. Bestellen via overmaken van uw betaling(en) met vermelding van titel(s) op giro 4460315 van De AS in Moerkapelle. Het betreft:

—Thom Holterman, Recht en politieke organisatie,. Een onderzoek naar convergentie in opvattingen omtrent recht en politieke organisatie bij sommige anarchisten en sommige rechtsgeleerden; Tjeenk Willink, Zwolle 1986; 310 pag.; 14,90 euro.

—Thom Holterman en Henc van Maarseveen (ed.), Law in anarchism; Erasmus University, Rotterdam 1980; 177 pag.; 7,50 euro. (Een selectie van bijdragen aan het in 1979 gehouden internationale seminar anarchism & law met onder meer artikelen over Spooner, Proudhon en Kropotkin.)

—Ton Geurtsen, De fabel van het linkse ongelijk, met libertaire teksten van Rosa Luxemburg, Anton Pannekoek, Henriëtte Roland Holst en Arthur Lehning; Rode Emma, Amsterdam 1990;111 pag.; 7,50 euro.

—Arthur Lehning, Lenin en de revolutie. Marxisme en anarchisme in de Russische revolutie; Rode Emma, Amsterdam 1994; 151 pag.; 10,90 euro. Deze uitgave is een uitgebreide en geïllustreerde editie van de in 1972 bij Van Gennep verschenen Nederlandse vertaling van de oorspronkelijke Duitse artikelenserie, getiteld 'Radendemocratie of staatscommunisme'.

—Hans Ramaer, De dans om het nucleaire kalf; Ram, Rotterdam 1975 (tweede druk); 136 pag; 3,00 euro. (Een politiek-economische geschiedenis van het kernenergiebeleid in Nederland vanaf 1939.)

—Arie Hazenkamp, 75 jaar Pinksterlanddagen op het terrein Tot Vrijheidsbezinning in Appelscha 1933-2008; (Appelscha 2008); 68 pag; 4,50 euro.

UITGEVERIJ DE *VOORUIT*GANG

Alexander Berkman, *ABC van het anarchisme.* Klassieke uiteenzetting van anarchistische beginselen. 137 p. 12,00 (excl. verzendkosten)
Anton Constandse, *Anarchisme van de daad.* Beschrijving van houding, opvattingen en activiteiten van militante anarchisten in revolutionaire situaties. 173 p. 12,00 (excl. verzendkosten)

De uitgaven zijn te bestellen bij vooruitgang@orange.nl

NIEUWE UITGAVEN JAN BÖRGER-BIBLIOTHEEK F I L O S O F I E

Jan Börger: *Het hoofd van Johannes de Doper. De grote dode. Het offer en de levenskunst.* 2006, ISBN-10: 90-76033-27-7 NUR-736, EAN -13: 90-76033-27-3, 356 p. 22,50
(Herziene uitgave, voorheen: Het spookt in de Sint Jan!)
Wim de Lobel: *Spiritueel anarchisme – orde van zelfbeteugeling. Het universele principe – Arche anarchos estin.* Bundel, 1999, ISBN 90-76033-04-8, geïll. 112p. 7,00
De eeuwige generatie. De kunst van het grote sterven. 2005, ISBN 90-76033-26-9, geïll. 100 p. 7,00
Hans de Heer: *Oer-informatie. Een confrontatie van de moderne natuurkunde met de filosofie van Jan Börger.* 1998, ISBN 90-76033-03, 50 p. 4,50
Geest van Stof. De Mnemocratische Evolutie van het bewustzijnsproces. 2000, ISBN 90-76033-06-4, 93 p. 7,00
Het Ik. Splijtzwam van de Geest. 2002, ISBN 90-76033-14-5, 56 p. 4,50
(Werd voorgedragen voor de Socrates Wisselbeker 2002)
Tevens leverbaar: *God noch autoriteit. Geschiedenis van de Vrijdenkersbeweging in Nederland.* B. Gasenbeek, J.C.H. Blom, J.W.M. Nabuurs, 2006, ISBN 90 8506 3582, uitg. Boom, geïll. 336 p. 24,95
Door storting op postgiro 77 0 36 van het verschuldigde bedrag wordt de bestelling zo snel mogelijk toegezonden. (Prijzen inclusief porto. Minimaal voor 6,00 euro bestellen.)

Jan Börger-Bibliotheek, Postbus 43, 2750 AA Moerkapelle. E-mail: wimdelobel@planet.nl
Ook te bestellen via onze website: http://www.ibizweb.nl/börger

---

UITGAVEN VAN ATALANTA

NIEUW: Weia Reinboud, *Modellisme. Over skepticisme en de productiviteit van het denken.* In dit boek veel voorbeelden uit de wetenschapsfilosofie, maar steeds wordt de link gelegd naar het dagelijkse denken en de consequenties voor het sociale verkeer tussen mensen. Door noch in waarheden te denken, noch in relativisme te vervallen, maar een manier van denken toe te passen die in dit boek 'modellisme' wordt genoemd, kunnen het denken, het discussiëren en samenwerken productiever, gezelliger en vruchtbaarder worden. De meeste mensen zijn al skeptisch over de ideeën van andersdenkenden. Die kritische benadering verdienen ook de eigen ideeën. 128 blz, 12,50 (Zie ook de bespreking in deze AS.)
Rymke Wiersma, *Stoïsche Notities. De stoïcijnen en andere klassieke filosofen als bron van inspiratie voor geluk en een mooiere wereld.* Voor een wereld zonder lijden en leiding; 212 blz, 17,50
Rymke Wiersma, *Groot verlanglijstje van de aarde – Hints, stellingen, vragen omtrent ons doen en laten op deze planeet, bestemd voor kritiese konsumensen en andere zotten.* Milieu-tips en filosofisch commentaar; 100 blz, 7,50
Weia Reinboud en Rymke Wiersma, *Hoe komen kringen in het water – aardige filosofie.* Zijn er uitgangspunten te vinden die iedereen wijs vindt? Over gewone en minder gewone, namelijk anarchistische filosofie; 308 blz, 9,00
Rymke Wiersma en Weia Reinboud, *Het beste voor de aarde – het moeilijkste kinderboek van altijd.* Een filosofisch kinderboek over onderwerpen als: 'ligt de toekomst vast?', 'bestaan er goede en slechte mensen?', 'Zijn er bazen en regels nodig?' 240 blz, nu slechts 5,00 euro!
Verder: brochures, kleine boekjes, Billen Bloot Spel, vrije muziek; zie www.at-A-lanta.nl

Atalanta, Simón Bolívarstraat 87, 3573 zk Utrecht, e-mail: atalanta@at-A-lanta.nl